

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RUH VE BEDEN DÜALİZMİNE KARŞI JOHN SEARLE'ÜN
BİYOLOJİK DOĞALCILIK YAKLAŞIMI

ZEHRA ETİLİ
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2022

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RUH VE BEDEN DÜALİZMİNE KARŞI JOHN SEARLE'ÜN
BİYOLOJİK DOĞALCILIK YAKLAŞIMI**

ZEHRA ETİLİ
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2022

Zehra ETİLİ tarafından hazırlanan “RUH VE BEDEN DÜALİZMİNE KARŞI JOHN SEARLE’ÜN BİYOLOJİK DOĞALCILIK YAKLAŞIMI” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Sema ÖNAL

İmza.....

Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Işıl BAYAR BRAVO

İmza.....

Felsefe Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Prof. Dr. Sema ÖNAL

İmza.....

Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Kamil ŞAHİN

İmza.....

Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: . 30/05/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zehra ETİLİ

...../...../2022

ÖZET

RUH VE BEDEN DÜALİZMİNE KARŞI JOHN SEARLE'ÜN BİYOLOJİK DOĞALCILIK YAKLAŞIMI

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sema ÖNAL

Haziran 2022, 109 sayfa

Zihin felsefesinde düalizm anlayışının kökenleri Antik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Pythagorasçılardan etkilenen Platon'un idealar dünyasına ait düşüncelerinin temelinde ruh ve beden ayrılığı vardır. Platon'un ruhun idealar dünyasında özünü bulacağı anlayışı Modern dönemde Descartes'ın felsefesine yansımış, ruh ve bedenin birbirinden ayrı ve birbirine indirgenemez şekilde bağımsız olduğu düşüncesi düalizm kuramının temelini oluşturmuştur. Düalizm kuramı, zihin felsefesinin temel taşlarından biri olmasına rağmen ruh ve beden arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiği konusunda kabul edilir bir sonuca ulaşamamıştır. Günümüzde zihin felsefesi konusunda bilinen kuramlar dışında daha farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunlar arasında en çok konuşulandıardan biri de John Searle'e ait olan Biyolojik Doğalcılık anlayışıdır. Düalizmden farklı olarak John Searle, zihin beden sorununa kendi bakış açısıyla yeni bir çözüm getirmeyi amaçlamaktadır. Searle'e göre, bilinç beynin alt düzeydeki çalışma süreçlerinin neden olduğu üst düzey bir özelliktir. Searle, bilincin bilimsel olarak incelenmesi için nesnel bir varlığa sahip olmasına gerek olmadığını, bilincin sahip olduğu öznel niteliklerin fiziksel bir dünya anlayışı içine yerleşebileceğini çalışmalarında açıklamaktadır. Düalizmi modası geçmiş bir kuram olarak gören John Searle'ün geleneksel yaklaşımlardan farklı öznel, niteliksel durumların beynin üst düzey nitelikleri olduğu bütüncül zihin anlayışı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihin, düalizm, Descartes, biyolojik doğalcılık, John Searle.

ABSTRACT

JOHN SEARLE'S BIOLOGICAL NATURALISM APPROACH AGAINST SOUL AND BODY DUALISM

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Philosophy, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Sema Önal

June 2022, 109 pages

The origins of the concept of dualism in the philosophy of mind go back to Antiquity. Influenced by the Pythagoreans, Plato's thoughts on the world of ideas are based on the separation of soul and body. Plato's understanding that the soul will find its essence in the world of ideas, the idea that the soul and body are separate and irreducibly independent from each other, which was reflected in Descartes' philosophy in the modern period, formed the basis of the theory of dualism. Although the dualism theory is one of the cornerstones of the philosophy of mind, it has not reached an acceptable conclusion about how the interaction between the soul and the body occurs. Today, there are different approaches to the philosophy of mind apart from the known theories. One of the most talked about among these is the understanding of Biological Naturalism belonging to John Searle. Unlike dualism, John Searle aims to bring a new solution to the mind-body problem with his own perspective. According to Searle, consciousness is a high-level feature caused by the lower-level working processes of the brain. Searle explains in his studies that consciousness does not need to have an objective existence for scientific examination, and that the subjective qualities of consciousness can be placed in a physical world understanding. The holistic understanding of mind of John Searle, who sees dualism as an outdated theory, is the subject of this study, in which subjective, qualitative situations different from traditional approaches are high-level features of the brain.

Key Words: Mind, dualism, Descartes, biological naturalism, John Searle.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1. ZİHİN FELSEFESİNİN TANIMI.....	9
1.1. Zihin Felsefesi Nedir?	9
1.2. Zihin Felsefesinin Temel Kavramları.....	11
1.3. Diğer Zihinler.....	15
1.4. Özgür İrade Problemi.....	19
1.5. Zihin-Beden Sorununda Çözülemeyen Problem.....	22
1.6. Zihin Felsefesinde Düalizm Dışındaki Diğer Yaklaşımlar	24
1.6.1. Materyalizm	25
1.6.1.1. Elemeci Materyalizm	26
1.6.1.2. İndirgemeci Materyalizm.....	28
1.6.1.3. Belirimci Materyalizm	29
1.6.2. İdealizm.....	31
1.6.3. Davranışçılık	32
1.6.4. İşlevselcilik.....	34
2. ZİHİN VE BEDEN DÜALİZMİ.....	37
2.1. Düalizm Nedir?	37
2.2. Antik Çağda Düalizm.....	38
2.3. Descartes'da Zihin ve Beden Düalizmi.....	42
2.4. Diğer Düalist Yaklaşımlar.....	51

2.4.1. Töz Düalizmi.....	52
2.4.2. Paralelizm (Koşutçuluk).....	53
2.4.3. Aranedencilik (Vesilecilik)	56
2.4.4. Nitelik Düalizmi	58
2.4.4.1. Epifenomenalizm	59
2.4.4.2. Etkileşimci Nitelik Düalizmi	60
2.5. John R. Searle'ün Düalizm Eleştirisi	61
3. JOHN R. SEARLE'DE BİYOLOJİK DOĞALCILIK ANLAYIŞI.....	65
3.1. Biyolojik Doğalcılık Anlayışının Açılımı	65
3.2. John R. Searle'e Göre Bilinç Kavramı.....	71
3.3. John R. Searle'e Göre Bilincin Özellikleri.....	77
3.3.1. Niteliksellik	78
3.3.2. Öznellik	79
3.3.3. Birlik.....	82
3.3.4. John R. Searle'e Göre Bilincin Alt Özellikleri	83
3.4. John R. Searle'ün Zihin-Beden Sorununa Yaklaşımı	94
4. SONUÇ	97
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ.....	109

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
ev.	Çeviren
Edt.	Editör
s.	Sayfa

GİRİŞ

“Beyin gökyüzünden geniştir, koy ikisini yan yana,
Biri içine alır diğerini ve seni de kolayca.
Beyin denizden derindir karşılaştırmaviliklerini,
Biri emer diğerini kovalardaki süngerler gibi.
Beynin ağırlığı Tanrı’nınki kadar libre libre tart onları,
Aralarındaki fark en fazla hecenin sesteki farkı.”¹

Bilinç konusunda yaptığı çalışmalarla zihnin felsefesine önemli katkılarda bulunan John R. Searle, 31 Temmuz 1932’de Amerika’da doğmuştur. Wisconsin Üniversitesi’nde başladığı lisans eğitimini Rhodes Bursu alarak gittiği Oxford Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Doktorasını da Oxford Üniversitesi’nden alan Searle akademik çalışmalarını 2019 yılına kadar Berkeley Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde devam ettirmiştir. Felsefe konusunda önemli çalışmalara imza atan Searle, dil felsefesi, zihnin felsefesi ve toplum felsefesi alanlarına yaptığı katkılardan dolayı birçok ödül kazanmış çağdaş bir filozoftur. Dünyanın farklı yerlerinde Searle’ün çalışmalarının konu alındığı konferanslar düzenlenmiştir. Çok sayıda kitap ve makale kaleme alan Searle’ün bazı kitapları ve makaleleri şunlardır: *Söz Edimleri (Speech Acts)*, *Akıllar, Beyinler ve Bilim (Minds, Brains and Science)*, *Zihnin Yeniden Keşfi (The Rediscovery of the Mind)*, *Bilinç ve Dil (Consciousness and Language)*, *Zihin, Dil ve Toplum (Mind, Language and Society)* *Bilincin Gizemi (The Mystery of Consciousness)*, *Mind: A Brief Introduction*, *Biological Naturalism*, *The Problem of Consciousness*.

Searle, dil felsefesi alanında çalışmalar yaparken kendi teorisine bir temel sağlamak aynı zamanda teorisini tamamlamak için zihnin ve dil arasındaki ilişkilerin açıklanmasına katkı sağlamak amacıyla zihnin felsefesi üzerinde çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışmalar sırasında zihnin hakkında basit ve açık gerçekler olarak gördüğü düşüncelerin düzenli olarak reddedildiğini anlaması Searle’ün çalışma

---

¹ Emily Dickinson, **Seçme Şiirler**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2020, s.113

yönünü zihin felsefesine kaydırmıştır. Bilinci ‘fiziksel’ ve ‘zihinsel’ olarak kategorilere ayırmadan, dünyanın fiziksel özellikleri arasında tutarak öznel bilinç durumlarının biyolojik olarak açıklanabilen olgular olduğunu göstermek istemiştir. Searle’ün bakış açısıyla bilinç doğal dünyanın bir parçası olduğu için doğalcılık, biyolojik yaşantımızın bir parçası olduğu için de biyolojik kelimelerini içermektedir. Searle’ün düşüncesinde yaşadığımız dünyada, bu dünyanın farklı parçalarının birbiriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu ve nasıl tutarlı bir bütün halinde bir arada bulduklarını açıklayabilmemiz gerekmektedir. Aydınlanma düşüncesini kabul eden Searle, bilimsel gelişmelerle evrenin daha anlaşılır bir hale geldiğini düşünmektedir. Evrenin bizim zihnimizden bağımsız bir şekilde var olduğunu düşünen Searle, bizim gelişime açık doğuştan sahip olduğumuz yeteneklerimiz tarafından konulan sınırlar dahilinde evreni anlayabileceğimizi, niteliklerini kavrayabileceğimizi düşünmektedir. Zihinsel ve fiziksel gibi iki ayrı dünya değil tek bir dünyanın olduğunu savunmaktadır. Searle, bu dünyanın dışında başka bir hayata sahip olacağımız düşüncesinde değildir. Düalizmin kabul edilmesinin sebeplerinden biri olarak inancı gören Searle’ün düşüncesinde Tanrı kavramı bulunmamaktadır. Ona göre bulunduğumuz çağda dini inançlardaki azalmadan daha radikal şeyler olmaktadır. İnançın önceki nesiller için taşıdığı anlam bizim için önemli olmaktan çıkarak, önemsiz bir noktaya ulaşmıştır. Searle’e göre Tanrı’nın varlığı ortaya çıksa bile bizim için herhangi bir olgu gibi doğal bir olgu olmanın dışında bir anlamı olmayacaktır. Ona göre Tanrı yerçekimi, elektromanyetik, zayıf ve güçlü nükleer kuvvetler olan evrendeki dört temel kuvvete eklenen ilahi bir beşinci kuvvet olacaktır.

Searle, düalist düşüncede bilincin fiziksel dünyadan bağımsız bir şekilde asılı olarak kaldığını, gündelik, biyolojik hayatımızın bir parçası olmadığını düşünmektedir. Materyalistler ise bilinci fiziksel bir sistemin işlevsel durumuna indirgemektedirler. Searle, bu düşüncelerin ikisini de doğru kabul etmez. Bilinci doğal biyolojik yaşantımızın bir sonucu olarak görmektedir. Searle’e göre beyindeki süreçler bilince neden olmaktadır. Beyindeki alt-düzey nörobiyolojik süreçler bilinçli durumlara sebep olurlar, bu bilinçli durumlar da beyin sisteminin üst-düzey nitelikleridir. Açıkça meydana gelen olguların hiçbirini reddetmeden, bilincin bir ve aynı anda tamamıyla hem maddi hem de indirgenemez bir biçimde zihinsel olduğunu kabul ederek, bugüne kadar sahip olunan kategorilerin değiştirilmesi gerektiğini savunur.

Ona göre alt seviyede nedensel bir açıklama getirmek üst seviyedeki açıklamanın gerçek olmadığını göstermez, bilinçli zihinsel durumlarımız davranışlarımızın üretilmesinde nedensel olarak işlevseldir, dünyanın işleyişinde açık bir olgu olarak görünürler. Searle, zihin-beden sorununu tüm yönleriyle inceledikten sonra düalizm ve materyalizmin arasında kalan bu sorunun sonuçsuz kalma sebeplerini tespit etmeye çalışarak kendi alternatif bakış açısını ortaya koymuş önemli çağdaş filozoflardan birisidir.

Searle'e göre çok sayıda filozof için artık zihin felsefesi ilk felsefedir. Günümüzde tartışılan zihin-beden sorununa geçmeden önce bu sorununun başlangıç noktasına dair bir açıklama bu çalışmanın anlaşılması açısından kolaylık sağlayacaktır. Ruh ve beden arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl gerçekleştiği felsefecilerin ilkçağlardan beri üzerinde çalıştığı uzun süreli sorunlardan biridir. İlkçağlarda ruh ve bedeni iki farklı töz olarak kabul eden felsefeciler, bedenin öldükten sonra bile ruhun varlığını devam ettirdiğini savunmuşlardır. Klasik dönemde ruh-beden ilişkisi olarak tanımlanan bu sorun Descartes'la beraber zihin-beden sorunu olarak anılmaya başlamış, sonrasındaki çalışmalar da zihin kavramı ve zihnin yapısı etrafında şekillenmiştir. Descartes'ın 'ruh öğretisi' olarak bilinen geleneksel yapıdan uzaklaşması modern felsefede zihin-beden sorununda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zihin-beden sorunu önceleri sadece filozoflar tarafından incelenen bir konu olmuştur çünkü ölümsüz ruh anlayışı dinlerin vazgeçilmez ve dokunulamaz bir yapısıdır. Ruhun ölümsüzlüğünün yanlıgı olduğunun tartışılması bile birçok kesimin tepkisini göze almayı gerektirdiği için bilim adamları bu konudan uzak durmayı tercih etmişlerdir. "Freud'un da dediği gibi, ölümden sonra ruhani bir 'şeyin' sürekli olarak var olduğu fikri tüm kültürlerde ve tüm dinlerde bulunur. O 'şeye' genellikle ruh denir" (Swaab, 2018, s. 310). Ruh anlayışının birçok kültürde devam ettiği kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak günümüzde felsefecilerin yanı sıra psikologlar ve nörobilimciler de zihin problemini fiziksel bir yapı olan beyin üzerinden bilince indirgeyerek çözmek için çaba göstermektedirler.

Zihin-beden sorununun inceleneceği bu çalışmanın birinci bölümünde zihin felsefesinin içeriğine dair bir değerlendirme yapıldıktan sonra zihin felsefesinin diğer bilim dalları ile bağlantısı ve bu bilim dallarının zihin felsefesi alanına katkılarına değinilecektir. Her bilim dalında olduğu gibi zihin felsefesinin de devamlı kullandığı kavramlar vardır. Zihin, bilinç, düşünme, özne, öznel, kendilik gibi kavramların

açıklanmasıyla zihin felsefesinin içeriğinin daha kolay anlaşılacağı kesindir. Zihin sahibi olmak sadece bize özel midir yoksa başka zihinler de var mıdır sorusuna cevap aranacağı bu bölümde ayrıca özgür irade sorunu da ele alınacaktır. Determinizm var mıdır yoksa her insan kendi özgür iradesine mi sahiptir sorunu açıklanmaya çalışılacaktır. Özgür bir iradeye sahip olmadığımız düşüncesi, yaptığımız şeylerin bizden bağımsız bir şekilde gerçekleşiyor olması, hayatı anlamlandırmamız açısından bizim negatif olarak etkilenmemize sebep olacaktır. Her insan kendi kararlarını verdiğini düşünmektedir ancak, determinizm konusu da tartışılan bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hepimiz bizim dışımızdaki insanların da bir zihne sahip olduğundan eminizdir. Diğer insanların zihin sahibi olduğundan nasıl bu kadar emin oluyoruz? Bu konuda yapılan çalışmalarla diğer zihinler sorununun çözümü için kullanılan benzerlik argümanı, davranışçılık ve halk psikolojisi kuramlarıyla bu sorunun çözümüne dair getirilen açıklamalara da bu bölümde yer verilecektir. Zihin-beden sorununun çözülemez olduğu düşüncesi felsefeciler arasında yaygın bir düşüncedir. Bu sorunun neden çözülemeyeceğine dair geliştirilen ‘zor sorun’ ve ‘izah gediği’ teorileri hakkında genel bir bilgi verilecektir. Searle, düalist kuramların yanı sıra monist kuramların da zihin-beden sorununa çözüm getirmekten uzak olduğunu düşünmektedir. Düalizm kadar materyalizmi de eleştiren Searle’ün düşüncelerini anlayabilmek amacıyla bu bölümde ayrıca zihin-beden sorununda düalizm dışında farklı çözüm yolları sunan monist kuramların da genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Düalizme karşıt olarak kullanılan farklı materyalist görüşlerin de yer alacağı bu bölümde zihin-beden sorununa getirilen diğer çözümler açıklanmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde düalizm ve düalizmin başlangıç noktası ile ilgili bilgilendirme sonrasında Descartes’ın düalizm konusundaki düşüncelerine yer verilecektir. Antik Çağ’dan başlayarak ruh ve beden ayrımının felsefeye nasıl yerleştiğinin inceleneceği bu bölümde Platon’un düalizmin başlangıcı olarak kabul edilen görüşleri, diyalogları aracılığıyla aktarılmaya çalışılacaktır. Platon’un iki önemli öğretisi ruhun ölümsüzlüğü ve idealar düşüncesidir. Ruhun ölümsüzlüğüne sunulan kanıtlar olarak ‘devirsel kanıt’, ‘anımsama argümanı’ ve ‘ruh göçü’ düşüncesinin düalizmle benzerliğinin açıklanmaya çalışılacağı bu bölümde daha sonra Descartes’ın düalizm anlayışı irdelenecektir. Descartes’a göre insan, zihin ve beden olarak iki farklı yapıdan meydana gelmektedir. Bunlardan birisi uzayda yer kaplayan, belirli boyutları

olan maddi bir varlık olarak beden (res extensa); diğeri ise temel özelliği düşünme etkinliği olan, biçimi ve boyutu olmayan, uzayda yer kaplamayan bir varlık olarak zihindir (res cogitans). Descartes'a göre zihinsel olan fiziksel olandan daha önce gelir çünkü bedeni algılayabilmek için öncelikle zihne ihtiyacımız vardır. Her şeyden kuşkulanmaya başlayarak sistematik bir çalışmaya başlayan Descartes, insanın yalnızca kendi zihninden kuşku duyamayacağı gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır ve bunu şöyle bir önermeyle dile getirir: "... *Ben'im, Varım* önermesini her ileri sürüşüm ya da zihnimde tasavvur edişimde onun zorunlu olarak doğru olduğu sonucuna varmak ve bunun değişmez olduğunu kabul etmek gerekir" (Descartes, 2019a, s. 58). Bu bölümde Descartes'ın "Cogito ergo sum" önermesine ulaşmak için izlediği yöntem Descartes'ın eserlerinin kılavuzluğuyla aktarılmaya çalışılacaktır. Descartes'ın görüşü *Kartezyen Düalizmi* adıyla bilinmektedir, zihinsel olanın fiziksel olamayacağı, fiziksel olanın da zihinsel olamayacağı varsayımına dayanan bu görüş, zihin felsefesinin temel kuramlarından biri olmayı başarmıştır. Bu görüş fiziksel olanla zihinsel olanı birbirinden ayırarak iki farklı tözden bahseder, bu iki farklı töz birbiriyle etkileşim içindedirler. Ancak buradaki en büyük sorun, bu iki farklı tözün birbiriyle nasıl etkileşimde bulunduğu tam olarak açıklanamamasıdır. Farklı düalist yaklaşımların ortak özellikleri hepsinin de zihin ve bedenin ayrı ayrı ontolojilere sahip olduğunun kabulüdür. Bunlar arasında en önemli savunucularından birinin Wilhelm von Leibniz olduğu psiko-fiziksel paralelizm, Nicholas Malebranche ve Arnold Geulincx tarafından savunulan aranedencilik (vesilecilik) ayrıca nitelik düalizmi ve epifenomenalizm (zihinsel olayların beyin süreçlerinin yan ürünü olduğunu ileri süren düalist kuram) diğer başlıca düalist yaklaşımlardır. Bu bölümde Platon'un ruhun ölümsüzlüğü anlayışı, Descartes'ın zihin-beden sorununa yaklaşımı, bu yaklaşıma getirilen eleştiriler, ruh-beden düalizmini savunan diğer düalist yaklaşımlar açıklanmaya çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde çağımızın en üretken düşünce insanlarından biri olan John R. Searle'ün zihin-beden sorununu nasıl ele aldığı, zihnin fiziksel bir yapı olan beyne bağlı olarak nasıl bilinç düzeyinde işlev gördüğü ile ilgili olarak geliştirdiği çözümler üzerinde çalışılacaktır. Searle'ün bilinç anlayışında, bilinci diğer biyolojik görüngülerden ayıran ve farklı kılan niteliksellik, öznellik ve birlik olarak isimlendirdiği özellikler vardır. Searle bu üç özelliğin birbirinden ayrılamaz bir şekilde bir arada olması gerektiği düşüncesindedir. Searle'ün bu özelliklere getirdiği

açıklamalara da yer verildikten sonra bilincin alt özellikleri olarak verdiği konu başlıkları açıklanmaya çalışılacaktır. Bilincin tanımının bu özelliklere dayanılarak daha kolay yapılacağını söyleyen Searle'ün düşüncelerine yer vereceğimiz bu çalışmada, Searle'ün bakış açısıyla bilinç kavramı çözümlenmeye çalışılacaktır. Searle, bilincin bilimsel olarak incelenmesi için nesnel bir varlığa sahip olmasına gerek olmadığını düşünmektedir. Bilincin sahip olduğu öznel niteliklerin, fiziksel bir dünya anlayışı içine yerleşebileceği hakkındaki düşünceleri çalışmalarında ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Searle'ün geleneksel yaklaşımlardan farklı öznel, niteliksel durumların beynin üst düzey nitelikleri olduğu bütüncül zihin anlayışı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Descartes'tan beri düalist yaklaşımlarda zihin-beden sorunu, birbirinden bütünüyle farklı iki şey arasındaki ilişkilerin nasıl açıklanacağını çözümünün tam olarak bulunamadığı bir görüş olmuştur. Searle'e göre bu görüşte bir tarafta akılsal şeylerin var olduğu diğer tarafta da fiziksel şeylerin var olduğu savunulur. Zihin-beden sorununa çözüm getirmeye yönelik girişimlerin çoğunda, bu iki varlık alanından biri yadsınarak ya da bunlardan birinin konumu daha aşağıya çekilerek çözüm aranmaya çalışılmış bu nedenle de sorun çözülememiştir. Searle, zihin ve bedenin iki ayrı yapı olduğu düşüncesine karşıdır, geçmişten gelen ve hala kullanılan kavramların ikicilik kuramının aşılmasının önündeki en büyük engel olduğunu düşünür. Searle, düalizmle ilgili tartışmaların, bakış açısındaki yanlışlığın kaynağı olduğunu şöyle açıklar: "(...) tatmin edici bir bilinç açıklamasına ulaşma noktasında önümüzde duran en büyük felsefi engelin, modası geçmiş birtakım kategoriler ile dini ve felsefi geleneğimizden miras aldığımız birtakım ön kabullerden vazgeçmeyişimiz olduğu kanaatine vardım" (Searle, 2018, s. 9). Searle, bilincin doğal, biyolojik bir fenomen olduğunu; sindirim, büyüme ya da fotosentez gibi biyolojik hayatımızın bir parçası olduğunu savunmaktadır. Bu sorunun çözümü için bilincin hem niteliksel, öznel, zihinsel bir fenomen hem de fiziksel dünyanın bir parçası olduğunu kabul etmek gerektiği düşüncesindeki Searle'e göre: "Bilinç, fiziksel ve zihinsel şeklindeki geleneksel kategorilerin ikisine de tam olarak uymayan doğal bir biyolojik fenomendir. Beyindeki alt-düzyer mikro-süreçlerin neden olduğu bilinç, beynin üst makro düzeylerdeki bir özelliğidir" (Searle, 2018, s. 11). Searle, bilinçliliği insanın var oluşundaki temel gerçeklik olarak ifade etmektedir. Searle, yaşamımızdaki en önemli şeyin bilinç olduğunu 'bilinç yaşamımızdır' ifadesiyle dile getirmiştir. Searle'ün

Biyolojik Doğalcılık anlayışının da her kesimden kabul görmediğinin altının çizileceği çalışmamızda bu anlayışa getirilen eleştirilerin de tarafsız bir şekilde incelenmesi, amaçlarımızdan biridir.

Descartes'ın ayrı ayrı ama birbiriyle etkileşim içinde çalışan tözler olarak açıkladığı zihin-beden sorunu ile Searle'ün maddi olmayan zihnin, maddi olan beynimizin üst düzey makro süreçlerinden biri olarak açıkladığı zihin-beden sorununun inceleneceği bu çalışmada, iki düşünürün kuramları arasındaki farklılıklar açıklanmaya çalışılacaktır. Searle'ün bilinçle ilgili çalışmaları dahilinde zihin-beden sorununa bilinç üzerinden alternatif olarak sunduğu *Biyolojik Doğalcılık* düşüncesi, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Searle'ün kendine özgü açıklamasının temelinde geçmişte kullanılan kavramlardan kurtulmak isteği, düalizmle hesaplaşması, yeni bir düşünce biçimi geliştirmesi ve çağdaşlarından tamamen farklı bir bilinç yaklaşımına sahip olması yatmaktadır. Fiziksel olanla zihinsel olanı birleştirerek yeni bir çözüm sunan Searle'ün problemi analitik bir yaklaşımla çözmeye çabasının değerlendirileceği bu çalışma halen çözüm bekleyen zihin-beden sorununa Descartes ve Searle'ün bakış açılarıyla bir açıklama getirme çabası içermektedir.

Zihin ile beden arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl kurulduğu, bedenimizin fiziksel bir parçası olan beyin ile öznel zihinsel durumların birbirini nasıl etkilediğine dair sorulara cevap arayan zihin-beden etkileşimi sorunu, felsefe tarihi boyunca farklı kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Antik Yunanlılar döneminden son zamanların hesaplamalı biliş modellerine kadar, çözüm olarak ortaya konulan tüm kuramlar, zihin-beden etkileşiminin nasıl meydana geldiğini açıklamada yetersiz kalmışlardır. Günümüzde genel olarak beyin süreçlerinin, öznel niteliksel zihin durumlarına sebep olduğu düşüncesi kabul edilmektedir. Düalizmin fiziksel ve zihinsel ayrımını geçmişten günümüze kadar uzanan bir hata olarak gören Searle, öznel zihinsel durumları beyin süreçleriyle açıklayarak, bu sorunun basit bir çözümünün olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, Searle'ün zihin-beden sorununa getirdiği bir çözüm olarak *Biyolojik Doğalcılık* anlayışı ve bu düşüncüyü nasıl temellendirdiği ortaya konulacaktır.

1. ZİHİN FELSEFESİNİN TANIMI

1.1. Zihin Felsefesi Nedir?

Varlığa anlam vermek insanın en temel ihtiyaçlarından biridir, bu anlamı bulabilmek içinse insanın yeterli bir zihin kapasitesine sahip olması gerekir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran, insanı tanımlarken kullanılan en önemli özelliği olan düşünmenin mekanı, zihin kavramını nasıl açıklarız? Hepimizin bir bedeni ve bir zihni vardır, öyleyse Descartes'ın sorduğu gibi insan bedenine mi yoksa zihnine mi daha yakındır? Descartes'a göre bir bedenimiz olduğu bilgisi zihnimiz sayesinde ulaştığımız bir bilgi ise zihin nedir? Zihin sahibi olmak nasıl bir şeydir? Bir varlığın zihin sahibi olduğu nasıl açıklanır? Zihin ve beden arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim söz konusudur? Öznel zihinsel deneyimlerimiz fiziksel olan beynimiz yardımıyla mı gerçekleşir? Biz bu elde ettiğimiz deneyimleri nerede muhafaza ederiz? Eğer cevabımız zihnimiz olursa daha baştan düalist bir yaklaşım mı sergilemiş oluruz? Ya da dokulardan, damarlardan oluşan beynimiz mi bizim duygularımızın ve düşüncelerimizin muhafaza edildiği yerdir? Fiziksel olarak vücudumuzdaki uzuvları tam olarak hissedemediğimiz durumlarda örneğin; görmeyen bir insanın kendi görüntüsü hakkında herhangi bir bilgisi olmaması durumunda ya da felçli bir insanın uzuvlarını algılayamadığı durumlarda bile insanların zihninden geçen her şeyden haberdar olduğunu düşünürsek insanın bedeninden daha çok zihnine yakın olduğu sonucuna mı ulaşırız?

Düşüncelerimiz, fiziksel ihtiyaçlarımız, ağrılarımız, öfkelerimiz, inançlarımız, öznel algılarımız, hatırladıklarımız, hayattan beklentilerimiz bütün bunlar zihnimizin içinde dile getirmediğimiz sürece öznel olarak kalan zihin durumlarıdır. Zihin ile beden arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl kurulduğu, bedenimizin fiziksel bir parçası olan beyin ile bu öznel zihinsel durumların birbiriyle nasıl bir ilişki içinde olduğu zihin-beden sorunu olarak adlandırılır ve bu sorun günümüzdeki tüm gelişmelere rağmen öznel bilincin fiziksel dünyadaki yerinin hala tam olarak belirlenemediği bir sorundur. Ayrıca fiziksel dünyanın dışında bir zihinden bahsedilmesi, bu sorunla

uğraşan tüm felsefeciler tarafından kabul edilmiş bir olgu da değildir. Zihnin bedenle ilişkisinin nasıl gerçekleştiği sorunuyla uğraşan felsefe dalı da Zihin Felsefesi olarak isimlendirilmiştir. İlkçağlarda ruh-beden sorunu olarak tartışılan bu konu Nagel'e göre; on yedinci yüzyıldaki bilimsel devrim ve bu devrimi yönlendiren nesnel fiziksel gerçeklik kavramının doğrudan sonucu olarak modern zihin-beden problemi ortaya çıkmıştır (Nagel, 2015). Yirminci yüzyıldan itibaren ise zihin kavramının yerine bilinç kavramının kullanımı yaygınlaşmış ve artık sorun beyin ve bilinç arasındaki bağlantının ne olduğuna dair çözümlene isteyen bir yola girmiştir.

Beynimiz fiziksel bir yapıdır, belirli bir görüntüsü, ağırlığı, boyutu ve konumu vardır. Günümüz teknolojisinde nörobilimcilerin beynin bütün aktivitelerini gelişmiş cihazlarla ölçebilir bir hale gelmiş olmalarına rağmen, bu incelemelerin hiçbiri bizim zihnimize tuttuğumuz görüntülerin, seslerin, hissedilen öznel deneyimlerin nasıl orada olduğuna dair bir açıklama getirememektedir. Bilinçli bireyler olarak öznel deneyimlerimiz fiziksel olarak incelenebilen beynimizin içinde değil ruh, zihin ya da bilinç olarak isimlendirilen, maddi olmayan bir şeyin içinde mi yer almaktadır? Zihin felsefesi sadece zihin-beden sorunuyla ilgilenmez. Başka zihinler sorunu, bilincin doğası, özgür irade, eylemlerimizin nedensel sebepleri, yapay zeka gibi sorularla genişleyen başka sorunlarla da ilgilenmekte ve kapsamı gün geçtikçe genişleyen bir dala dönüşmektedir.

Zihin felsefesi, felsefe bilimi içerisinde merkezi bir konuma sahiptir. Bilginin ne olduğunu ve bilginin nasıl elde edildiğini araştıran epistemoloji bilgiyi edinme sürecinde zihnin nasıl kullanıldığı bağlamında zihin felsefesiyle yakın bir ilişki içindedir. Zihnin bir varlığa sahip olup olmadığı en çok merak edilen sorundur ve varlığın ne olduğuyla ilgilenen metafiziğin alt dallarından biri olan ontoloji için zihin, çözülmesi gereken problemlerden biridir. Dil felsefesi ve zihin felsefesinin ortak noktası “Dilin düşünme ile ilişkisi nasıldır?” sorusuyla ortaya çıkar. Bu soruna açıklık getirmek, düşünce üzerinde çalışılmasını gerektirir. Sanat felsefesi, din felsefesi, etik, bilim felsefesi; anlam, estetik, niyet, güdü, duyum, bilgi konularında çalıştıkları için dolaylı da olsa zihin felsefesiyle ilişki içindedirler. Psikoloji bilimi kavramsal olguların neyi ifade ettiğinin deneysel olarak incelenmesini içerirken zihin ve içerikleri bu bilimin ana konularından biri olarak, iç gözlem hakkında bilgilenmemize yardımcı olur. “Yeni psikolojinin görevi zihinsel olayları ve durumları, beyindeki ve sinir sistemindeki süreçlerle ilişkilendirmektir” (Kenny,

2017, s. 206). On dokuzuncu yüzyılda psikologlar zihinsel fenomenleri deneysel metotlarla çalışacakları bir zihin bilimi geliştirmişlerdir. Yapay zeka, nörobilim, bilişsel bilim, etoloji, zihinsel olanın incelenmesinde zihin felsefesine katkı sağlayan bilim dallarıdır. Zihin yapılarının çözümlenmesine yönelik olan yapay zeka çalışmaları karmaşık zihin yapısını makineler üzerinden çalıştırmaya, bilişsel bilim de zihnin ve aklın işleyişini ele alan zekaya dayalı sistemlerin yapılarını araştırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Nörofelsefe, nörobilime bağlı olarak merkezi sinir sisteminin çalışmasını inceleyerek zihinsel durumların bu sisteme ne kadar bağlı olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Etoloji ise evrendeki diğer canlıların insan zihniyle arasındaki benzer ve farklı durumlarını inceleyerek zihin çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

1.2. Zihin Felsefesinin Temel Kavramları

Her bilim dalı ilgili olduğu alanı betimlemek için birbiriyle bağlantılı kavramlara gereksinim duymaktadır. Zihin felsefesinin anlaşılması açısından da öncelikle temel kavramlarına bakmak faydalı olacaktır. Zihin kavramı denilince akla gelen ilk şey düşünme yeteneğine sahip bir şeyin varlığıdır. Bir zihin sahibi olmanın en belirgin özelliği düşünme edimine sahip olmakla ilgilidir. Düşünme yeteneğine sahip olmak aynı zamanda bilinçli olma kapasitesini gerektirir ve mantıksal olarak zihnin var olduğu sonucuna ulaşılabilir. “Zihin içgözlemin (introspection) erişebildiği her şeyin alanıdır. Dolayısıyla zihin sadece insanın anlamasını ve iradesini değil onun görmesini, duymasını, hissetmesini, acısını ve hazzını da ihtiva eder” (Kenny, 2018, s. 222). Zihnin üç temel kapasitesi biliş, duygulanım ve istenç olarak sıralansa da günümüzde zihin felsefesi alanında ele alınan olguların çok çeşitli olması sebebiyle herhangi bir sınıflamadan kaçınılmaktadır. Bu yüzden geniş bir genelleme yapılarak biliş alanının kapsamına düşünce, inanç, anlayış, hayal kurma, dikkat, farkındalık, algı, hatırlama ve her tür bilme olgusu alınır. Duyguların alanına bedensel duyuları, duyguları, zihin hallerini alabiliriz. İrade alanında ise arzular, güdüler, kararlar, niyetler, çabalamalar, eylemler, yapar gibi görünmeler gibi davranış özellikleri sıralanabilir (Gödelek, 2015).

Diğer bir kavram “düşünme” kavramıdır. Düşünme eylemi zihinseldir, düşünme olgusu altındaki eylemler geniş bir yer kaplar. Descartes düşünceyi şöyle tanımlar: “Düşünme sözülle, bizde doğrudan doğruya kendiliğimizden görebileceğimiz

biçimde olup biten tüm şeyleri anlıyorum” (Descartes, 2018, s. 72). Descartes, duymanın da düşünmekle aynı şey olduğunu söyler. Ona göre duyma ve düşünme yetisi sadece ruha aittir. Düşünme eylemi belli bir şey üzerinedir, bir içeriğe sahiptir. Karar vermek, beklenti içinde olmak, hayal kurmak, hatırlamak, merak etmek, niyet etmek, inanmak, inanmamak, çıkarım yapmak, iç gözlem yapmak hep düşünme kavramı altında yatan olgulardır. Düşünmek her zaman doğruluk değeri olan bir şey için olmak zorunda değildir. Düşünme, doğruluk değeri olmayan şeyler üzerine ya da soru veya dilek olacak biçimde de olabilir. “Düşünme bilginin bir biçimdeki temsilinin farklı ya da yeni bir biçime dönüştürme işlemidir. Bu dönüşümler vasıtasıyla akıl yürütme, problem çözme ve karar verme işlemleri gerçekleştirilir ve sonuç olarak bir hedefe ulaşılır” (Malkoç, 2013, s. 122). Düşünme bilinçli ve aynı zamanda bilinçsiz olabilir. Eğer düşünen kişi ne düşündüğünün bilincinde ise bu bilinçli bir düşünmedir ve düşündüğü şeyin farkındadır, bazen de insan düşündüğünün farkında olmayabilir ya da ne düşündüğünü bilemez. Bu bilincin o andaki açıklığıyla da ilgili bir durumdur. Peki bilinç nedir?

Bilinç zihin felsefesinde tanımlanması en zor kavramlardan biridir. Birisinin bilincinin açık olduğu söylendiğinde anlatılmak istenen kişinin uyanık olduğudur. “Bu anlamda, bilincin zayıflamasından, güçsüzleşmesinden, gerilemesinden ve yerine gelmesinden söz ederiz; bilinç yitirilebilir, baskı altında olabilir, tekrar kazanılabilir” (Zeman, 2017, s. 37). Bilinçli olma durumunda ise bilinç Searle’e göre bir açma kapama düğmesidir, bir sistem ya bilinçlidir ya da değildir. Zihnin açıklanmasında bilince merkezi bir önem veren Searle, bilinci şöyle tanımlar:

Bilinç, alışlageldik şekliyle, rüyasız bir uykudan uyanmamızla başlayan ve biz tekrar uykuya dalana, komaya girene, ölene ya da farklı bir biçimde ‘bilinçdışı’ olana kadar devam eden duyarlık ve farkındalık durumlarına işaret eder. Tam uyanıklık durumlarından çok farklı olmalarına rağmen, rüyalar da bilincin bir biçimidir (Searle, 2018, s. 16-17).

Bir şeyi görmek onun bilincinde olmayı da gerektirir, yalnızca sesler değil onların duyulması, kokuların algılanması, dokunma ve acı duyumunun verdiği hisler saf bilinçlilik durumlarını ifade eder. Bilincin farklı tanımları mevcuttur, Hofstadter, “kendilik, ruh, Ben, içsel ışık ve bilinç” terimlerinin birbirinin yerine kullanılabileceğinden ve bunların hepsinin aynı fenomene ait olduğunu düşündüğünden bahseder. Ona göre de bilincin çok basit bir tanımı vardır: “Bilinç kafanın içindeki bir semboller dansı. Ya da, daha kısa ve öz ifade edersem, bilinç

düşünme demek. Descartes'ın söylediği gibi *Cogito ergo sum*" (Hofstadter, 2015, s. 375). Bilinci öznenin kendisini kendi düşüncesiyle kavraması, kendine dışarıdan bir nesne olarak bakma durumu olarak tanımlayan Cevizci, bilincin iki doğrultuda analiz edildiğini söyler: "Buna göre, bilinç edimiyle bilincin içeriği arasında bir ayrım yapılabilir ve bunların her ikisi de, bilincin ayrılmaz bileşenleri olarak görülebilir" (Cevizci, 2020, s. 320). Günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte beyin üzerinde yapılan yeni çalışmalar ve bu çalışmaların etkisiyle bilince ihtiyaç olmadığına, beynin fazladan bir eklentiye ihtiyaç duymadan karar verebilme yetisine sahip olduğuna dair yeni kuramlar geliştirilmiştir. Bilincin ayrı bir ontolojiye sahip olmadığını örneklerle betimleyen Blackmore, bilinci kişiye özel bir tiyatro olarak tasavvur eder. "Zihin gözlerimle dışarıyı izleyerek kafamın içinde oturduğum kişiye özel bir tiyatro gibidir. Fakat bu tiyatro, dokunuşların, kokuların, seslerin ve duyguların dahil olduğu çok duygulu bir tiyatrodur. (...) Tüm bu düşünceler ve izlenimler 'bilincimin içerikleri'dir ve 'ben' bunları deneyimleyen seyircilerden biriyim" (Blackmore, 2018, s. 17). Blackmore'a göre, bu tiyatro imgelemi bilincin bir nehir ya da akarsu gibi aktığına çok rahat bir şekilde uyar. William James tarafından 'bilinç akışı' olarak ifade edilen tanımlı rehber alan Blackmore'a göre: "Bilinçli yaşamımız gerçekten de görüntülerin, seslerin, kokuların, dokunuşların, düşüncelerin, duyguların, endişelerin ve zevklerin akışı gibi hissettiriyor hepsi birbiri ardına bana doğru gerçekleşiyor" (Blackmore, 2018, s. 18). Farklı görüşlere rağmen, insanın bilinçli deneyimlerine dolaysız bir içe bakış gerektiren bilinç kavramı öznel olmayı gerektirir ve bunun için bir özneye ihtiyaç vardır ve öznellik kavramı da açıklanması gereken bir diğer kavramdır.

Özne olmak her türlü duyum, algılama ve düşünme yeteneklerine sahip, deneyim yaşayabilen bir birey olmaktır. Zihin felsefesi deneyim yaşayan öznenin nasıl varlık gösterebildiği ve diğer öznelerle nasıl bir iletişim kurduğu ile ilişkili sorunların incelenmesini de kapsar. "Deneyimin olduğu yerde bir deneyimleyen de olmalıdır; eş deyişle, deneyim her zaman birilerinin deneyimidir. Özne ne şekilde, hangi anlamda var olursa olsun deneyimin sahipsiz olamayacağı analitik bir doğrudur" (Onur, 2019, s.71). Diğer insanlar arasında bir birey olduğunu düşünmek kişinin öznelliğini fark etmesi için yeterli değildir. Diğerleri bizim için aynı zamanda birer nesne olarak da var olurlar: "Aynı şekilde biz de diğerleri için, onların deneyimlerinin nesnesi olarak varız. Kendimizi kısmen özne, kısmen nesne olarak algılarız" (Gödelek, 2015, s. 8).

Öznellik olabilmesi için deneyim yaşayan bir öznenin de olması gerekir. Yargılar, doğrular ve yanlışlar kişiye özel belli tutumlara, duygulara ve bakış açlarına bağlı olarak öznellik içerirler. Örneğin; “Sefiller romanı Victor Hugo tarafından yazılmıştır.” cümlesinde nesnel bir doğrudan bahsettiğimiz halde, kitabın içeriği ile ilgili düşüncelerimizi aktardığımızda öznel bir tutum sergilemiş oluruz. Bir öznenin tutumlarını, davranışlarını, tepkilerini gözlemleyerek o kişi hakkında bir yargıya varmamız mümkün olabilir ancak, onun öznel düşüncelerini ve deneyimlediklerini gözlemlememiz mümkün değildir. Searle’e göre, insan kendi öznelliğini de gözlemleyemez, çünkü her gözlem gözlemlenmesi beklenen şeyin kendisidir. “Asıl sorun şu ki; öznellik varlıkbiliminden ötürü ‘inceleme’ modellerimiz, yani gözlem ile gözlemlenen arasındaki ayrıma dayanan modeller, öznelğin kendisi için bir işe yaramaz” (Searle, 2014, s. 134). Bütün bu kavramlar bizim kendi zihin hallerimizi açıklamakta kullandığımız kavramlardır. Özne olmakla beraber, kendi zihin hallerimizin bir farkındalığı söz konusudur. Zihin hallerimize doğrudan erişimimiz bizim bilinçli birer varlık olduğumuzun temel göstergesidir.

Bir insanın kendi varlığının ve kendi zihin hallerinin farkında olması, kendi zihninde neler olup bittiğini anlamlandırması ve diğer insanlarla arasındaki ayrıma varabilmesi, kendine ait bir kendilik kavramı oluşturmaktadır. Churchland, kendilik kavrayışımızın etrafımızdaki dünyada doğanın geri kalanıyla ilgili geliştirdiğimiz kavrayışlarımızdan bağımsız ve kararlı bir şekilde ayrı bulunduğunu savunur (Churchland, 2013). İnsanın kendi sınırları içinde tüm farklılıklarını diğer canlılar içinde de sürdürebilmesi, bilinç düzeyinin, algı ve duygulanımlarının farkında olması, diğer varlıkların da kendisi ile benzer nitelcelere sahip olduğu düşüncesinin bilincinde olunması kendilik halidir. Nitelceler (quale), kişinin kendine özel dışsal deneyim algılarını içselleştirmesi ve onu imgelem noktalarına taşımasıdır. Bireyin anlama yetisini kullanarak, eylemlerinin nedeni hakkında bilgi sahibi olması ve o eylemi kendisinin yaptığı farkında olması kendilik bilinci olarak tanımlanabilir (Payaslı, 2019). Delphi Tapınağının girişinde yazan “kendini bil” ifadesinden de anlaşılacağı üzere kişinin kendinin farkında olması doğuştan gelen bir yeti değil kişinin bilinçli bir şekilde üzerinde çalışarak kazanacağı bir bilgidir. Kendilik bilinci bir taraftan kişinin kendi duyguları, düşünceleri üzerinde düşünmesini bir taraftan da diğer insanlar ve nesnelere ilişkisini değerlendirmesini içerir.

Kendi korkularımız, arzularımız, duygularımız karşısında doğal olarak ilk bilgiler kendi bilincimiz içindedir. Kendi zihnimizden geçenlere dolaysız bir şekilde birinci şahıs bilgisiyle ulaşırız etrafımızda süregiden bir dünya olduğunu düşünürsek kendimiz dışındaki tüm canlıların sadece bedenlerini gözlemleriz ancak, diğer insanların da zihinsel içeriklere sahip olup olmadığından emin olmak isteriz. Bizim dışımızdaki canlıların da bizim gibi bir zihne sahip olup olmadığı sorunu zihin felsefesi içinde diğer zihinler sorunu olarak yer almaktadır.

1.3. Diğer Zihinler

Fiziksel dünyanın varlığı hakkında özel bir tür şüphecilik vardır, kendi zihnimizin ve tecrübelerimizin dışında başka zihinlerin içeriği, hatta var olup olmadıkları hakkındaki şüphecilik. Dış dünyada insanlar da dahil olmak üzere başka varlıkların sadece bedenlerini, fiziksel tepkilerini gözlemleyebiliriz. Ama bunların hiçbiri bize bu insanların deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini doğrudan izleyiş imkanı vermeyecektir. Sahip olduğumuz tecrübeler sadece bizim tecrübelerimizdir, başkalarının zihinsel durumları hakkındaki herhangi bir düşüncemiz onların fiziksel yapı ve davranışlarını gözlemleyerek edindiğimiz izlenimlerdir. Başka birinin zihninde olanlar hakkında gerçekte ne kadar şey biliyoruz? “Diğer zihinler problemi, kendimiz dışındaki başka zihinlerin varlığına dair bir sorgulama eylemidir” (Payaslı, 2019, s. 7).

Çevremizde bulunan insanların hiçbirinin bilinçli olmama ihtimali tuhaf bir his yaratır. Gördüğümüz bedenlerde zihin, kulaklarda işitme, gözlerde görme olduğuna ilişkin kanaatimiz içgüdüselidir. Bu kanaatimiz içgüdüden geliyorsa, o zaman kanaatimiz hakiki bilgi sayılabilir mi? Başka zihinlere olan inancımızın sarsılması, bize içgüdüden daha güvenilir bir bilgi gereksinimi doğurur mu? Bu sorunu tersinden düşünürsek; günlük yaşamda başka insanların ve bazı hayvanların da bilinç sahibi olduğuna neredeyse herkes inanır. Ancak, çoğu insan deniz hayvanlarının, küçük böceklerin ya da bitkilerin bilinçli olmadığına inanır ve neredeyse hiç kimse cansız varlıkların arabaların, kayaların, göllerin bilinçli olduğuna inanmaz. Bedenimizi oluşturan hücrelerin de tek tek herhangi bir bilinçli tecrübeye sahip olduğunu düşünmeyiz. Peki tüm bu şeyleri nasıl biliyoruz? Bir ağacın dalını kestüğümüzde canının acıyıp acımadığını nasıl bilebiliriz? Belki de hareket etmediği için canının acıdığını belli edemiyordur. Kullandığımız eşyaların ya da belli bir efor yaptıktan

sonra kalp hücrelerimizin herhangi bir şey hissedip hissetmediğini bilebilir miyiz? Peki ya bilgisayarlar, makinelerin bilinçli olup olmadığına dair herhangi bir bilgi sahibi olmamız mümkün olur mu? (Nagel, 2020). Zihinler ve zihin içerikleri kişiye özel kapalı olgulardır bu nedenle açıklanması zor olsa da bu konuda çeşitli çözüm önerileri mevcuttur.

Felsefi kuşkuculuğun geleneksel bir ürünü olan başka zihinler sorunu fizikalizmin bazı versiyonları doğru kabul edilirse açıklanamayacak bir problem olmaktan kurtulur. Birinin bilinçli olup olmadığını o kişinin beyin fonksiyonlarını inceleyerek ya da sinir sisteminin ortaya koyduğu ‘sanal makine’ hakkında öğrendiklerimizle açıklayabiliriz. Ancak fizikalizmi reddedersek başka zihinler sorunu problem olarak kalmaya devam eder. Kendimizden başka bir insanın bilinç halleri, o kişinin beyninin gözlemlenmesi mümkün olmayan olguları ise onun bir bilince sahip olup olmadığından emin olamayız (Zeman, 2017). Başka zihinlerin de bizim gibi bilinçli olduğuna inanmak için onların davranışlarından yaptığımız çıkarımlarla kendi davranışlarımızı kıyaslayarak genelleme yaparız. Başka zihinler sorununun çözümü için üç klasik girişim benzerlik argümanı, davranışçılık ve halk psikolojisidir. Bunlar arasında en yaygın olanı benzerlik argümanıdır. Bu argüman kişinin zihinsel süreçleriyle davranışları arasında bağlantı olduğu ve bu ikisinin birlikte gözlemlenebileceği görüşünü ileri sürer. Kendi zihinsel durumlarımız hakkındaki genellemeler birinci şahıs bilgisiyle kişiye özeldir ve yanılmazlar. Bizim için bu genellemeler geçerliyse o zaman kendi durumumuzla benzerlik kurarak bu genellemelerin başka insanlar için de geçerli olacakları sonucuna ulaşmak akla yatkın olacaktır. Böylece belirli canlı varlıkların zihinsel durumları hakkında, kendimizdeki benzerlikler göz önüne alınarak çıkarsama yapılabilir. Örneğin; arkadaşımız bir şey yedikten sonra yüzünü buruştursa onun ekşi bir şey yediğini düşünürüz. Bunu kendi tecrübelerimize dayanarak söyleriz. Bir yerimiz acıdığında nasıl davrandığımız, nasıl sesler çıkardığımız hakkındaki kendilik bilgimizle başka biri aynı davranışları sergilediğinde onun da canının acıdığından emin oluruz. Bir bilince sahip olduğumuzu birinci şahıs duyularından yola çıkarak kabul etmek ve kendi tecrübelerimize dayanarak da diğer insanların bizim davranışlarımıza benzer davranışlar göstermesine bağlı olarak bir bilince sahip olduğu sonucuna varmak, benzerlik argümanının temelidir. Ancak benzerlik argümanına getirilen ciddi eleştiriler vardır.

Churchland'a göre kişinin kendisine bağılı olarak keşfettiğı içsel durumların tekil örneğinden ancak tümevarımsal bir sıçrama sayesinde aynı şekilde diğere bütün insanları da nitelediğı düşüncesine ulaşılabilir. Kişi sadece kendi durumundan çıkan doğrulanabilmesi mümkün olmayan bir genellemeyle sınırlı olduğundan ancak başka zihinlerin içeriğı ve hatta varoluşuyla ilgili kuşkuculuğa ulaşmış olur. Ona göre benzerlik argümanı ile ilgili sorun kişinin kendi zihin durumlarına dayanarak başka zihinlere dair bilgisinin olabileceğini kabul etmesidir (Churchland, 2013). Böyle bir tümevarımsal genellemenin yapılabilmesi çok sayıda ve çeşitli örneklerle bu bağlantıların gözlenmesini gerektirir. Örneğin; renk körü olan birinin bizimle aynı renkleri gördüğünü söyleyemeyiz, bu sadece kişinin kendi zihin içerikleriyle sınırlı olan bir durumdur.

Bu görüşe getirilen diğere eleştiriler argümanın yapısıyla ilgilidir. Benzerlik argümanının sonucunun test edilmesi mümkün değildir. Diğere bir eleştiri de bu görüşün geçerliliğinin kişinin zihinsel süreçlerle ilgili bilgisinin sadece kendi tecrübelerine dayanmasıdır. Benzerlik argümanına dayanarak diğere insanların da kendisi gibi bir zihne sahip olduğu iddiasında bulunan bir kişinin bu iddialarını doğrudan ve dolaysız olarak test etmesi mümkün değildir. Eğer bunu doğrudan ve dolaysız olarak biliyor olsa zaten böyle bir argümana ihtiyaç duymasına gerek kalmaz. Ayrıca karşımızdaki kişinin sadece bedensel ve sözel davranışlarının gözlenmesi yeterli olmayacağı için o kişinin zihinsel süreçlerine doğrudan bir erişim yani telepatik bilgi sahibi olmak gerekir ki bu da imkansızdır. Bu görüşü hem Wittgenstein hem de Strawson eleştirerek kişinin kendisinin ya da başkalarının zihinsel süreçleriyle ilgili edindiğı bilginin birinci şahıs bakış açısıyla değil üçüncü şahıs bakış açısıyla kazanılması gerektiğini savunurlar. Bu yüzden her ikisinin de davranışçılığa yakın olduğu söylenir (Gödelek, 2015). Benzerlik argümanına getirilen eleştiriler başka çözüm arayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başka zihinler sorununa getirilen bir diğere çözüm davranışçılıktır.

Davranışçılık görüşünü savunanlar, benzerlik argümanına getirilen eleştirileri görerek psikolojik ifadelerin davranışlar düzeyinde açıklanabileceğı bir teori geliştirmişlerdir. Bu görüştekilere göre benzerlik argümanındaki temel sorun, zihinsel durumlar ve davranışlar arasında kurulan genellemelerin, deneysel gözlemlerle uygun bir biçimde desteklenememesidir. Bu genellemelerin deneysel genellemeler olmadığı, doğru kabul edilmelerinin de deneysel genellemeye bağılı değil yapılan

tanımlara bağı olduğunu iddia ederler. Bu tür genellemeler içerdikleri psikolojik terimlerin işlevsel tanımları olmaları sebebiyle deneysel olarak doğrulanmaya gerek duymazlar. Davranışçılar iddialarının aksine zihinsel durumlarla ilgili genellemeler çoğu zaman işlevsel tanımlamalara uymazlar. Davranışçılar tek bir psikolojik terimin uygulanması için, gerekli ve yeterli davranışsal koşulları ifade etmekte yetersiz kalmışlardır. Zihinsel süreçlerle ilgili genellemeler de tanım gereği doğru değildir, günlük dildeki açıklayıcı işlevleri doğrultusunda basit deneysel doğrulardır. Buradaki en büyük sorun, kişiye özel birinci şahıs bakış açısını yansıtan önermelere davranışçı bir açıklama getirme sorunudur (Gödelek, 2015).

Davranışçı çözüme karşı getirilen alternatif başka bir yaklaşım halk psikolojisi kuramından gelir. Günlük yaşamda hem kendi davranışlarımızı hem de başkalarının davranışlarını açıklamak için geliştirdiğimiz bir psikolojik teoriler bütününden söz edebiliriz. Her dilde kullanılan kendine özgü psikolojik terimler vardır, bu terimler de insan tutum ve davranışlarının açıklanmasında işlevsellik kazanırlar. Örneğin; yeni doğan kardeşine gösterilen ilgi karşısında bebeğe karşı kötü bir tutum geliştiren evin büyük çocuğundan kardeşini kıskanıyor diye geliştirilen bir teori vardır ya da eşler arasında oluşan gerginlikler zamanında çözüme kavuşturulmamışsa kızgınlıkların biriktiği teorisi vardır ki kızgınlıklar nasıl birikir? Bu tarz açıklamalar pratik hayatta her gün uyguladığımız işlev gören teorilerdir. Bu görüş, halk psikolojisinin insan davranışlarının açıklanması konusundaki başarısından dolayı inandırıcıdır.

Kişilerin davranışları en iyi biçimde arzular, inançlar, algılar, duygular bakımından açıklandığı ve öngörülebildiği sürece inandırıcı olurlar. Çoğu insanın davranışını anlamının en iyi yolunun bu teoriler olduğunu düşünürsek başka zihinlerin olduğunu gerekçelendirebiliriz. Psikolojik süreçlerin diğer canlıların da davranışlarında başarılı açıklamalara ve öngörülere kaynak olduğu sürece bu konudaki gerekçelendirmeler çözüm niteliğinde olabilir (Churchland, 2018). İnsanların çoğunlukla inanç, korku, nefret, özellikle de arzu gibi yönelmiş duygulara dayanan önermesel tutumlar geliştirdikleri görülmektedir. Bu durum da halk psikolojisiyle benzerlik göstermektedir. Ancak aradaki en önemli fark şudur: Halk psikolojisinde yönelinen duygular bütünsel şahıs düzeyinde ortaya çıkarken psikanalitik açıdan önermesel tutumlar şahıs-altı düzeyde vardırırlar (Tura, 2020).

Searle'e göre, deneysel bir zihne sahip olan birçok filozof zihinsel olguların varlığını doğrulamak için davranışsal kanıtların ön varsayımı üzerinde dayanak oluşturmaktadır. Diğer sistemlere zihinsel durumlar yüklemenin yolunun davranış olduğuna inanırlar. Searle, 'deneysel' olarak kastedilen durumun bu filozoflar açısından erişebilen olgular ve metotlar olduğunu söyler. Ancak Searle'e göre, tüm gözlemciler tarafından aynı şekilde erişebilir olmayan birçok deneysel gerçek vardır. Searle, 'deneysel' kelimesinin kullanımında sistematik bir belirsizlik olduğundan bahseder. Ona göre varlıkbilimsel anlamla, bilgiye dair anlam arasında bir belirsizlik mevcuttur. Searle, yaşam içinde davranışın varlığımız için önemli olduğunu ancak kendi zihinsel durumlarımızın varlığını zihinsel durumlar olarak incelediğimizde, bununla bağlantılı davranışın bu zihinsel durumların varlığı için ne zorunlu ne de yeterli olduğunu açıklar. Searle, davranışı "diğer zihinler problemi" için temel olarak gören bilgibilimsel tartışmaların etkisinin kırılması gerektiğini düşünmektedir. Searle'e göre, felsefe dışında diğer zihinler hakkında gerçekte bir 'problem' yoktur, çünkü başka insanların bilinçli ve eşyaların bilinçdışı olduğuna dair bir 'hipotez', 'inanç' veya 'tahmin'e sahip değiliz. Ayrıca davranışlarımızın daha önceden öğrendiklerimizle Searle'ün deyimiyle bir arkaplan yetileri ve tarzları vardır. Diğer insanların bilinciyle ilişkimizin kurucuları da bunlardır. Searle, arkaplan öğelerine doğrulanması zorunlu olan hipotezlermiş gibi bakmanın şüpheli problemleri ortaya çıkardığını, bunun da felsefede sık görülen bir durum olduğunu savunmaktadır (Searle, 2014).

1.4. Özgür İrade Problemi

Kendimizi geniş kapsamlı olarak algılamamızın temelinde, özgür bireyler olarak algılanmamız yatmaktadır. Birçok düşünürün de belirttiği gibi, deneyim denilen şey varsa bu kendi seçimlerimizin, kendi kararlarımızın, kendi akıl yürütmelerimizin basit bir gerçeğidir ve davranışlarımızın, düşüncelerimizin farklılaşmasında önemli bir rol oynar. Yaşantımızda yaptığımız her şeyin doğru olduğunu düşünürüz çünkü bunu yaşam deneyiminin bir sonucu olarak gördüğümüz deneyimler vardır. Başka türlü davranabileceğimizi biliyor olsak da belirli bir nedenden dolayı böyle yapmayı seçmişizdir. Gerçekten de başka bir sebebe göre davranıp, başka türlü bir şey yapabiliriz, insanın özgürlüğü yalnızca bir deneyim sonucudur. Bu tür bir seçme durumu eğik düzlemde yuvarlanan toplar, dağ eteklerine inen buzullar ya da

yörüngesinde dönen gezegenler için geçerli değildir. Searle'e göre bir yanda güçlü kanıtlar, bizi evrenin hiçbir yerinde özgür isteme olamayacağı konusunda zorunlu sonuçlara iterken, diğer yandan da kendi deneyimlerimizden kaynaklanan, var olan güçlü kanıtlar ise özgür iradenin her zaman bulunduğunu bize düşündürür. Çünkü biz deneyim yoluyla özgür iradenin olduğunu biliriz (Searle, 2005). Searle, özgür iradenin bilincin ayırıcı bir niteliği olmadığı için bu konuda bazı sorunlarla karşılaşıldığını söyler. Örneğin; baktığımız bir yönde herhangi bir eşya varsa o eşyayı görürüz, bu konuda özgür bir irademiz yoktur. Ancak bir yemek siparişi vermek istediğimizde seçimi herhangi bir zorlama olmadan kendimiz yaparız. Searle, özgür iradeyi yok sayamayacağımızı bu konuda asıl cevaplanması gereken sorunun bizim gibi biyolojik bir canlıda özgür iradenin nasıl var olabildiği sorunu olduğunu sorgulamaktadır (Blackmore, 2017).

Bazı insanlar, kesin bir şekilde gerçekleştirdiğimiz davranışlar dışında değişik bir davranışta bulunmamızın mümkün olmadığını, koşullara göre tercihler yaptığımızı kabul ederler. Buna rağmen, bu düşüncedekilere göre her olayda daha biz eylemi gerçekleştirmeden, içinde bulunduğumuz şartlar eylemlerimizi belirlemekte ve bu eylemleri kaçınılmaz kılmaktadır. Bu görüşe *determinizm* denir. "Determinizm tezi şunu ileri sürer: Bütün eylemler, kendilerini belirleyen yeterince nedensel koşullardan sonra yapılır. Özgür irade tezi ise şunu savunur: Bazı eylemler yeterli nedensel koşullarından sonra değildir. Böylece özgür irade determinizmin yadsınmasıdır" (Searle, 2019, s. 39). Eğer determinizmi doğru kabul edersek yüzleşmemiz gereken problemler vardır. Eğer determinizm insan eylemlerinde geçerli değilse bu da hür irade ve sorumluluğa açık kapı bırakır. Hür irade ise dünyanın temel bir niteliği olarak çözümlenemez bir olgudur.

Belirlenimcilik genel olarak kabul gören bir görüş olmasına rağmen özgür irade ile belirlenimciliğin birbiriyle uzlaşmayacağını eğer belirlenimciliğe inanırsak özgür iradeye inanmanın mümkün olmadığını düşünenler de bağdaşmazcılar olarak görüşlerini savunmaktadırlar. Bağdaşabilirciler ise, belirlenimcilik doğru kabul edilse bile kendi özgür irademizin kabul edileceği karmaşık seçimler yapabileceğimizi iddia etmektedirler (Blackmore, 2017).

Yasacılar ve dinbilimciler özgür irade konusunu hala ele alabiliyorlar, ama filozofların büyük bir bölümü bu konuyla ilgilenmeyi bırakmışlardır. Ruhbilimciler ve sinirbilimciler ise hiç ağızlarına almaz olmuşlardır. Ancak kuantum belirsizliğiyle ilgilenen birkaç fizikçi ve öteki

bilimciler bazen Özgür İrade'nin temelinde belirsizlik ilkesi mi yatıyor diye merak ederler (Crick, 1997, s. 291).

Bu felsefî sorunun bir çözümü vardır. Bu çözüme göre, özgür irade ve zorunluluk birbiriyle bağdaşabilir. Evrendeki her şey zorunlu olmasına rağmen bazı insan davranışları özgürdür. Bir kişinin, bütün koşullar aynı kalırsa, başka türlü davranması söz konusu olabilir mi? Her şey aslında nedensellik kuralına göre olur, bunlara eylemin nedenleri diyebiliriz. Filozoflarca sık sık belirtilen bizi kendi özgür irademize inanmaya yönelten tipik durum, bizim bir seçenekler dizisiyle karşı karşıya olmamız, hangi seçeneği seçeceğimizi düşünmemiz, karar vermemiz ve karar verdiğimiz şeyi yapmamız durumudur (Searle, 2005). Sonuçta özgürlük birçok sebepler arasından en güçlü olanın etkisiyle iradeli bir seçim yapabilme durumudur.

Bazı insanlar, eylemlerimizin sorumluluğunun belirlenmesinin gerektiğini düşünür. Yaptığımız şey, belirlenmemiş bir şey olsaydı, yaptığımız şey değil sadece açıklanmamış bir olay, birdenbire oluvermiş bir şey olurdu. Buna göre nedensel determinasyon özgürlüğü tehdit etmez, sadece belirli bir tür neden buna sebep olur. Stuart Hameroff özgür iradeye şöyle bir analogi ile yaklaşır: Bilince sahip olmayan bir zombi robotun gölün üzerinden kayıkla geçmesi için eğitildiğini düşünelim ve diğer kıyıda A, B ve C olmak üzere üç liman bulunsun; rüzgar da sürekli yön değiştiriyor olsun. Burada rüzgar, hesaplanamayan etkinin yerine geçecektir, kayığın dümeninde olan eğitilmiş robot ise algoritmik belirlenimci yerine geçecektir. Kayığın dümeni her manevrasında bu hesaplanamayan rüzgarın etkisi altında kalacaktır dolayısıyla sonuçta kayığın A, B ve C limanlarından hangisine yanaşacağı ikisinin birlikte doğurduğu sonuca bağlı olacaktır. Hameroff'a göre, özgür irade bu belirlenimci süreçle, hesaplanamayan o etkinin birlikte çabası ve deneyimiyle ortaya çıkmaktadır (Blackmore, 2017). Eğer benimle ilgili hiçbir şey seçimimi belirlemiyorsa seçimi ben belirliyorum demenin ne anlama geldiği açık değildir. Biz özgürlük inancından kolayca vazgeçemeyiz, özgürlük duygusu düşünmenin bir özelliği değildir ama ister amaçlı ister kendiliğinden olsun, herhangi bir eylemin parçasıdır. Görünüş ve gerçeklik arasında olan farklılıklar, bilinçliliğin var oluşuna da tatbik edilemez, ben kendimi bilinçli olarak görüyorsam bilinçliyimdir. Kendimiz ve davranışlarımız konusunda ilginç şeyler keşfedebiliriz ama akla sahip olmadığımızı, aklın bilinçli, öznel, amaçlı, akılsal durumlar içermediğini keşfetmemiz mümkün değildir.

1.5. Zihin-Beden Sorununda Çözölemeyen Problem

Zihnin bedenle nasıl iletişim kurduğunun açıklanması için çok sayıda felsefi kuram öne sürölmesine rağmen, şimdiye kadar bu sorun herhangi bir çözüme kavuşturulmuş değildir. Zihin-beden sorununun can alıcı noktası öznel deneyimlerin beyin fonksiyonlarına bağılı ya da ayrı bir varlık olarak da olsa tam olarak nasıl meydana geldiğinin açıklanamamasıdır. Bilimdeki tüm gelişmelere rağmen bilinçli zihnin açıklanmasında tam bir sonuca ulaşılammıştır. “Nörolojik süreçler ile zihinsel olaylar arasında bağıntı kurma girişimi, nörolojik süreçler ile zihinsel olaylara dair birinci-şahıs *tanımlarını* veya *bildirimlerini* bağıntılandırmaktan ibarettir” (Heil, 2020, s. 94). Birinci şahıs tanımlarının dışında bir kanıtı bulunmayan zihin-beden bağlantısının açıklanamaz yapısı günümüzde çözüm bekleyen bir konudur. Bu sorunun neden çözümlenemediğine dair David Chalmers tarafından ‘zor sorun’, Joseph Levine tarafından ‘izah gediğı’ olarak isimlendirilmiş iki teori vardır. Bu teoriler zihin-beden sorununun neden çözümsüz görüldüğü hakkında geliştirilen teorilerdir. Bazı filozoflar zihin-beden sorununun çözümlenemez bir sorun olarak kalacağını düşünürken materyalist düşünürler böyle bir sorun olduğunu kabul etmemektedirler.

David Chalmers, 1994 yılında yapılan ilk Tucson konferansında yaptığı konuşma sırasında bilincin açıklanamayan yapısını tanımlarken öznel deneyimi ‘zor sorun’ olarak isimlendirmiştir. Chalmers’a göre, psikoloji yüzyıl önce bilinç bilimi olarak ortaya çıkmış bir bilim dalı olarak detaylı içebakış yöntemleri geliştirmiştir, farklı grupların bu konuda sürekli çatışma halinde olması bu çalışmalara ara verilmesine sebep olmuştur. Daha sonra yirminci yüzyılda davranışçılar, bilinci açıklamanın yollarını aramışlar ve psikolojinin insan davranışını incelemeye yöneleceğini açıklamışlardır. Chalmers, bu durumun Danimarka Prensi’nin olmadığı bir Hamlet gibi görüldüğünü söyleyerek, asıl incelememiz gereken şeyin eksik olduğundan yakınıır. Bilinci de bir veri olarak kabul eden Chalmers’ın amacı, bilinci bilim dünyasına geri kazandırmaktır (Blackmore, 2017).

Chalmers bilinçle ilgili olarak ‘kolay sorun’ ve ‘zor sorun’ olarak adlandırdığı iki sınıflandırma yapar ve beynin fiziksel olarak araştırılması konusundaki çalışmaları, öznel deneyimler için yapılan çalışmalardan görece olarak daha kolay görür. Bedenimizin ve beynimizin fiziksel yapısı gelişen teknolojiyle beraber daha

tanımlanabilir bir duruma gelmiştir; merkezi sinir sistemi, görme, duyma, bellek fizyolojik yapımız kullanılan bilimsel yöntemlerle çözümlenebilecek ‘kolay sorun’lar sınıflamasına girmektedir. Chalmers’a göre, ‘kolay sorun’un çözümünde kullanılan bu araştırmalar bize hala öznel deneyimlerimiz ve duygu durumlarımızla ilgili en ufak bir açıklama getirememektedir, bu durumu da ‘zor sorun’ başlığı altında irdeler. “Zor Sorun, en genel biçimiyle, *herhangi bir* fiziksel sistemin *herhangi bir* öznel, niteliksel deneyimi nasıl oluşturabileceği veya ortaya çıkarabileceğiyle ilgili en küçük bir fikrimizin bile olmaması sorunudur” (Revonsuo, 2017, s. 87). Chalmers’ın perspektifinden bilinç hakkında en önemli şey, tümüyle özgün olması bakımından işlevden daha fazlası gibi görünmesidir. Zor sorunda sözü geçen bilinç kişinin çeşitli zihinsel süreçlerden geçmesinin ve bu zihinsel durumları örneklendirmesinin nasıl bir şey olduğu hakkındadır. “Bir kişi ağrı çekmenin, maviyi görmenin, jazz müziği dinlemenin, zihin felsefesi hakkında düşünmenin bilinçli deneyimini yaşarken birbirinden çok farklı durumlar içindedir ve böyle olmak nasıl bir şeydir. İşte bu, problemi zorlaştırmaktadır” (Bailey, 2019, s. 329).

Bir başka filozof Joseph Levine bu soruna ‘izah gediği’ adını vermiştir. Bilimsel araştırmalar farklı ruh hallerinin hangi nedenlerle ortaya çıktığını ve ne sonuçlara sebep olduğunu tanımlayabilir ayrıca, bağlantılı mekanizmaların nasıl çalıştığını ortaya çıkarabilir. Acı duyma ve zarardan kaçınmayla ilgili fiziksel olarak tüm beyin süreçlerini öğrenecek bile kendimize şunu sormak isteriz: Bütün bunlar neden böyle hisler doğmasına sebep oluyor, canımız neden acıyor? Bu durumda bilimin açıklamaları ve bizim açıklanmasını istediğimiz şeyler arasında bir boşluk ortaya çıkmaktadır (Papineau ve Selina, 2019). İşte izah gediği ‘zor sorun’un neden bu kadar zor olduğuna dair bilinci açıklamanın fiziksel şeyler hakkında yapılan açıklamalar gibi yapılamamasının sebepleriyle ilgili ek açıklamalar yapmaktadır. Oksijen ve hidrojen moleküllerinin bir araya gelmesiyle su moleküllerinin zorunlu bir şekilde oluştuğunu kavramak zor değildir, suyun sıvı ve katı hallerinin oluşumunu açıklamak konusunda da herhangi bir zorluk yoktur. “Aslında yapmakta olduğumuz şey aynı dışsal varlığın iki betimleme düzeyini –bir sıradan betimleme ve bir de oldukça güçlü ve kestirimsel olan bilimsel betimleme- bağlantılandırmaktır” (Edelman ve Tononi, 2019, s. 27). Buna karşın öznel deneyimlerimiz beynin fiziksel yapısındaki nöral niteliklerden oldukça farklı görünmektedir. Anlaşılabilir bir açıklama için, öznel deneyim ile nesnel beyin etkinliğinin suyun hallerinin

açıklanabilmesi gibi açık ve anlaşılır bir biçimde açıklanması gereklidir. Ancak, öznel fenomenal deneyimler ile nesnel beyin niteliklerinin arasındaki bağlantıya dair tüm izah etme çabaları dipsiz bir uçuruma, o 'izah gediği'ne yuvarlanır gibi görünmektedir (Revonsuo, 2017).

Ancak Searle, zor sorun olarak görünen bu sorunun felsefi açıdan kolay bir çözümü olduğunu düşünmektedir. Ona göre asıl zorluk nörobiyolojik olarak vardır. Searle'ün felsefi olarak bu sorunun çözümüne şöyle bir açıklaması vardır: "Bilince beyin süreçleri sebep olmaktadır." Nörobiyolojik süreçlerin bilinçli durumlarımızı meydana getirdiğini söyleyen Searle, biyolojik bir organ olan beynin diğer bütün biyolojik organlar gibi, nedensel işleyen bir mekanizma olarak bilinçli durumlar ve bilinçli süreçlere neden olmak için işlev gördüğünü düşünmektedir. Öznel niteliksel bir hisse sahip olan bu bilinçli durumlar ve süreçler beyinde gerçekleşen, beynin üst-düzyer nitelikleridir. Searle, bilinç ve beyin arasındaki ilişkide bilinçli durumlara neden olan şeyi bir grup nöral ateşleme olarak ifade eder. Ancak, bilinçli durumun kendisi belirli herhangi bir nöronla özdeş değildir. Beyin hakkında nörobiyolojik bilgimiz arttıkça bilincin anlaşılmasının kolaylaşacağını düşünmektedir (Blackmore, 2017). Sonuçta fiziksel dünyaya ilişkin olgularla bilince ait olgular arasında nasıl bir bağ olduğuyula ilgili tam bir açıklama hala yoktur.

1.6. Zihin Felsefesinde Düalizm Dışındaki Diğer Yaklaşımlar

Zihin-beden sorununa getirilen çözümler geleneksel olarak düalizm ve monizm adı altında iki farklı kategoride incelenmekte ve bu görüşler bakış açılarından dolayı temel farklılıklar göstermektedirler. Düalist görüşe sahip olanlar zihinsel ve bedensel olarak iki farklı varlık alanının olduğunu kabul ederlerken, monist görüştekiler sadece tek bir varlık alanından tek bir tözden bahsederler. Düalizm gibi monizmde de farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu temel tözün fiziksel maddeden ibaret olduğunu savunan ve materyalist olarak adlandırılan kuramcılarının yanı sıra bu tözün tamamen zihinsel olduğunu iddia eden idealist olarak nitelendirilen düşünürler de evrendeki her şeyin zihnimizin bir ürünü olduğunu savunmaktadırlar. Materyalizm ve idealizmin dışında davranışçılık ve işlevselcilik olarak bilinen monist yaklaşımlara da bu bölümde yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde düalist yaklaşımlara geniş bir biçimde açıklama getirileceği için bu bölümde sadece zihin-beden sorununa çözüm olarak getirilen monist kuramlar çalışılacaktır.

1.6.1. Materyalizm

İndirgemeci bir öğretiy olan materyalizme göre, evrende var olan tek töz maddedir ve maddenin de ruhsal ya da zihinsel değil fiziksel bir niteliği vardır. Materyalizm görüşünü savunan düşünürlerin bir kısmı, ruh ya da zihnin ancak maddeye bağlı olarak varlık gösterdiğini ileri sürerken, bir kısmı da bu kavramların varlığını dahi kabul etmemektedir. Fiziksel nesnelere maddeden meydana gelen, bir şekle, biçime, hareket ve katılık gibi niteliklere sahip olan uzayda yer kaplama özelliği olan nesnelere ve materyalistler evrendeki tek tözün fiziksel olduğunu savunurlar. “Çağdaş bir söyleniş biçimi ile materyalizm ‘zihin ifadeleri ile beyin ifadeleri özdeştir’ diyen görüştür” (Günday, 2003, s. 81). Materyalizm çıkış noktası itibariyle realist bir akımdır, dünyanın rasyonel akıl tarafından ulaşılamayan şeyleri gizleyen fenomenal bir yapıya sahip olamayacağını, aksine dünyanın asıl gerçeklik olduğunu düşünür. Doğa bilimlerinden elde edilen gerçeklikleri tek gerçeklik olarak kabul eden materyalistler, doğadan ayrı olarak, akıldan destek almadan doğanın üstünde ya da ötesinde bir dünya görüşünü kabul etmezler.

Materyalizmin yakın çağımızdaki açılımı, fiziksel olan beynin tüm zihinsel varlığımızı kapsadığı ve sahip olduğumuz beynin dışında herhangi bir ruhsal ya da zihinsel varlık arayışının gereksiz olduğudur. Zihnin temel özelliği olan bilincin de fiziksel olan beynin bir özelliği olduğunu söyleyen materyalistler için evrende herhangi bir tinsel varlığın gözlemlenememesi de kendilerini daha haklı bir konuma yerleştirmelerine katkı sağlamaktadır. Materyalistlerin kendi lehlerine kullandıkları en önemli argümanlardan bir tanesi de beyin ve merkezi sinir sistemi gibi fizyolojik sistemleri hasar gören insanların zihinsel işleyişlerinde ortaya çıkan bozukluklar, anestezi alan hastalardaki bilinç kayıpları, davranış ve bilince etkisi olan kimyasal ilaçların kullanımının gözleme dayalı olgular olmasıdır. Bunlar zihnin maddi bedeninin bir parçası olduğuna dair elde edilen kanıtlar niteliği taşımaktadır (Çağatay, 2020). Materyalist düşünceyi savunanların çoğu insanların düşünce sahibi olmalarını reddetmezler. Ancak onlar, bunun fiziksel bir durum olduğuna inanmaktadırlar. Modern dönemde materyalizmle ilgili gelineen noktada zihinsel yaşantımızın bir dizi fiziksel olaylar zinciri olduğuy yani, beyindeki bir grup elektro-kimyasal işleminden ibaret olduğuy ve maddenin de düşünme kapasitesine sahip olduğudur (Priest, 2019).

Beynin işleyişi hakkında yeterli bilgiyi edindiğimizde bilinç kavramının ortadan kalkacağını düşünen filozoflar, oksitlenmenin sebebinin anlaşılmasıyla buna sebep

olduğu düşünölen filojiston (yanıcı maddelerden yanmaları sırasında salındığı düşünölen farazi uçucu bileşen) kavramının ortadan kalktığı gibi, zihin-beden sorununda da bilincin ortadan kalkacağını iddia etmektedirler. Diğer bir grup ise beyindeki fiziksel süreçler tarafından meydana getirilen bilincin bu fiziksel süreçlere indirgenemeyeceğini ancak, bu süreçlerle varlık kazandığını ileri sürerler. Örnek olarak da hidrojen ve oksijenden meydana gelen suyun sahip olduğu niteliklerin suyu oluşturan elementlerin niteliklerine indirgenemeyecek olmasını gösterirler. Materyalist düşünceler olarak karşımıza çıkan bu tip görüşler fiziksel olarak bir varlığa sahip olan beynin dışında ayrı bir bilinç kavramının olmadığı noktasında ısrar etmektedirler (Edelman ve Tononi, 2019).

Materyalizm doğa bilimlerini ve modern bilimsel gelişmeleri dayanak olarak almaktadır. Fiziksel maddenin doğası hakkında fen bilimleri kuramlarında geçerli olan bütün kabuller maddecilikte de kabul edilir ve evren hakkında söylenebilecek şeyler bu kuralların kapsamındadır. Buna bağlı olarak da bilinci açıklarken tinsel, ilahi veya deneyime dayanan herhangi bir şeyden destek almazlar. Ancak materyalizmin temel sorunlarından biri de öznel deneyimsel gerçekliğin tanımlanıp açıklanmasında yapısal olarak yetersiz görünmesidir. Materyalist kuramları bekleyen en büyük zorluk da tam bu noktada, bilincin maddeci bilimsel tanımlamayla nasıl açıklanacağı hakkında yeterli kanıtlara sahip olamamasıdır. Bu konuda üç temel düşünce öne sürölmüştür. İlki, bilincin düşünce ve dilin yarattığı bir yanılsama olduğunu, gerçekte ise bilincin var olmadığını iddia eden, bilinç olgusunu bilimin dışında tutmaya çalışan elemeci materyalizmdir. İkinci düşünce, bilincin varlığını kabul eden ancak, bilincin fiziksel olarak beyinde gerçekleşen nörofizyolojik bir süreçten ibaret olduğunu, bilimin kolaylıkla ele alabileceği bir duruma indirgemeye çalışan indirgemeci materyalizmdir. Son olarak da bilinci çok özel üst düzey bir etkinlik olarak gören, öznel zihinsel türde üst düzeydeki fiziksel fenomenlerin, beyindeki nörofizyolojik karmaşık alt düzey süreçler içinde birdenbire belirdiğine inanan, belirimci materyalizmdir (Revonsuo, 2017).

1.6.1.1. Elemeci Materyalizm

Elemeci materyalist görüşüne sahip olan düşünürler bilinci bilimden çıkarmak için yeterli gerekçelere sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu amaçla örnek olarak kullandıkları argümanlar, görünenin ardındaki yanılsamaları açığa çıkardığı için

bilincin de bir yanılısama olma ihtimalinin kuvvetli olduğuna işaret etmektedir. En çok kullandıkları örnek, bilimsel bir açıklamayla kimya biliminden gelmektedir. Oksidasyon olayının açıklanmasında kullanılan filojiston isimli maddenin yanma sırasında oksitlenmenin sebebi olduğu düşünülürken, aslında bu maddenin de oksijen yaydığı keşfedilmiş ve oksijenin yanan maddeden değil çevredeki havadan alınarak yanan maddeye bağlandığı, oksidasyonun bu şekilde meydana geldiği anlaşılmıştır. Böylece filojiston kuramı oksijen kuramı olarak değiştirilmiş ve bu kuram bilim dışında bırakılmıştır (Revonsuo, 2017). Bilimsel olmayan kuramların, zamanla bilim alanından ayıklanması gibi bilincin de bilimsel bir kuram olmadığına inanan elemeci materyalistler, zamanı geldiğinde bilinç kavramının da bilimsel alanda varlığını sürdüremeyip eleneceğini düşünmektedirler.

Bu durumu kanıtlamak için kullandıkları bir başka kuram da halk psikolojisi kuramıdır. Zihin ve bilinç kavramlarını halk psikolojisi kavramları olarak gören bazı düşünürlere göre, halk psikolojisi insanların gözlemlenebilir davranışları ile gözlemlenemez bir kavram olan zihin arasında önermesel bağlantılar kuran bir kuramdır. Bu kurama göre istekler, algılar, duygular gibi zihinsel hallerin görünüşe ya da davranışa yansımalarıyla formüle edilmiş yasalar vardır. Örneğin; bir yerimiz ağrıdığında yüzümüz asılır, uykumuz geldiğinde esneriz ya da sebepsiz yere canımız sıkılabilir. Bu basit psikolojik çıkarımlar tam bir bilimsellik zeminine oturtulmadığı için halk psikolojisinin kuram olma niteliği taşımadığına inanılmaktadır. Elemecilere göre, gelişmekte olan bilim sürecinde bu görüş geçerliliğini yitirecek ve yerini gelişmiş nörofizyolojik kuramlar alacaktır. Halk psikolojisinin ortadan kalkması sonucunda ise bilinç, haz, arzu, düşünce gibi kavramların yerine nöroloji biliminde kullanılan terimler kullanılmaya başlanacaktır (Sayan, 2012). Churchland, halk psikoloji kuramının, herhangi bir kuramın değerlendirme ölçütlerine bakıldığında kuramsal olarak görüldüğünden daha yetersiz ve sığ bir kuram olduğunu düşünür. Diğer halk kuramlarına göre, belirli alanlarda daha başarılı olarak şimdiye kadar ayakta kalmış olmasına rağmen, belli bir dereceye kadar yerleşik olması, bu kuramın yetersizliğini ve tekrar düzenlenmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Ancak, halk psikolojisinin açıklayıcı yükünü üstüne alacak bir kuram ortaya çıkmadan da bu kuramdan vazgeçmenin söz konusu olmadığını düşünen Churchland'a göre, bu kuramın devam etmesi nörobilimin kavramsal çerçevesi sayesinde olacaktır (Churchland, 2020). "Materyalizmin bu versiyonuna eleyici denmesinin sebebi de

budur. Eleyici materyalizm, bir ‘sahte bilim’ olan halk psikolojisinin yakın gelecekteki ölümünü muştulamaktadır” (Çağatay, 2020, s. 30).

Elemeci materyalizmin temel sorunu, bilincin yaşantımızda her zaman kullandığımız öznel psikolojik bir gerçeklik olduğu gerçeğini göz ardı etmesinden kaynaklanır. Deneyimsel bir gerçeklik olduğunu kabul ettiğimiz bilinç, aslında bizim için bir kuramdan ziyade herkesin kolayca görebileceği şekilde veriler sağlayan bir kavramdır. Bilincin elenerek ortadan kalkacağı düşüncesi filojistonun varlığının ortadan kalkmasından ziyade yanmayı kanıtlar nitelikteki ısı, alev ve dumanın görmezden gelinmesine benzemektedir. Bize verilen verileri görmezden gelmek ise bu verilerin ortadan kalkmasını değil onların var olmadığına kendimizi inandırmak anlamı kazanır (Revonsuo, 2017). Herkesin öznel olarak sahip olduğu deneyim verilerinin görmezden gelinmesi de pek mümkün görünmemektedir.

1.6.1.2. İndirgemeci Materyalizm

İndirgemeci materyalizm daha çok özdeşlik kuramı olarak bilinen ve anlaşılması en kolay olan materyalist bir zihin kuramıdır. Bu kuramda bilincin varlığı inkar edilmez. Ancak bilinç ve beyin ayrımına karşı çıkılan bu kurama göre bilinç ve beyin tek ve aynı şeydir yani özdeştir. Özdeşlik nedir? John Locke’a göre: “Zihnin çok zaman karşılaştırma yaptığı başka bir konu, belli bir zaman ve yerdeki bir şeyi, başka bir zamandaki kendisiyle karşılaştırarak *özdeşlik* ve *başkalık* idelerini oluşturduğumuz şeylerin doğrudan varlıkları konusudur” (Locke, 2020, s.236). Aynı anda aynı türden iki şeyin aynı yerde bulunması veya bir ve aynı şeyin iki değişik yerde bulunması imkansızdır. Bir şeyin var oluşunun iki başlangıcı olamayacağı ve başlangıcı aynı olan iki farklı şeyin de var olmasının mümkün olamayacağından, belli bir yer ve zamanda varlık gösteren bir şey aynı türdeki diğer şeyleri dışlar ve orada yalnız başına var olur (Locke, 2020).

Paul Churchland’a göre, ana iddiası yalınlık olan bu kuramda zihinsel durumlar beynin fiziksel durumlarıdır. Deneyimlediğimiz her zihinsel durumun merkezi sinir sistemi ve beyindeki fiziksel durumla sayıca özdeş olduğu yani, bu iki durumun bir ve aynı olduğu bir kuramdır. Ona göre bu kuram hala beynin karmaşık işleyişleri hakkında iddia ettiği özdeşliği tam olarak açıklayacak kadar bilgi sunamasa da özdeşlik kuramı ilerleyen nörofizyolojik araştırmalar sonucunda bunların açığa çıkacağını savunmaktadır (Churchland, 2018). Özdeşlik kuramını savunanlara göre

bu kuramın kabul edilmesinin iki açık sebebi vardır. İlk olarak, zihin ve beden sorununa çözüm getirildiği düşünülür. Bu kurama göre zihinsel olaylar beynin nörolojik işleyişiyle meydana gelen olaylar ise zihinsel olayın fiziksel bir olaya sebep olmasının açıklamasında herhangi bir zorlukla karşılaşılmaz. Zihinsel bir olayın maddi bir olaya yol açması ya da tam tersi basitçe maddi bir olayın başka bir maddi olaya yol açması gibidir. İkinci olarak ise, Ockham'ın Usturası örnek alınarak bu kuramın sadeliği kuram lehine bir görüş olarak benimsenir. Düalist yaklaşımlar gibi özdeşlik kuramı da beyinler ve nörolojik süreçleri kabul ederler ancak düalistler aynı zamanda zihin ve zihin süreçlerinin de var olduğunu kabul ederek ilave unsurlar öne sürerler. Zihinsel süreçleri beyin ve beynin özellikleri ile açıklamak mümkünse ilave unsurlara hiç gerek yoktur (Heil, 2020).

1.6.1.3. Belirimci Materyalizm

Karmaşık nedensel etkileşimlerle birbirine bağlanan belirli türden unsurlar, yapısal ve işlevsel bir örgütlenme oluşturmaları sonrasında, bu sistemin içinde daha önce bulunmayan yeni türde niteliklerin varlığının ortaya çıkması belir(iver)en diye adlandırılmaktadır. Bir sistemin açığa çıkardığı her nitelik belir(iver)miş sayılmaz, belirim olabilmesi için yenilik içermesi gereklidir. Belirimin yenilik içermesi onun bir tür şaşkınlık, daha önceden tahmin edilemeyen ve açıklanamayan bir durum yaratmasıdır. Belirim bir bakıma daha önceden edindiğimiz bilgilere dayanır. Örneğin; biyoloji hakkındaki bilgimiz bir meşe palamudunun su, toprak ve güneşle birleştiğinde bir ağaca dönüşme serüvenini bilmek için yeterli değilse başlangıçtaki tohumla hiçbir benzerliği olmayan meşe ağacını görmek canlı bir organizmanın belir(iver)mesi bize mucizevi bir olay gibi görünür. İşte beyinde muhteşem derecedeki karmaşık nörolojik yapısı nedeniyle tüm evrendeki en karmaşık biyolojik sistem sayılabilir. Bu yüzden de beynin nörolojik yapısı içerisinde nöronlar, sinapslar gibi milyarlarcasının beyinde örgütlenmiş bir sistem oluşturması, öznel bilinç gibi yeni ve tahmin edilemez niteliklerin belir(iver)ebileceğini iddia eden bir kuram olarak belirimciliği ortaya çıkarmıştır (Revonsuo, 2017).

Belirimci materyalizmde, beliren niteliklerin nasıl oluştuklarını gösterecek bilimsel bir açıklamanın mümkün olup olmadığı bu kuramın savunucularını ikiye bölmüştür. Zayıf ve güçlü belirimcilik olarak adlandırılan bu iki düşünce yapısında, zayıf belirimcilik bu açıklamanın mümkün olduğunu savunurken, güçlü belirimcilik bunu

reddeder. Zayıf belirim düşüncesini savunanlara göre, gerçeklik üst üste binmiş katmanlardan meydana gelen bir sistemden oluşmaktadır. Her katmanda neler olduğunu araştırarak betimlemek özelleşmiş bir bilimi gerektirir. Katmanlar arasındaki ilişkiler başlangıçta açık olmamakla birlikte katmanları birbirine bağlayan ilkeler zamanla çözümlenir, böylece altta bulunan katmanlardan üsttekilerin nasıl belir(iver)diğini anlarız. Aynı şekilde bilinç ve beyin arasında şu anda bizim için anlaşılmasız görünen ilişkinin bilim alanında daha önce sorun gibi görülen ama zamanla çözümlenen diğer sorunlar gibi nörofizyolojik gelişmelerle birlikte nihayetinde çözüme kavuşacağına inanmaktadırlar. Nörofizyolojik gelişmeler hakkında daha iyimser olan zayıf belirimciliğin aksine güçlü belirimcilik bilincin beyinden belirivermesini açıklamanın nörofizyolojik gelişmelerle alakalı olmadığını, bu ilişkinin genel olarak açıklanamaz olduğunu savunmaktadırlar. Güçlü belirimcilere göre, nesnel fiziksel bir süreçten öznel niteliksel duyguların çıkması mümkün görünmemektedir. Beyin niteliklerinin bilinci nasıl etkinleştirdiği ve bunun sadece beyin tarafından gerçekleştirilen bir durum olması açıklanabilen bir varsayım olarak kabul edilmemektedir (Revonsuo, 2017).

Searle, materyalizmi genel olarak zihinsel fenomenlerden, özel olarak ise bu fenomenleri fiziksel bir forma indirgeyerek bilinçten kurtulma çabasında olan bir kuram olarak görmektedir. Ona göre materyalizm kuramı teoriden başka bir şey değildir. Bu kuramın ağırların içsel, niteliksel, öznel fenomenler olduğunu kabul etmediğini söyleyen Searle, materyalistlerin ağırları davranış ve hesaplamalı durumlar olarak gördüğünü söylemektedir. Materyalistlerin dünyanın tamamen fiziksel şeylerden oluştuğu düşüncesi Searle'e göre indirgenemez bir biçimde zihinsel olarak bilincin var olmadığını kabul etmektir. Ancak materyalistler zihinsel olan bilincin var olmadığını düşünse de çoğu bunu 'bilinç yoktur' olarak dile getirmekten rahatsızlık duymaktadır. Bunun yerine bilinci, üçüncü şahıs fenomeni olacak şekilde yeniden tanımlamaktadırlar. Her türlü bilinç durumuna beyindeki süreçlerin sebep olduğunu düşünen Searle'e göre bilinç içsel, öznel bir birinci şahıs ontolojisine sahiptir. Bilinci beynin yüksek seviyede bir özelliği olarak gören Searle, materyalizme cevap vermenin yolunun bilincin gerçek varlığını ihmal ettiğini belirtmek olduğunu savunmaktadır (Searle, 2015).

1.6.2. İdealizm

Maddeciliğin aksine idealizm, dünyanın ve varlık anlayışımızın zihinsel bir gerçeklik olarak bilince bağlı olduğunu fiziksel maddenin de bir yanılısamadan ibaret olduğunu savunan görüştür. Searle'e göre idealizm Descartes tarafından geliştirilen kuşkuculuk türüne cevap vermekte uğranılan başarısızlıktan dolayı ortaya çıkmıştır. Searle, idealistlerin delil ve gerçeklik arasındaki giderilemeyen boşluğu delilin gerçeklikle örtüştürülerek çözmeye çalıştıklarını düşünmektedir. Bu durumda gerçek olmayan durumları, gerçek dünyayı oluşturan durumlardan ayırt etmek kolaylaşmaktadır (Searle, 2015).

İdealizme göre, çevremizde gördüğümüz ve gerçek olarak kabul ettiğimiz dünya öznel algılarımız sayesinde varlık kazanmaktadır, kabul ettiğimiz her gerçek zorunlu olarak bilinçli olmayı gerektirmektedir. Dünyanın fiziksel yapısı hakkında öne sürülen kanıtlar aslında gözlem sonucu elde edilen kanıtlardır ve bu gözlemler de bilim adamlarının öznel çıkarımları sonucunda kabul edilmektedirler. Yani dünya hakkındaki tüm bilgimiz bunu algılayan bilim adamlarına bağlı olarak dolaylıdır. Bu kuramın en bilinen temsilcisi olarak Berkeley'in felsefe tarihine yazdırdığı cümle "Var olmak, algılanmış olmaktır." cümlesidir. Dış dünyanın zihinden bağımsız bir varlığı olamayacağı sonucuna varmış olan Berkeley, böylece fiziksel dünyayla nasıl etkileşime geçildiği sorununu ortadan kaldırmış olmaktadır. Çünkü algılarımız dışında bir dünya mevcut değildir böylece etkileşimin açıklanması sorunu ortadan kalkar ancak, tam bir açıklama getirilmez. Berkeley'in fiziksel dünyadaki nesnelere algılayan bir insan olmadığında var olup olmadıkları konusundaki açıklaması ise daima algılayan bir Tanrısal zihin olduğu şeklindedir.

İdealist görüşün kendine özgü takipçilerinden birisi olan Schopenhauer da özneyi her şeyi bilen ancak, kendisi kimse tarafından bilinmeyen dünyanın dayanağı olan, görünen her şeyin ve nesnelere kesin ve benzeri olmayan tek ön koşulu olarak görmektedir. "Dünya benim tasavvurumdur." diyen Schopenhauer kendisini saran dünyanın tasavvurdan ibaret olduğunu, dünyanın tasavvur edene bağımlı olarak varlık kazandığının açık ve şüphesiz bir gerçek olduğunu savunmaktadır. Ona göre insan bedeni de bir nesnedir ve bedene de tasavvur olarak yaklaşmaktadır. Çünkü beden dolaysız olarak algıladığımız bir nesne olsa da o da nesnelere arasında bir nesne konumundadır ve nesnelere uymak zorunda olduğu yasalara tabidir. Beden de algılanan bütün nesnelere gibi idrak edilmenin kalıpları olan mekan, zaman ve

çokluğa dahildir ancak, özne bu kalıplar içinde yer almaz. Schopenhauer'a göre, nerede idrak söz konusu ise idrak eden bir özne vardır, tasavvur eden tek varlık olarak özne, nesne ile birlikte dünyayı oluşturmaktadır. Algıladığımız ne varsa öznenin sayesinde algıladığımız nesnedir yani algılayanın algısıdır (Schopenhauer, 2020a). Schopenhauer'a göre özne olmak bir nesneye sahip olmakla aynı anlamdadır ve nesne olmayı da bir özne tarafından farkında olunmak olarak açıklar. Algılanan her şeyin hem özne hem de nesneye gerek duyduğunu, öz-bilinci açıklamanın da basit bir şey olmadığını, öz-bilinci açıklamak için de hem idrak eden öznenin hem de idrak edilen nesnenin olması gerektiğini açıklamaktadır (Schopenhauer, 2020b).

Tek varsayımı zihinler ve zihin içerikleri olan idealizm kuramı, zihin dışı fiziksel nesnelere ve olaylarla ilgili karışık kuramlara nazaran basit bir açıklamaya sahiptir. İdealistler zihni gerçeklik içinde bir konuma yerleştirmeye çalışmazlar çünkü onlar zaten zihinden yola çıkarak gerçekliği oluşturmaktadırlar. İdealizm de açıklanması gereken zihin değil maddi nesnelere hangi sebeplerle gerçekliğin parçası olduğudur (Papineau ve Selina, 2019). İdealistler maddi dünyaya ait olan nesnelere varlığını inkar etmezler ancak, bu nesnelere algılanması için gerekli olan zihin dışında bir varlıklarının olmadığını savunurlar.

1.6.3. Davranışçılık

Davranışçılık kuramı hem felsefede hem de psikolojide yer alan bir kuramdır. Psikoloji alanında önemli bir araştırma programında kullanılan bu kuram, felsefede de bir öğretiye temel olmuştur. Felsefe ve psikoloji bu kuramı aynı isim altında kullansalar da temelde bu iki bölüm alanındaki kullanımı birbirine benzemesi açısından yüzeyseldir. Felsefi davranışçılık, zihin ve zihinsel kavramların kullanımına yönelik bir kuramla bağlantılıdır, psikolojik davranışçılık ise, bilimsel bir yöntemin psikoloji alanına uyarlanmasına dayalı bir fikirden alınmıştır. Felsefi davranışçılık monist kuramlar arasında yer alan, zihinleri ve bedenleri ayrı birer varlık olarak ele almayı hata olarak gören bir kuramdır. Zihinsel olayların zihin, töz ya da beyin gibi varlıkların 'içinde' geçen durumlar olduğunu reddederler (Heil, 2020).

Zihnin fiziksele indirgenmesiyle ilgili çalışmalarda davranışçılık ilk sıralarda yer almaktadır. Searle'e göre, Gilbert Ryle ve Carl Gustav Hempel'in savunduğu bu görüşte zihinsel durumlar sadece davranış örüntüleri ve eğilimlerinden oluşur. Searle,

buradaki ‘davranış’ın herhangi bir zihinsel sürecin katkıda bulunmadığı sadece bedensel hareketlerden oluştuğunu vurgular. Ayrıca Searle, davranışlarımıza zihinsel durumlarımızın neden olduğuna dair sezgimize herhangi bir açıklama getiremeyen davranışçılığın hatalı bir görüş olduğunu da düşünmektedir (Searle, 2018). Felsefi davranışçılık ortaya çıkışından itibaren en azından üç ana akım üzerinde etkin bir rol oynamıştır. İlk olarak, düalizmin karşısında yer alarak düalizmin sorgulanmasında, ikinci olarak, Mantıksal Pozitivistlerin bir önermeyi doğrulamanın gözlenebilir koşullara bağlı olduğu hakkındaki düşünceleri üzerinde son olarak da dilsel ve kavramsal karışıklıklar yüzünden felsefede oluşan sorunların dilin düzgün bir şekilde analiz edilerek çözülmesinde etkin olmuştur. Felsefi davranışçılık bir zihin kuramı olmaktan öte günlük konuşmalarımızda kullanılan sözlerin çözümlenmesi ve anlaşılmasıyla ilgili bir kuramdır. Zihinsel durumlarımızla ilgili herhangi bir önerme ile kişinin gözlenebilir davranışlarıyla ortaya çıkacak olan önerme arasında hiçbir anlam kaybına uğramadan kişi hakkında bir fikir edinebileceğimiz varsayımına dayanır (Churchland, 2018).

Felsefi davranışçılığın temsilcilerinden birisi olan Ryle, zihnin bir varlık olarak görülmesine, bedenden ayrı, bedenden ve davranıştan bağımsız bir zihin anlayışına karşı çıkmıştır. Ryle’in 1949 yılında yazdığı *The Concept of Mind* çağdaş zihin felsefesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. “Makinedeki Hayalet Dogması” olarak isimlendirdiği zihin-beden ayırımında, zihinsel süreçlerin özel ve beden işleyişinden farklı bir özelliğe sahipmiş gibi gösterilmesinin kategori hatasından kaynaklandığını ve düalizmin temelden yanlış bir kuram olduğunu savunmuştur. Kategori hatasına verdiği örneklerden biri şöyledir: Resmi törenlerde bir tümenin geçişini izleyen çocuğun taburların, bataryaların, süvari birliklerinin sırayla geçişini izledikten sonra tümenin ne zaman geçeceğini sormasıyla meydana gelen hata kategori hatasıdır. Çocuğun tümeni, önünden geçen birimler gibi ayrıca görebileceği bir birim olarak hayal etmesi yapılan hatanın sebebidir. Ryle’a göre, kategori hataları özel tür hatalardır, bu hatalar zihinsel süreçlerin gerçekte belli bir kategoriye aitken başka bir kategoriye aitmiş gibi düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Ryle, sadece düalizmi değil materyalizmi de büyük bir hata olarak görmektedir, zihinsel durumların dışardan gözlemlenerek eylemler aracılığıyla felsefi davranışçılık kuramıyla açıklanabileceğini savunmuştur (Ryle, 2011). Ryle’a göre, insanların sadece açıkça görülebilen davranışları gözlemciler tarafından

gözlemlenebilir, ölçülebilir ve kayıt altına alınabilir. Düşünmenin belirli devinimler ve karmaşık gürültülerden oluşup oluşmadığı ya da bütün bunların içsel yaşamla ilişkili olup olmadığı belirsizliğini korumaktadır. Ona göre düşünmek söylemekle özdeştir (Ryle, 2011). Felsefi davranışçılık kuramı, tüm zihinsel süreçlerin davranışlarla anlatılabileceğini davranışa indirgenemeyen süreçlerin de anlamsız olduğunu savunmaktadır.

Searle, Ryle ve Rontry gibi analitik felsefecilerin zihin felsefesine karşı önyargılı davrandıklarını düşünmektedir. Sade bir şekilde yorumlanmış zihinsel fenomenleri nitelerken ‘gizemli’, ‘büyülü’ gibi sıfatlar kullanmalarını aşağılayıcı bulur. Searle, analitik felsefenin zihinsel olanı konu dışına itme çabasının nedenini şöyle açıklar: Bir ifadenin anlamı, onun doğrulama yöntemiye, zihinsel olanla ilgili tek doğrulama yöntemi de ‘öteki zihinler’ söz konusu olduğunda davranışın gözlenmesinde yatıyorsa, davranışçılığın bazı türleri doğrulamacılığın kaçınılmaz mantıksal sonucudur. Bu durumda zihinsel olanla ilgili ifadeler, anlam bakımından davranışla ilgili olan ifadelerle eşittir. Searle, Ryle’in düşünce tarzının ağırlar gibi duyuların açıklanmasında sıkıntıya düştüğünü ancak inançlar ve arzular için daha tatmin edici olduğunu düşünür. Ancak inançlar, arzular ve niyetler hakkındaki tutumların bedensel hareket hakkındaki tutumlarla ifade edilmesinin hiçbir zaman yeterli olmayacağını da savunmaktadır (Searle, 2016).

1.6.4. İşlevselcilik

Searle’e göre, davranışçılık ve materyalist görüşlerdeki sorunlar bu iki kuramın en iyi niteliklerinin birleşiminden meydana geldiği savunulan ve bu iki görüşün sahip olduğu birçok sorundan kendini kurtaran, işlevselcilik adında yeni bir kuramın ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Searle, işlevselciliği bilinci görmezden gelmenin güncel bir biçimi olarak ifade etmektedir. Ona göre işlevselcilik de davranışçılık gibi gözlemciye bağlı ve içkin zihinsel göndermeler arasındaki bir karışıklığa dayanmaktadır. Searle’e göre, “(...) eğer zihinsel durumları işlevleri açısından tanımlamaya çalışırsak, tanımlamaya çalıştığımız içkin özelliklerden yoksun olsa dahi başka bir şey bu işlevlere hizmet edebilir” (Searle, 2016, s. 318).

İşlevselciler, zihinsel süreçlerin ruhsal değil fiziksel olan beyne bağlı olduğunu öne sürmeleri bakımından, materyalistlere daha yakın bir konumda bulunmaktadır çünkü beyin içerdiği sinapslar, nöronlar sayesinde daha sistemli bir organizasyona,

çalışma düzenine sahiptir. Böylece fiziksel temel sayesinde işlevsel temel için gereken zemin hazırlanmış olmaktadır. İşlevselciler, materyalizme yakın olmalarına rağmen indirgemeciliğe karşıdırlar. Bunun nedeni ise zihinsel durumların indirgenemeyecek farklı fiziksel gerçeklikleri olduğu düşüncesidir (Churchland, 2020). İşlevselcilik kavramının değişik alanlarda kullanımı mevcuttur ancak, felsefedeki kullanımı çok açıktır. Yakın zaman felsefecilerine göre işlevselcilik, zihinsel durumların işlevsel durumlar ve işlevsel durumların da fiziksel durumlar olduğudur. Burada fiziksel durumların işlevselliği nedensel ilişkilerle anlatılmaktadır. İşlevselcilik günümüzde en çok kabul gören kuramlardan biridir. Searle, bilgisayar kullanımıyla ilişkilendirilen işlevselciliğin en önemli argümanının beyindeki işlevsel durumların, bilgisayarlardaki hesaplamalı durumlarla özdeş olduğunun düşünülmesinden dolayı olduğunu savunur (Searle, 2018). Özdeşlik tezi zihinsel süreçlerin beyindeki fiziksel süreçlerle özdeş olduğu görüşüne dayanır ancak, işlevselcilik aynı zihinsel işlevlerin fiziksel olarak farklı beyinlerde farklı fiziksel-kimyasal süreçlere sebep olduğunu yani, zihinsel işlevlerin aynı fiziksel-kimyasal süreçle özdeş olamayacağını, böylece indirgeme yapılamayacağını ortaya koymuştur. İşlevselciler nörobilimcilerden farklı olarak, insan beynini yapay zeka ile birlikte değerlendirmelerine karşın nörobiyologların insan beyninin bir bilgisayar modeline benzer şekilde çalıştıkları konusunda kuşkuları vardır (Tura, 2018).

Gelişen yapay zeka teknolojileri işlevselciliğin çok işine yaramaktadır, bilgisayar programlarındaki yapay beyinlerin girdi-çıktılarla iş yapması insan beyniyle karşılaştırılmaktadır. İnsan bilincinin beyin fonksiyonlarındaki girdi-çıkı işlevleriyle sarmalanmış olması işlevselciliğin özünü oluşturmaktadır (Zeman, 2017). Searle'e göre, insan beyninin bilgisayar programındaki işlevsel organizasyonunun mükemmel bir modeline sahip olduğunu savunan işlevselciler, zihinsel durumların bir bilgisayardaki 'bilgi-işleme' durumlarından ibaret olduğunu düşünmektedirler. Bilgisayar işlevselciliğine göre, beyin bir bilgisayar ve zihin de beyinde yürütülen bir programdır. Searle, yaygın bir şekilde kabul edilmiş olan bu görüşte ağrı gibi bilinçli hisler söz konusu olduğunda sadece kafatasının içinde bulunan bir bilgisayarın işlevsel olarak analiz edilen bir program durumlarından ibaret olduğunun düşünülmesini mantıklı bulmaz (Searle, 2018).

2. ZİHİN VE BEDEN DÜALİZMİ

2.1. Düalizm Nedir?

Tüm zihinsel etkinliklerin kaynağının, beyin gibi fiziksel bir varlıktan dolayı değil de bedenle birlikte var olsa bile ondan tamamen bağımsız ve fiziksel olmayan bir öz, ya da bir ruhtan kaynaklı olması durumudur. Beden ve zihnin birbirinden tamamen farklı maddelerden oluştuğunu savunan bu görüşe göre; insan birbirine indirgenemeyen iki farklı tözden oluşur. Var olan her şeyin beden ve ruh olmak üzere birbirinden tamamen farklı, birbirine indirgenemez iki tözden yapılmış olduğunu savunan bu görüşe “düalizm” denir. “Düalizm, günümüzün felsefe ve bilim topluluğunda en fazla tutulan görüş olmamasına rağmen, genel olarak toplumda en yaygın olan zihin kuramıdır. Dünyadaki rağbet gören dinlere derinlemesine kök salmıştır ve Batı tarihinin büyük kısmı boyunca hakim zihin kuramı olmuştur” (Churchland, 2018, s. 27). Platon ve diğer İlk Çağ filozoflarının yanı sıra, Skolastik düşünce yapısı içindeki filozoflarda da beden öldükten sonra insanın bir parçası olan ruhun yaşamaya devam ettiği düşüncesiyle, ruh ve beden ayrılığı savunulur. Modern dönemde ruh ve beden ayrılığını mümkün gören düşünürlerin olmayacağını sanmak bir yanılgıdır. Çünkü yakın tarihte Sir John Eccles, Karl Popper ve Richard Swinburne gibi isimler de düalist görüşü savunan kuramların arkasında durmuşlardır.

Platon ve Descartes ruhun ölümsüz olup olmadığı sorusuna cevap arayan en önemli düşünürlerden iki tanesidir. Her iki filozofta beden ve ruhun tamamen farklı malzemelerden yapıldığını ve ölümden sonra bedenimizin çürüyüp yok olsa bile ruhumuzun yaşamaya devam ettiğini ve asla yok olmadığını savunmuşlardır. Düalist görüş İslamiyet, Hıristiyanlık ve daha birçok dinde yaygın olarak benimsenen bir görüştür (Sayan, 2012). Descartes, ruhun bedeni terk ettikten sonra ölümün gerçekleştiği düşüncesini bir yanılgı olarak görür, ona göre tam tersi bir durum söz konusudur. Bu yanılgının sebebini şöyle açıklar:

Bu yanılgı şundan oluşur; tüm ölü bedenlerin sıcaklıktan ve sonra da hareketten yoksun olduğu görülünce, bu hareketleri ve bu sıcaklığı kesenin ruhun yokluğu [bedenden ayrılması]

olduğu sanılmıştır. Böylece, doğal sıcaklığımızın ve bedenlerimizin bütün hareketlerinin ruhumuza bağlı olduğuna inanılmıştır; oysa tam tersine, öldüğümüz zaman, bu sıcaklığın kesilmesi ve bedeni hareket ettirmeye yarayan organların işlemez hale gelmesi sebebiyle ruhun bedenden ayrıldığı düşünülmeliydi (Descartes, 2019c, s. 34-35).

Antik Çağ'dan günümüze kadar etkisini sürdüren bu akım zihin felsefesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ruhun ölümsüz olduğunu savunan bu görüş, öldükten sonra bedenin yok olmaya mahkum olduğu halde ruhun değişmeden kaldığını ve tekrar başka bedenlerde hayat bulacağını savunur. Düalist bakış açısına göre kişinin kendi zihni olmasına rağmen bir bedene olumsal olarak sahiptir. “Diğer bir deyimle bir kişi kendi zihnidir (kişi kendi zihni ile özdeşir) oysa kendi bedenine *sahiptir*” (Priest, 2019, s. 13). Yani kişi beden varlığını yitirse bile var olmaya devam edecektir ancak, zihin varlığını yitirecek olursa zorunlu olarak varlığını da yitirmektedir.

Düalist kuramlar, zihin ve bedenin kendi başına bir mevcudiyete sahip olduklarını birbirlerinden köksel olarak farklı olduklarını savunurlar. Düalist kuramlar hem fiziksel dünyaya hem de fiziksel gerçekliğin ötesinde, öznel iç dünyamızın kendi başına bir gerçekliği olduğuna inanarak iki tarafa da yeterli önemi göstermektedirler. Bu bölümde, düalizmin tarihine dair bir bilgilendirme sonrasında Descartes'ın bu konudaki felsefi düşünceleri aktarılmaya çalışılacak ve farklı düalist görüşlere yer verilecektir.

2.2. Antik Çağ'da Düalizm

Genellikle Descartes'ın ortaya koyduğu düşünülen ruh ve bedenin ayrı ayrı iki varlık olduğu düşüncesinin kökenlerine ilk olarak Antik Çağ'da rastlanmaktadır. İlyada ve Odysseus'un yazarı Homeros'a göre, ruh bir gölge gibiydi ve insan öldükten sonra ince bir havadan oluşan ruh ağızdan çıkarak havaya karışıyordu. Homeros, ruhun tekrar başka bir bedende var olmadığı, ruhun ölümsüz olmadığı düşüncesine sahip olsa da bedenden ayrılan bir ruh görüşü onun da ruh ve bedeni ayrı ayrı tanımladığını, ruhun ayrı bir varlığa sahip olduğu düşüncesinde olduğu sonucuna ulaşmamıza sebep olur. Platon'un ruh ve bedenle ilgili düşüncelerinin etkisi altında kaldığı Pythagorasçılar ise ruhun ölümsüz olduğu, ölüm sonucunda bedeni terk eden ruhun başka bedenlerde tekrar varlığını sürdürmeye devam ettiği görüşünü savunmuşlardır. İlk defa Pythagorasçılar ruh ve bedenin ayrı ayrı varlık sahibi

olduklarını ve bedenini değil ama ruhun ölümsüz olduğunu dile getirmişlerdir. “Ruhun göçtüğüne, doğuşların dönümlü (periodik) olduğuna, bedenden ayrılan bir ruhun insan ve hayvan bedenlerine girdiğine inanma, Trakya Dionysos’una tapan Orphiklerin başlıca inançlarıdır” (Gökberk, 1985, s. 31). Pythagoras’ın ruh göçü anlayışı *Orphik Mistisizm* olarak ortaya çıkmıştır. “Orphik mistisizmi ruhun tanrısal varlığıyla bedenini maddesel varlığının sürekli birbiriyle çatıştığını ve ruhun bir gün içine düştüğü beden hapisanesinden kurtulup yeniden tanrısal doğasına kavuşacağına inanan çileci bir varoluş felsefesidir” (Gödelek, 2015, s. 31).

Pythagorasçılık adını, tarikat benzeri büyük bir topluluk kuran Pythagoras’tan alan bir Antik Yunan düşünce biçimidir. İyonya geleneğini Atina’ya taşıyan bu düşünce biçimi, zamanla disiplinli bir şekilde yayılmış ve korunmuştur. Pythagoras edindiğimiz bilgilerin deneyime dayalı olduğunu, bilginin ancak onu deneyimleyen kişinin, öznel nitelikleri aracılığıyla elde edilebileceğini savunur. Höffe’ye göre: “Pythagoras, Yunanlılara tamamen yabancı olan ruhun ölümsüzlüğü, ruh göçü ve ruhu olan şeylerin bir bütün oluşturduğu gibi düşünceleri öğretmekteydi. Söylentiye göre kendisi de daha önceki hayatlarını hatırlamaktaydı” (Höffe, 2018, s. 26). Pythagorasçılara göre, öldükten sonra ruhun başka bedenlerde tekrar varlık bulması mümkündür ve bu yalnızca insan bedenini de kapsamaz.

Ruhların ölmezliğinden hareket eden bu öğretiye göre, yeryüzünde bir sınav geçiren ruhlar, başarısızlık durumunda daha düşük bir insanın, hatta bir hayvanın ya da bitkinin içinde yeniden doğmakta, başarılı olduklarında ise bir üst sınıf insanın bedenine geçmekte ve giderek genel Ruh’la (bir anlamda Tanrı ile) birleşmektedirler (Ağaoğulları, 2020, s. 69).

Hayattaki eylemlerine bağlı olarak, bir insan tekrar insan olarak dünyaya gelebildiği gibi bir hayvan olarak da doğabilir. İnsan ruhunun bir hayvanda da tekrar yaşama dönmesinin olanaklı olduğunu düşündükleri için Pythagorasçılar etyemezler ve buna bağlı olarak da hayvanlarla doğal olarak bir birlik ve akrabalık içinde olduğumuzu düşünürlerdi.

Pythagorasçıların, Platon’u da derinden etkileyen ruh göçü inancı, her şeyden önce, düalist bir insan telakkisine dayanır. Buna göre insan bileşik bir varlık olup, biri ruh, diğeri beden olmak üzere, iki farklı bileşenden meydana gelir. Bunlardan ruh temel, asli veya özsel bileşen olup, insanın gerçek özünü meydana getirir. Bundan dolayı, bedenini yok olup gittiği yerde, asıl gerçeklik olan ruh uçup gitmez; o, ölümsüz olup bedenden bağımsız bir varlığa sahiptir (Cevizci, 2020, s. 43).

Pythagorasçuların orphik mistisizm görüşünden etkilenen Platon'un ruha ilişkin görüşleri daha sonra geliştirilen düalist yaklaşımlar için bir giriş noktası olmuştur. "Nesne (madde)-idea ayrımı, insanda beden-ruh ayrımını çağrıştırır. Platon'a göre, nasıl idea nesneden üstün ise, ölümsüz olması nedeniyle tanrısal bir nitelik taşıyan ruh da maddesel olan bedenden üstündür" (Ağaoğulları, 2010, s. 201). "Platon'a göre insan kendisindeki ölümsüzlüğe yakın olan yanı sıra yine ölümsüz olan Tanrı'yı bilebilirken yine ölümsüz olan hakikati, iyiliği ve güzelliği de algılayabilir ve bununla birlikte insan, ruh ile idealar dünyası arasındaki ilişkiyi de kurmuş olur" (Doğan, 2018, s. 9). Platon'un ruh ve beden anlayışını açık bir şekilde diyaloglarında bulmak mümkündür. Özellikle *Phaidon*, *Menon* ve *Devlet* diyaloglarında ruh ve beden anlayışını gözler önüne sermiştir. Platon için gerçek dünya idealar dünyasıdır ve bütün ruhlar bu dünyada varlıklarını sürdürmektedirler. Duyularla algıladığımız dünya, değişmeye ve yok olmaya mahkumdur. Bu dünya, gerçekliği olmayan bir dünyadır. İdealar dünyası ise değişen dünyanın tersine hiç değişmeden kalan ve mükemmel nesnelere olduğu bir dünyadır ve amaçlanan da bu dünyaya ulaşmaktır. Pythagorasçuların ruhun ölümsüzlüğü, ölümün de ruhun içinde bulunduğu hapisneden kurtuluşu olarak görmesi Platon'un idealar kuramı ve ruhun ölümsüzlüğü görüşlerinin temelini oluşturur. Platon'un ruh-beden anlayışı Tanrı ve dünya ile ruh ve beden arasındaki ilişkiyi birbirinden ayıran, düalizm anlayışına dayalı görüştür. Platon'un iki önemli öğretisi "ruhun ölümsüzlüğü" ve "idealar öğretisi"dir. Platon'un varlık, bilgi ve ahlak anlayışının bu iki öğretiye dayandığını söyleyen Uslu'ya göre, "Ruhun ölümsüzlüğü öğretisinin büyük ölçüde Pythagorasçuların etkisi altında geliştirildiği açıktır. İdealar öğretisi ise Platon'un kendisinden önceki doğa filozofları arasında yaptığı hayranlık uyandırıcı düşünsel sentezin bir ürünüdür" (Uslu, 2010, s. 107).

Platon ruh ve beden ayrılığına dair düşüncelerini birden fazla diyalogunda dile getirmiştir, *Phaidon* diyalogunun birçok bölümünde bu ayrımı net bir şekilde bulmak mümkündür. Bu diyalogunda, ruhun ölümsüzlüğünü *Kebeles* ve *Simmiyas*'ın eleştirilerine karşı savunmaktadır ve kanıtlar ortaya sunarak düşüncesinin doğruluğunu anlatır. "Ortaya koyduğu birinci kanıt, karşıtların birbirine dönüşmek suretiyle varlığa gelmeleri ve mahvolmaları ile ilgilidir. Bu yüzden bu kanıt, 'Devirsel Kanıt' diye bilinir" (Priest, 2019, s. 24). Karşıtlar birbirine dönüşerek ölü olandan canlılar, canlı olandan da tekrar ölümler meydana gelmektedir. Bu

düşüncede ruhların başka bedenlere taşınacağı anlatılır bu da reenkarnasyon düşüncesini aklımıza getirir. “Ölümden yaşama bir dönüş var ve yaşayanlar ölümlerden doğuyorlar. Ayrıca iyi ruhları mutlu, kötü ruhları da üzüntülü bir son bekliyor” (Platon, 2019a, s. 64). Platon, gerçek dünyaya ulaşmak için bedenden kurtulmak gerektiğini düşünür. Ona göre ruhun kendi başına kalması ancak öldükten sonra ruhun bedenden ayrılmasıyla olacaktır ve bu da istenen bir şeydir. “Daha sonra bedenden kurtulacağız ve büyük olasılıkla bizimle aynı durumdaki canlılarla beraber yaşayacağız. Şeylerin, hakikatin ta kendisini oluşturan özünü ancak böylelikle kendimizde tanıyabiliriz” (Platon, 2019a, s. 56).

Menon diyalogunda ise, anımsama argümanı ile ruhun başka bedenlerde dolaştığı ve idealar dünyasında bize gereken tüm bilgilerin öğretildiği anlatılır. Bilgi bize önceden verilmiş ve ruhumuzda saklı bulunanların anımsanmasından başka bir şey değildir. “(...) öğrenme denen şey, ruhta zaten mevcut bulunan bir içeriğin açığa çıkarılmasından, anımsanmasından başka bir şey değildir. Bu kabul bizi Platon’un bilgi anlayışının en temel yargısına vardırır; *Bilgi anımsamadır (anamnesis)*” (Uslu, 2010, s. 112). Cevizci’ye göre anımsama kuramı şöyle tanımlanabilir: “Kurama göre, birtakım kavramların, ilkelerin ve doğruların bilgisi doğuştan olup, gerçekte bilgilenmeye karşılık gelen süreç anımsamadan, insan ruhunda örtük olarak bulunan bu bilgilerin belirtik hale getirilmesinden meydana gelir” (Cevizci, 2017, s. 30).

Ruh ölümsüz olduğu için, birçok defa doğmuş ve hem burada hem diğer yaşamda her şeyi görüp öğrenmiştir. Bu yüzden de erdem ya da başka bir şeye yönelik bir şeyi daha önceden gördüğü için hatırlayabilir. Doğanın her parçası birbiriyle ilişkili olduğundan dolayı ruh her şeyi öğrenir. Biz buna şu anki yaşamımızda öğrenmek diyoruz. İnsan öğrendiği zaman yeterince cesurca ve araştırmaktan sıkılmıyorsa diğer şeyleri de öğrenmesine bir engel yoktur. Çünkü araştırma ve öğrenme gerçekte hatırlamadır (Platon, 2018, s. 51).

Platon *Menon*’da ruhu daha önceden var olan bilgilerin hatırlanması yoluyla anlatır. Bir köleye sorular sorarak cevabını bilmediği bir problemi hatırlayarak çözebileceğini ispat eder. Buna göre, bilmediğin bir sorunun cevabı ancak, daha önceden var olan ve hatırlanarak açığa çıkan bilgi sayesinde verilebilir. Platon’a göre, bu dünyada anımsanan bilgiler idealar dünyasındaki bilgilerin bozuk tasarımları gibidir. Priest’e göre, ruhlarımızın daha doğmadan idealar ile doğrudan bir temas veya birliktelik halinde olduğu görüşü Platon’a aittir. Priest, Platon’un zihin-beden düalizmini şöyle bir metafizik tabloyla anlatır:

Doğumda ruhlarımız, duyuların nesneleriyle yüzleşince unutkanlık dolu bir cehaletin içine saplandı ve duyumsal zevkler zihnimizi dağıtıp bizi şaşırttı, böylece ruhsal doğamızı gerçek bilgiğe ulaşmaktan mahrum etti. Bununla beraber, ölümden, ruh tekrar eski sıhhatli durumuna döndürülür ve bizler bir kez daha ‘İyi’yi ve bütün diğer ideaları bilebiliriz (Priest, 2019, s. 27).

Devlet diyalogunda ise, ruh göçü açık bir şekilde anlatılır. Sokrates, Pamphiliyalı Armenios’un oğlu Eros’u anlattığı mitosta, Hades’e giden ruhların başına gelenleri ayrıntılı bir şekilde açıklar. Savaş meydanında ölen Eros’un bedeni diğer ölenler gibi bozulup kokmamıştır, eve götürülen ceset yakılmak üzere hazırlandığı sırada tekrar canlanmıştır ve ölü olarak kaldığı on iki gün boyunca Hades’de gördüklerini anlatır. Bu mitosa göre, Hades’teki hakimler orada olanları dünyadaki diğer insanlara anlatması için Eros’u görevlendirirler. Ölen ruhların tekrar başka bedenleri nasıl seçtiği ve dünyaya geri gönderilmeden önce Lethe Ovası’ndaki Ameletos Nehri’nin suyunu içerek nasıl daha önce yaşadıkları her şeyi unuttukları ve yeni yaşamlarına nasıl geri döndükleri uzun bir dille anlatılır.

Yaşam seçen ruhların çok farklı tercihlerde bulduklarını da anlatıyor. Birçok kimse eski yaşantısından etkileniyormuş ama komik şeylerde varmış. Örneğin Orpheus bir kuğu yaşamını seçmiş, kendisini öldüren kadınlara kızgın olduğu için bir kadından doğmak istememiş. Thamyros bülbül yaşamını seçmiş, bazı kuşlar ve hayvanlar ise insan yaşamını seçiyorlarmış. Yirminci sırada seçim yapan bir ruh, aslan yaşamını istemiş. Bu kimse Telamon’un oğlu Aias’mış. Hektos kendisine silah vermediği için insan olmak istemiyormuş. Agamemnon’a sıra geldiğinde, o da insanların yaptıklarından dolayı bir kartal olmayı tercih etmiş. Atallante atletlerin kazandıkları şerefın etkisinden kurtulamadığı için yine atlet olmak istemiş. Panopea’nın oğlu Epeus bir kadın olmuş, çalışkan bir ev kadını (Platon, 2019b, s. 410-411).

Sadece insanlar değil, aynı zamanda daha önce hayvan ruhuna sahip olanlar da diledikleri şekilde seçim yapmışlar, bazıları hayvan olarak kalırken bazıları da insan olmak istemişler. Platon’un ruh ve bedenle ilgili görüşleri kendinden sonra gelen düşünürlerin ruh, zihin, bilinç konularındaki düşüncelerine kaynak oluşturmuştur.

2.3. Descartes’da Zihin ve Beden Düalizmi

Descartes, Modern dönemde bilime ve felsefi düşünceye katkılarından dolayı Modern Batı felsefesinin kurucularından biridir. “Modern felsefenin babası, Yeni Çağ felsefesinin kurucusu gibi nitelemelerle anılan Rene Descartes Orta Çağ etkilerinden kurtulma yolunda tümüyle olgunlaşmış felsefi tutumun ilk büyük

örneğini ortaya koyarak özgür düşünen özne felsefesinin kurucusu olma onurunu elde etti” (Çelik, 2012, s. 50). Descartes’a göre, dünyadaki bir nesnenin ya da maddenin bilim açısından en önemli özelliği büyüklük, şekil ve harekettir. Descartes’ın dünyanın temel gerçekliğini maddeyle birlikte ifade edilen bu özelliklerin duyumsal olmayan, matematiksel bir tasvir yoluyla ortaya koyduğunu ve doğanın akılsallığını matematiğe indirgeyerek bu yeni bakış açısının neredeyse tümüyle Descartes’ın eseri olduğunu düşünen Cevizci’ye göre, Descartes’ı modern çağın ilk filozofu yapan en önemli özellik budur (Cevizci, 2020).

Modern dönemin başlamasıyla birlikte Descartes bilimle dini rasyonel bir şekilde uzlaştırma çabası içinde olmuştur. Akıllı ve bilimi her şeyin başlangıcı olarak almış ve kendi yöntemini geliştirme çabası içine girmiştir. Descartes, metodik şüphecilik yöntemiyle var olan bilgileri yeniden sorgulayarak akla ve mantığa uygun yeni bilgiler edinmeyi amaç edinmiş ve modern felsefenin en çok konuşulan felsefecilerinden biri olmuştur. Özneyi temel alarak, birinci şahıs bakış açısıyla, modern felsefenin yeniden kurulmasına öncülük etmiştir. Bu düşünce tarzıyla geleneksel düşünce tarzından çıkılmış ve otoritenin dayatmalarından uzaklaşmıştır. Metodik şüphecilik yöntemiyle her şeye şüphe ile yaklaşarak açık ve seçik bilgiye ulaşmayı ve her şeyi sağlam temellere ulaştırmayı hedefleyen Descartes, bilimsel bilginin bir binanın sağlam bir temel üzerinde inşa edilmesinin şart olduğu gibi, sağlam temeller üzerinde kurulması gerektiğini düşünür. Descartes’a göre, “açıklık” bir nesnenin bilgisini doğrudan araçsız olarak kavramaktır “seçiklik” ise nesnenin bilgisinin birbirinden ayrılmış ve kesin olarak seçilerek kavranması demektir. “Şüphenin karanlığı içinde ilk ışık olarak bilinci bulan Descartes, buradan Tanrı’nın varoluşunu ortaya çıkarmış, bundan da cisimler dünyasının gerçekliğine inandıracak temeli hazırlamıştır. Böylece şüphenin baştan aşağı yıkılmış olduğu gerçek yeniden kurulmuş oluyordu” (Gökberk, 1985, s. 266). Descartes uyguladığı metodik şüphecilik yönteminin sonucunda tek bir inancın, kendi varlığına dair inancın şüphe edilemeyeceğini meydana çıkarmıştır.

Descartes tözü sonlu ve sonsuz töz olarak ikiye ayırmıştır, sonsuz töz Tanrı’yı, sonlu töz ise insanı ifade eder. İnsanı da düşünen töz ve maddi töz olarak iki ayrı töze ayırmış olan Descartes, aslında üç farklı tözden bahseder. Erişirgil’e göre, Descartes tözü iki anlamda kullanır ve genellikle bu iki anlam birbirine karıştırılır. İlk olarak kullanılan anlamı “deneyimlerimizle öğrenmiş olduğumuz duyusal nitelikleri

vücuda getiren şey”dir. Bu anlamıyla Descartes’ın ruh ve maddeyi ayrı ayrı kabul etmesi için herhangi bir mantıksal zorunluluk yoktur. Tözün asıl diğer anlamı ise, “bağımsız olarak mevcut olan, yani kendi kendine kaim olan şey” anlamındadır. “Bunun içindir ki, Descartes, ‘tözün mahiyetinden bağımsız olarak mevcudiyet ve başka bir şeye ihtiyaç duymama anlamı vardır’ diyor. Filozofun, düşünce ve uzamı ayrı ayrı düşünebildiği için, her ikisini de birbirinden ayrı töz kabul etmesi ancak bu tanım açısından doğru olur” (Erişirgil, 2006, s. 127).

Descartes’ın düalizminin ilk durağı Tanrı ve doğa arasındadır, ikinci olarak ruh ve beden ayrılığına ulaşır. Descartes’a göre, var olmak için kendisinden başka bir şeye ihtiyaç duymayan töz Tanrı’dır ancak, Tanrı yaratılmamış olduğu için bu töz sistemin dışında kalır. Tanrının yarattığı evrende, Tanrı dışında onun yarattığı iki töz daha vardır ve Descartes’ın esas olarak incelediği bu iki tözdür. Birbirlerine eşit olan ve varlıklarını sürdürmek için birbirine ihtiyaç duymayan bu tözlerin tek ortak yanları Tanrı tarafından yaratılmış olmalarıdır. Bu tözlere ruh ve madde ismini veren ve bu iki tözün birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu söyleyen Descartes, ruhun niteliğinin düşünme ve düşünceler üretme, maddenin niteliğinin de yer kaplaması olduğunu ve bunların özsel nitelikleri sayesinde varlık bulduklarını söyler. “Descartes’a göre zihnin doğası ya da özü düşünmek olduğuna göre zihin de zamansal bir varoluştur ve zaman içinde gerçekleşen her var olma bir mevcudiyet olarak anlaşılmalıdır” (Özkan, 2019, s. 249). Dış dünyada fiziksel olan her şey, uzay ve zamanın yasalarına göre varlık kazanır ve yer kaplama madde için geçerli olsa bile zamansallık her iki töz için de geçerlidir. “Tözü özü ile dile getirmek Descartes’a göre uygun olduğu için, Descartes bu töze ‘*düşünen şey*’ (res cogitans) adını verir. Madde tözünün özü ise uzamlı olmaktır. Bu nedenle bu töze de Descartes, ‘*uzamlı şey*’ (res extensa) adını vermektedir” (Çelik, 2012, s. 56). Düşünme yetisi olan şey uzamlı değildir, uzamlı olan şey ise düşünme yetisine sahip değildir.

Descartes, ilk olarak duyular yoluyla elde edilen inançları sorgular çünkü en önemli kaynaklar duyulardır. Duyu verilerinin bizi her zaman doğruya götürmeyeceğini, duyular yoluyla kazanılan bilgilerin zaman zaman bizi yanıltacağını ve güvenilir olmadığını belirtir ancak, duyular yoluyla elde edilen bilgilerin değişmez ve güvenilir tarafları da vardır. “Duyu verileri bizleri yanıltıyor olsa da ‘duyumsamanın kendisinin var olduğu’ gibi bir bilgidен şüphe edemeyiz. Nihayetinde renkleri doğru

ya da yanlış görüyor olsa da bunu doğru ya da yanlış gören bir gözün var olduğundan şüphe edemeyiz” (Kurt, 2020, s. 30). Descartes duyular yoluyla elde edilen bilgileri algıdan kaynaklı yanılgılar, rüya argümanı ve kendisini kandıran kötü bir cin olabileceğine dair düşünce deneyleriyle anlama ve açıklama yoluna gider.

Descartes’ın kuşku yöntemi ilk olarak, duyular yoluyla elde ettiği bilgiler üzerinedir. Şimdiye kadar edindiği bilgilerin ya duyularla ya da duyular aracılığıyla gerçekleştiğini söyleyerek bunların zaman zaman aldatici olabileceğini *I. Meditasyonunda* anlatır. Duyular yoluyla edindiğimiz bilgilerin yanıltıcı olması, bu bilgilere karşı güvenilmez bir durum yaratmasına sebep olduğu halde, kuşku duyamayacağımız bilgiler verdiğini de kabul eder. “(...) tıpkı benim şimdi burada olmam, ateşin yanında oturuyor olmam, üzerimde şu kışlık giysimin olması, elimde bu kağıdı tutuyor olmam ve buna benzer şeyler. Çünkü bu ellerin ve tüm bu bedenim benim olduğumu hangi mantık reddedebilir?” (Descartes, 2019a, s. 25). Descartes, bu saptamanın ne kadar doğru olursa olsun yine de yanıltıcı olabileceğini, delilik hali içinde olanları örnek vererek, kendisini kral zanneden ya da çıplak oldukları halde mor kaftan giydiklerini iddia eden insanların da kendi durumlarından emin olduklarını söyler. Böyle insanların olması, duyular aracılığıyla tam bir kesin bilgi içinde olduğunu düşünen insanların yanılgı payları olabileceklerinin de olasılık dahilinde tutulmasını gerektirir.

Rüya argümanında ise, duyu deneyimlerimizin hayali olabileceğini, uyurken gördüğümüz düşlerin, uyanırken de olduğu gibi deneyimlediğimiz şeylerle benzerlik gösterdiğini söyleyerek rüya ve gerçeklik arasındaki farkı bulmaya çalışır. Uyanıklıkla uykuda olmak arasında bariz farklar olmadığını söyleyen Descartes, bir düş içinde olmadığımızın kanıtlarını aramıştır. Rüya gördüğümüz sırada deneyimlediğimiz her şeyi gerçek gibi algıladığımızı ve o sırada bu bilgilerden emin olduğumuzu söyleyen Descartes, aslında bir uyku durumunda olduğumuza neredeyse inanacağını söyler. Ancak, uykuda görülen şeylerin adeta renkli birer resim olduğunu ve bu resimlerin de gerçek şeylere benzer olarak çizilebileceğini söyleyerek, genel olan şeylerin gerçek olduğunu kabul etmek zorunda olduğumuza ikna olur. Aradığı gerçekliği bulabilmek için, bilimsel hakikatlere ve matematik doğrulara yönelir. “Çünkü ben uyanık da olsam, uykuda da olsam, iki ile üçün toplamı beş eder ve bir karenin dörtten fazla kenarı olamaz. Bunlar o kadar apaçık hakikatler ki, yanlış olduklarına dair bir şüphe uyandırmaları imkansız” (Descartes, 2019a, s. 28).

İçinde yaşadığımız dünyanın rüya olup olmadığından emin olamasa da matematiksel doğruların sabit ve değişmez doğrular olduğunu, kuşkuya gerek kalmadığını düşünen Descartes, yine de kendisi emin olsa bile onu yanıltan bir başka kuvvetin olup olmayacağını sorgular. Çünkü başka insanların çok iyi bildiklerini düşündükleri şeylerde yanılığa düştüklerini ve kendisinin de yanılma ihtimalinin olabileceğini ancak, bu yanılığının dışardan bir etkiyle olacağını söyleyerek bu etkinin kaynağını öğrenmeye çalışır. İlk olarak Tanrı'nın onu yanıltma ihtimalini düşünen Descartes bunun mümkün olmayacağına karar verir. Tanrı apaçık doğru ve ışığın kaynağıdır. Bizi aldatması olanak dışıdır. Aldatılma becerisini bir zeka belirtisi olarak gören Descartes aldatmak istemenin kötülük, düzen, korku ya da düşkünlükten doğduğunu bu yüzden bunu yapanın Tanrı olmayacağı söyler. Çünkü Tanrı insanın yanılmasına izin vermeyecek kadar iyidir, dolayısıyla tüm bunlar Tanrı'ya yüklenemez (Descartes, 2018). İnsanı baştan çıkararak ve yanılığa düşmesine sebep olacak bir güce sahip olan, insanın kendisi dışında ne varsa hepsinin düşsel bir oyun gibi görünmesine sebep olacak güce sahip olan, kurnaz ve kötü niyetli bir cin olabileceğinden bahseder. Böylece Descartes daha önceden bildiğini sandığı tüm inançların ve bilgilerin kuşkuya açık olduğunu, hiçbir şeyin kesin olmadığını varsayarak hakiki olanın peşine düşer.

Şimdiye kadar öğrendiği her şeyin yanıltıcı olma olasılığıyla her şeyden kuşku duymaya başlayan Descartes, kendisinde kuşku uyandırmayacak şekilde gerçek olabilecek tek şeyin, bütün bu kuşkulardan emin olan bir kendilik hali olduğunu keşfeder. Eğer bir şeye inanıyorsa, kendisini aldatan bir güç varsa, hiç kuşkusuz en azından var olması ve kendi varlığını da kabul etmesi gerekir. Algıladığı bir şeyin başkaları tarafından da algılanıp algılanmadığından emin olmamakla birlikte kendisinde bu algının var olduğundan şüphe edilemeyeceğini, kuşku duyabilmesi için var olması gerektiğini çıkarsayarak sisteminin başlangıç noktasına ulaşır. "(...) böylece her şeyin yanlış olduğunu düşünmek istediğim sırada, öyle düşünen 'ben'im, mecburen herhangi bir şey olması gerektiğini fark ettim. Ve şu hakikat dikkatimi çekti: *Düşünüyorum, o halde varım*" (Descartes, 2017, s. 46). Böylece düşünen bir varlık olarak kendi var oluşunun hakikatine ulaşır. Ulaşılan bu argümanın geçerliliği özsel özelliği düşünme olan, zihnin kendi içeriğinin bilincinde olan, varlığının kanıtlandığı bir argümandır. *Cogito* ile birinci şahıs zihnini temele alarak bilginin ve felsefesinin hareket noktasını belirleyen Descartes, gelenekten

uzaklaşarak kendi sisteminin temelini atmış olur. Descartes'ın ulaştığı sonuç kendi varlığından çok daha fazlasıdır. Descartes'ın çağdaşlarından filozof Gassendi “Düşünüyorum, o halde varım” önermesine “Gezmeye gidiyorum, o halde varım” da diyebilirim diyerek itiraz etmiştir. Descartes bu itiraza şöyle bir açıklama getirmiştir: “Gezmeye gidiyorum, o halde varım” önermesi söyleyiş şekline göre doğru ya da yanlış olabilir. Eğer ‘Gezmeye gidiyorum’ derken yalnız beden hareketim anlaşılırsa ‘ben’ derken burada ‘beden’ anlaşılıyorsa o zaman bu önermede cisimler dünyası ile ilgili tüm önermeler gibi şüpheli olur ancak, bu önermeyi bilinçli olarak yaşıyor, bilincimde bunu duyumsadığım anlaşılıyorsa rüyada görmüş bile olsam bu önerme şüphelenilmeyecek kadar açık bir bilgi olur. Burada ‘gezmeye gitmek’ bir düşünme bir bilinç halidir bu yüzden de “Gezmeye gidiyorum, o halde varım” önermesi de “Düşünüyorum o halde varım” önermesi kadar apaçık kesin bir bilgidir. Descartes’a göre, zihin ve zihnin içeriklerinden şüphe edilemez bunlar doğrudan açık bilgilerdir (Gökberk, 1985).

Bu itirazı sorgulayan Kenny, *cogito*'yu özel kılan durumu şöyle açıklar; ‘düşünme’ öncülünden şüphe etmenin kendisinin zaten düşünmekten kaynaklandığını ifade eden Kenny, ancak “Yürüdüğümü düşünüyorum, öyleyse varım” önermesinin *cogito*'yu kabul etmenin güzel bir biçimi olduğunu aktarır. “*Cogito*'dan sonra Descartes, bir bedeni olup olmadığından şüphelenir ve kayda değer ileri düzey bir akıl yürütmenin ardından, gerçekten de bir bedene sahip olduğu sonucuna varır” (Kenny, 2018, s. 131-132). Descartes, *Meditasyonlar* da bedeninden kuşkulanasına gerek olmadığını aksine bedenin doğasını ayrıntısıyla bildiğini ifade ederek, zihninde canlandırdığı bedeni şöyle ifade eder:

Beden deyince, herhangi bir biçimle sınırlanabilen, bir yerle çevrelenebilen ve bir mekan içindeki bütün öteki bedenleri dışlayacak şekilde doldurulabilen, dokunularak, görülerek, işitilerek, tadılarak ya da koklanarak algılanabilen ve birçok şekilde hareket edebilen, ama kendi kendine değil, başka bir şeyin dokunmasıyla hareket edebilen her şeyi kastediyorum (Descartes, 2019a, s. 36).

Descartes, bedende düşünceye bağlı olarak insan olmaya dair hiçbir işlev bulamaz bu sebeple bedeni de doğa görüşünde olduğu gibi mekanik bir temel üzerinde değerlendirir. Cisimsel olan şeyler yer kaplar ve bu dünyadaki her değişiklik bir yer değiştirme bir hareket halidir, bu hareket de cisimlerin doğrudan birbirine temasıyla, basınç ve çarpma ile uzay içinde bir yerden başka bir yere aktarımıdır. Bu mekanik doğa anlayışı sadece cansız varlıklar için değil canlı varlıklar için de geçerlidir. Canlı

ve cansız varlıkların aynı yasalara göre işlev kazandığını düşünen Descartes için canlı varlıklar biraz daha karmaşık yapıdadır. Bitki, hayvan ve insan bedeni yapısını otomat bir şekilde çalışan makinelere benzetir. Sadece insan için geçerli olarak ruhun etkisi ile meydana gelen bilinçli hareketleri mekanist açıklamanın dışında bırakır. Dolayısıyla Descartes'a göre, bitki ve hayvanlar birer makinedir; “(...) bir maymunun ya da akıldan yoksun bir hayvanın organlarını ve şeklini taşıyan makineler olsaydı, makinelerin o hayvanlarla tamamen aynı tabiatta olmadıklarını teşhis etmek üzere elimizde hiçbir vasıta bulunmayacaktı; (...)” (Descartes, 2017, s. 69). Aslında böyle bir tanım günümüzdeki yapay zeka çalışmalarına örnek olacak bir başlangıç gibidir. Descartes belki de yüzyıllar öncesinden günümüzdeki gelişmelerin öncülü olmuştur.

Canlı varlıkları maddi bir varlık olarak gören Descartes'a göre, canlı organizmalar da maddenin uyduğu yasaya uymak durumundadır. İngiliz hekim William Harvey'in kanın dolaşımının kalbin hareketleri ile oluştuğunu fizyolojik olarak açıklaması Descartes'ın mekanik anlayışını kuvvetlendirmiştir. Harvey'in fizyolojik açıklamasını genişleten Descartes, tüm duyular gibi kasların hareketlerinin sinirlere bağlı olduğunu, bu sinirlerin içinde de beyinden gelen küçük iplikçiklere ya da küçük borucuklara benzeyen bir tür hava ya da çok ince bir yel içeren *can ruhları* (Les esprits animaux; Fransızca'dan Türkçe'ye can ruhları olarak çevrilmiştir.) olduğunu söyler. Descartes *can ruhlarının* oluşumunu şöyle açıklar: Kalbin ısıtıp seyreklettiği, kanın en canlı ve en ince parçaları, büyük miktarlarda beynin kovuklarına girer. Kanın bu kovuklara girmesinin sebebi, aort yoluyla kalpten çıkan kanın dosdoğru buralara doğru akmasıdır. Buradaki geçitler çok dar olduğu için kanın tamamı değil sadece en hareketli ve en ince parçaları buraya girer, geri kalanı vücuda yayılır. İşte kanın bu en ince ve en hareketli parçaları *can ruhlarını* meydana getirir. Çok küçük olmaları ve çok hızlı hareket etmeleri sayesinde sinirlere ve oradan da kaslara giden *can ruhları* bedeni hareket edebildiği bütün değişik şekillerde hareket ettirirler. İstemsiz olarak yaptığımız bütün refleks hareketler, *can ruhlarının* sinirlerde dolanımı sayesinde gerçekleşir. Hayvanlardaki bilinçsiz bir şekilde yapılan bütün refleks hareketleri bu şekilde oluşur. Bunu şöyle örneklendirir; eğer birisi bize vuracakmış gibi yapacak olsa, bunun şaka olduğunu bildiğimiz halde gözlerimizin kapanmasını engellemekte zorlanırsınız. Bu olay gözlerimizi kapatmamıza sebep olan şeyin, ruhun aracılığıyla olmadığını gösterir. Bedenimizin makinesi öyle

tasarlanmıştır ki bu elin yaptığı hareket, beynimizde, *can ruhlarını* göz kapaklarını indirmeye yarayan kaslara yönlendiren başka bir harekete yol açar. İrademiz dışında kalan bütün hareketlerin nefes almak, yürümek, yemek yemek ve hayvanlarla benzer şekilde yapılan tüm ortak davranışların *can ruhlarına* bağlı olduğunu söyleyen Descartes, bunu da bir saatin hareketinin zembereğin gücü ve çarklarının hareketine bağlı olmasına benzeterek örneklendirir (Descartes, 2019c).

Can ruhları, basınç ve çarpma kanunlarına bağlı olarak hareket eden maddi cisimlerdir ve insanda beyne ulaşınca ruhun etkisi altına girerler. Ancak ruh, *can ruhlarının* hareketini yok edemez ya da yeniden yaratamaz, bu “doğadaki hareket miktarının değişmezliği” yasasına aykırı bir durum oluşturur. Ruh vücudun ya da *can ruhlarının* ancak, hareket doğrultularını değiştirebilir. Descartes, ruh ve beden arasındaki bağlantıyı iki ayrı şey arasındaki çalışmabirliği olarak tasarlamıştır. Ruh ile beden birbiri karşısında hem etkin hem de edilgin olarak birlikte çalışırlar. Ruh beden uyarılarını doğrudan alır ve tepki verirken, beden de ruhun istenç edimlerini hareket olarak gerçekleştirir (Gökberk, 1985).

Descartes, ruh ve beden etkileşimine de şu şekilde bir açıklık getirir. Ruhun bedenle tam bir birleşme içinde olduğunu söyleyerek, ruhun beden sadece bir bölümünde bulunduğunu söylemenin ya da beden herhangi bir bölümü kesildiğinde ruhun boyutunun küçülme ihtimalinin olduğunu söylemenin anlamsız olduğunu, ruhun ancak beden organlarının oluşturduğu bütün bir toplulukla ilişkili olduğunu açıklar. Descartes’a göre, ruh bedenden ancak organlarının tamamı bozulduğunda ayrılır. Descartes, ruhun insan vücudun da yalnızca beyinle temas halinde olduğunu, duyu organlarıyla edindiğimiz bilgilerin ruha beyin tarafından iletildiğini söyler. Ancak, bu temas tüm beyni de kapsamaz, beynin en iç bölümünde merkeze yerleşmiş tek bir noktada gerçekleşir. Bedenden gelen uyarıların ruha iletildiği, ruhun edimlerinin de bedene iletildiği bu nokta beynin çift olmayan tek organı epifiz bezidir. “Bu, insan beyninde bulunan bezelye büyüklüğünde bir organdır. Corpus callosum’un altına yerleşmiş bu organın işlevi bugün hala tam olarak anlayamamıştır. Ayrıca beynin sağ ya da sol tarafında tam benzeri olmayan, beyindeki tek simetrik organdır” (Papineau ve Selina, 2019, s. 29). Descartes’a göre, ruh epifiz bezi yardımıyla *can ruhlarıyla* iletişim kurmaktadır.

Bu bez beynin ön boşluklarındaki can ruhlarının arka boşlukta bulunanlarla bağlanmasını sağlayan kanalın üstünde öyle asılıdır ki bezdeki en küçük hareket bu can ruhlarının akışını

hayli değiştirebilir ve karşılık olarak da can ruhlarının akışında meydana gelen en kk değişim bu bezin hareketlerinde büyük bir değişikliğe yol açabilir (Descartes, 2019c, s. 57).

Ruh ve *can ruhları* epifiz bezini çeşitli biçimlerde hareket ettirebilirler böylece bu bezde meydana gelen hareketlerin çeşitliliği kadar da izlenime sahip olurlar. Bu bez, ruh ya da başka bir neden tarafından hareket ettirilince, kendisini çevreleyen *can ruhlarını* beynin gözeneklerine doğru iter, sınırlar aracılığıyla kaslara giden *can ruhları* beden hareket etmesini sağlar. Aynı Şekilde ruh, hatırlamak istediği bir Şey olduğunda *can ruhlarını* hatırlanmak istenen Şeyin daha önce beyinde bıraktığı bölgeye ulaşıncaya kadar iter, daha önce karşılaşılmış olmasından dolayı bu gözenekler *can ruhlarını* kolaylıkla ilerine alırlar. Bu Şekilde ruha hatırlanmak istenen Şeyi göstererek istediği Şeyin bu olduğunu bildiren özel bir harekete yol açarlar. Descartes'a göre, epifiz bezinin her hareketi, hayatımızın başlangıcından beri düşüncelerimizin her biriyle birleşmiştir ancak Őunun da bilinmesi gerekir ki bu hareketler alışkanlıkla başka düşüncelere bağlanabilir.

... ruhumuzla bedenimiz arasında öyle bir bağ vardır ki, hayatımızın başlangıcından itibaren, bazı beden hareketleri ile birlikte oluşan düşünceler, Şimdi de onlarla birlikte oluşur öyle ki bir nedenle bedende yeniden oluşan aynı hareketler ruhta da aynı düşünceleri oluşturur ve karşılıklı olarak, aynı düşünceler aklımıza gelince de aynı hareketler oluşur (Descartes, 2019b, s. 77-78).

Descartes, bazı Şeylerin de doğa tarafından öğretilen doğrular olduğuna inanmaktadır. Doğanın Tanrı'nın kendisinden ve Tanrı tarafından yaratılan Şeylere verilen düzenden ibaret olduğunu ve insanın doğası denildiğinde de Tanrı tarafından insana verilen özelliklerin birleşiminin anlaşılması gerektiğini açıklar. Buna bağlı olarak insan doğasının öğrettiği en açık bilgi, bir bedenimiz olduğu bilgisidir. "Bütün duyumlarımız bedende gerçekleşse de bunları hissedebilen yalnızca ruhtur. Ancak bedeni eğitmek, bedeni doğru olana yönlendirmek gerekir. Çünkü ruhta olan Şey, bedende eylem olarak gerçekleşir" (Tarhan, 2019, s. 29). Beden ve ruhun birbirine tek bir varlık olacak biçimde kenetlendiğini vurgulayan Descartes, bedenimizde bir kaptanın gemisinde bulunduğu gibi bulunmadığımızı, aksine bedenle ruhun birbirine sımsıkı bir Şekilde kaynaşmış olduğunu Şu Şekilde açıklar:

Çünkü böyle olmamış olsaydı, düşünen bir varlıktan başka bir Şey olmayan ben, bedenim yaralandığında bir acı hissetmezdim, salt zihinsel olarak yaralandığımı algıladım, tıpkı bir denizcinin gemisindeki herhangi bir hasarı gözüyle görerek algılaması gibi. Benzer Şekilde bedenim yemek ya da içmek istediğinde, ben bunu açlık ve susuzluk hislerimi hiç birbirine

karıştırmadan bariz şekilde anlardım. Çünkü ne de olsa bu açlık, susuzluk, acı ve benzeri hisler zihnin bedenle birleşmesinden, yani kaynaşmasından doğan bir takım bulanık düşünme biçimlerinden başka bir şey değil (Descartes, 2019a, s. 114).

Descartes, ruh ve bedenin birbirinden tamamen farklı tözler olduğunu savunmuş, bu iki tözün birbiriyle tek bir varlık olacak biçimde kenetlendiğini ve bu etkileşimin de epifiz bezi sayesinde olduğunu açıklamıştır. Descartes'ın kuramına en fazla eleştiri ruh ve bedenin epifiz bezi aracılığıyla etkileşime girdiğinin inandırıcı bulunmamasıdır. Bu kuramın en büyük sorunu da bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğinin tam olarak açıklanamamasından kaynaklanmaktadır. Descartes'ın ruh ve bedeni ayrı ayrı tözler olarak açıklamasından sonra farklı düalist kuramlar da ortaya çıkmıştır.

2.4. Diğer Düalist Yaklaşımlar

Düalist kuramlar, fiziksel madde ile zihnin gerçek olgular olduklarını ve kendi başlarına var olabildiklerini savunur. Zihinsel tözün nasıl ve neden oluştuğu açık değildir ancak, bu kurama göre bizim öznel kimliğimizi biçimlendirir. Özne olarak deneyimlediğimiz duygu, düşünce, algı gibi öznel duyular bize doğrudan verilmiştir. “Genellikle bu fiziksel-olmayan töz, fiziksel maddeden ve hatta fiziksel alana hakim olan doğa yasalarından bağımsız bir tür hayaletvari zihin-nesne [mind-stuff] veya ruh-nesne olarak betimlenir” (Revonsuo, 2017, s. 36). Düalist kuramlar genellikle Tanrı inancına sahiptirler, var olmaları Tanrı'ya bağlıdır çünkü Tanrı yaratıcıdır. Burada önemli bir nokta Hıristiyanlıkta ruhun ölümsüzlüğüne ait olan görüşün Hz. İsa tarafından değil bundan yaklaşık dört yüzyıl sonra Aziz Augustinus tarafından dine dahil edilmiş olmasıdır. Hz İsa'nın öğretisinde aslında ruhun değil bedenin yeniden dirilişi söz konusudur (Priest, 2019).

Düalist kuramlar, fiziksel olmayan ruh ile fiziksel dünyayla öncelikle de fiziksel olan beden ve beyinle tam olarak nasıl bir ilişki kurduklarına dair verdikleri cevaplarla birbirlerinden ayrılırlar. Bazıları zihin ve beden arasında nedensel ilişkilerin varlığını kabul eder, bir kısmı zihin ve bedende meydana gelen olayların eş zamanlı olduklarını düşünürler, bir kısmı da bunları reddeder. Düalizmi kabul etmesine rağmen, ruh ve beden arasındaki etkileşimi farklı yaklaşımlarla açıklayan diğer düalist kuramlara bu bölümde yer verilecektir. Birbirinden farklı içeriklere sahip olan düalist yaklaşımlar şunlardır:

2.4.1. Töz Düalizmi

Töz düalizmi zihin ve bedenin ayrı ayrı iki töz olduğunu ve bu iki tözün birbirine indirgenemeyeceğini kabul eden bir felsefi düşünce biçimidir. En çok bilinen ruh ve beden ayrılığı görüşü ise Descartes tarafından ortaya konulan ve adından dolayı *Kartezyen Düalizmi* olarak bilinen töz düalizmdir. Etkileşimcilik ya da psiko-fiziksel etkileşimcilik olarak da bilinir. Kendi var oluşu için kendisinden başka bir şeye ihtiyacı olmayan, bağımsız bir şekilde varlık gösterebilen şeyler, töz olarak tanımlanır. Descartes'a göre de ruh ve beden ayrı ayrı bir varoluşa sahiptir ve bir insan yaşadığı sürece bedeni ve zihni bir bütünlük içerir, birinin yaptığı diğerini her zaman etkiler. “Descartes zihin ve bedenin birbirinden tamamen farklı olduğunu iddia eder. Zihin, özde düşünmedir, mekânsal değildir ve özgür kararlarla sonuçlanabilir. Bedense mekanda vardır, düşünmez ve fizik kurallarına göre hareket etmeye mecburdur” (Loewer, 2016, s. 56). Bu düşünce akımı, modern dönemde en önemli gelişmelerin zihin felsefesi alanında olmasına katkı sağlamıştır. Zihinsel ve fiziksel olanın birbirinden tamamen farklı olduğunu, ayrıca zihin ve beden arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiği sorununu, bu sorunun devamında da diğer zihin felsefesi kuramlarının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. “Zihinsel ve fiziksel olan şeyler, birbirlerine tamamen zıt anlamda kullanırlar, bir şeyin aynı anda hem zihinsel hem de fiziksel olması, töz düalizmine göre mantıksal bir çelişkidir. İnsanın, zihin ve bedenden oluşması, hem zihinsel hem de fiziksel olan bir varlık olduğu anlamına gelmez, zira esas olan zihindir ve bedene geçici olarak bağlanmıştır” (Beyaz, 2014, s. 20).

Descartes, felsefe tarihi boyunca düalizmin en etkin temsilcilerinden biri olmuştur. Kartezyen düalizmin en önemli özelliği, kişinin zihinsel süreçleri hakkında sadece kendisinin bilgi sahibi olması ve bu süreçler hakkında kuşku duymamasıdır. Örneğin; acıktığımız, susadığımız, korktuğumuz ya da mutlu olduğumuz bilgisi kişiye özel bir bilgidir ve insan iç gözlem yoluyla bu zihinsel durumlardan emin olur. Hiç kimse bir başkasının zihinsel süreçlerini dışarıdan gözlemleyemez ancak fiziksel olarak bedenimiz dışarıdan gözlemlenebilir. Bu kuramda fiziksel olmayan zihin ve fiziksel olan bedenin sistematik olarak birbiriyle etkileşim içinde olduğu kabul edilir. Düalist kuramlar, zihinsel olanın fiziksel olan hiçbir şeyle özdeş olamayacağını savunurlar. Zihinsel olanla fiziksel olan özsel olarak farklıdır ve zihni başka bir şeye indirgeyerek tanımlamak mümkün değildir. Descartes'ın bu kuramı günümüzde çok

popüler olmasa da aradan geçen yüzyıllara rağmen, hala tartışılmaya devam etmektedir.

Düalizm kuramının en önemli sorunu, zihin ve beden arasındaki etkileşimin nasıl olduğuna dair net bir cevap verememesidir. Bu görüşte, daha çok zihnin ne olduğu değil ne olmadığı açıklanmaya çalışılmaktadır. “Düalizm her ne kadar zihinsel olguların ontolojik olarak fiziksel olandan bağımsız bir temel bir özne veya cevhere dayandırmakla zihinsel olguların açıklanmasında kayda değer bir açılım sağlıyorsa da aynı başarıyı zihinsel öznelerin doğasını açıklamada ortaya koyamadığı söylenebilir” (Büyük, 2013, s. 134-135). Zihin beden sorununa düalist yaklaşımlar dışında da herhangi bir çözüm getirilememiştir, öznel duyumlarımızın nesnel fiziksel alanla nasıl bağlantılı olduğunun çözümü henüz bir açıklığa kavuşturulmamıştır.

2.4.2. Paralelizm (Koşutçuluk)

Bir başka düalist görüş de psiko-fiziksel paralelizm kuramıdır. Descartes’ın zihin ve bedeni farklı iki töz olarak kabul eden düalist kuramını savunan bazı düşünürler, bu kuramın temel görüşlerine bağlı kalacak şekilde zihin-beden sorununa çözüm getirmenin farklı yollarını aramışlardır. İki farklı töz olarak, fiziksel ve zihinsel tözleri kabul eden bu görüşte fiziksel ve zihinsel olarak ayrı olan bu tözlerden fiziksel olanın zihinsel olanı, zihinsel olanın da fiziksel olanı nedensel olarak etkilemediği düşüncesi savunulur. Nedensel olarak birbirinden etkilenmeyen bu tözler, birbirlerine paralel bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu kuramın en önemli savunucusu da Wilhelm von Leibniz’dir. On yedinci yüzyılın rasyonalist düşünürlerin birisi olan Leibniz, zihin-beden düalizmini kabul etmiştir. Leibniz’in kendi adıyla anılan Leibniz Yasasına göre mutlak özdeşlik kendiyle aynılıktır. Eğer x nesnesi ve y nesnesi mutlak olarak özdeş ise $x = y$ olur yani, x ve y’nin her bir özelliği birbiriyle iki taraflı olarak aynıdır. Ancak aralarında farklı özellikler olduğu kanıtlanırsa mutlak özdeşlik durumu bozulur. Bunu düalist görüşe uyarlıysak; eğer zihinler beyinlerde bulunmayan özelliklere sahipse ya da beyinler zihinlerde bulunmayan özelliklere sahipse beyin ve zihnin özdeş olması mümkün olmaz. Benzer şekilde beyin durum ve süreçleri, zihin durum ve süreçlerinden farklılık gösterirse ya da tam tersi olursa ikisi arasında bir özdeşlik durumu düşünülemez, dolayısıyla fiziksel olan ve zihinsel olan özdeş olamaz (Heil, 2020).

Leibniz, *Monadoloji* adlı eserinde zihnin beyinden ayrı bir yapısı olduğunu bilgi argümanı ile şöyle temellendirir: Duygu, düşünce ve algı üreten değirmen gibi büyük bir makine olduğunu varsayalım, biz bu değirmenin içine girip dolaştığımızda birbirini iten ve hareket ettiren parçalardan başka bir şey göremeyiz, algının nasıl açıklanacağına dair bir fikre sahip olamayız. Leibniz, bu örnekle bir değirmenin nasıl çalıştığını gayet iyi bildiğimiz gibi, fiziksel bir yapıya sahip olan beynin nasıl işlediği hakkında her türlü bilgiye sahip olsak bile, zihin hakkında bir şey bilmemizin mümkün olmadığına açıklık getirmeye çalışır. Bu zihnin fiziksel bir mekanizmadan farklı bir oluşum olması gerektiğini göstermektedir (Papineau ve Selina, 2019).

Leibniz'e göre, cisimler bileşik halde bulunurlar ve belli temel öğelere ulaşana kadar tekrar tekrar bölünebilirler. Bölünen bu cisimler, en son yalın bir hale gelirler. Böylece hem bileşik hem de yalın halde bulunan tözlerin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır. Leibniz, duyulur şeyleri oluşturan bu yalın tözler *monad* adını vermiştir, bunlar doğanın kurucu öğeleri ve güç merkezleridir. Monadlar inorganik unsurlardan insan ruhuna kadar sıralanan farklı derecelerde bilinçlere sahiptir. Birbirleriyle ilişki kurmayan ve birbirlerinden etkilenmeyen, aralarında bir hiyerarşi mevcut olan monadların 'kapısız ve penceresiz' bir yapıları vardır (Skirberk ve Gilje, 2017). Monadların zamanda hareket etmeleri, zihinsel ve fiziksel olaylar arasında belli bir bağlantı oluşturur. Bunun sebebi, tüm monadların eşit bir şekilde Tanrı tarafından programlanmış olmalarıdır. Tanrı aracılığıyla iletişim kuran bu monadlar, bize evrenin teolojik dayanağını da gösterirler.

Leibniz, monadları önceden kurulmuş bir uyumun parçaları olarak görmektedir. Leibniz'e göre her monad tektir ve diğerlerinden etkilenmez, böylece iki özdeş monadın olması mümkün değildir. Yaradılış yoluyla var olan monadların başka türlü var olması ya da yok edilmesi söz konusu değildir. Bu düşünce, bileşik olan monadları değil yalnız yalın haldeki monadları kapsamaktadır. Bileşik monadların yalın haldeki monadlardan ayrılma ve birleşmelerine bağlı olarak oluşmaları sebebiyle, bileşik monadlar varlık kazanabildikleri gibi yok da edilebilirler. Leibniz'e göre yalın olan monadların uzamları yoktur, monadlar ruh türünden yalın tözlerdir. Monadlar, nicelik bakımından aynı olsalar da nitelik bakımından farklılık gösterirler, eğer öyle olmasaydı farklı bir töz değil bir tek töz olmaları gerekirdi. Tanrı monadların her birini ayrı ayrı yaratmıştır. Algı düzeyleri ve istek dereceleri bakımından ayrı ayrı olan monadlar, kendi içyapılarına göre gelişim gösterirler. Her

biri belli algı derecesine bağlı olarak, kendi açısından evreni yansıtırlar. Her monad da yaradılıştan verilmiş ilkel bir güç vardır ve bu da monadları hareketli kılar. “Monadların daha düşük ve daha yüksek algı düzeyinde olmaları, en yüksek ve sonsuz monad olan Tanrı’nın önceden kurulmuş uyum ilkesine göre monadları yaratmış olmasından dolayıdır” (Çelik, 2012, s. 88).

Ruhun bedenle ilişkisi bir monadın monadlar toplamı ile ilişkisinden başka bir şey değildir. Burada anlatılan, tek monadın insan ruhunu, monadlar toplamının ise insan topluluğunu temsil etmesidir. Yalın tek bir monad insan ruhudur, insan bedeni ise monadlar topluluğudur. Birbiriyle ilişki kurmayan, ‘kapısız, penceresiz’ olan bu monadların arasındaki uyum Tanrı tarafından kurulmuş önceden uyum ilkesinden dolayıdır. Algı düzeyi düşük olan monadların değişimi Tanrı tarafından, daha yetkin olan monadlara bağımlı kılınmıştır. Leibniz, zihin ile beden arasındaki ilişkiye aynı anda kurulmuş, zamanı tam olarak bildiren iki saatin çalışması anolojisi ile açıklık getirmiştir. Bu anolojide, zihin ve beden birbirleriyle hiçbir ilişkiye girmeden paralel bir şekilde işlev gerçekleştirmektedirler. Bu iki saatin aynı anda aynı sayıları göstermeleri gibi, ruh ve beden de önceden kurulmuş uyum ilkesi sayesinde birbirleriyle paralel bir şekilde uyum içinde çalışmaktadırlar. Leibniz’in Descartes’tan ayrıldığı bir nokta evrenin mekanik değil dinamik bir şekilde çalıştığıdır. Her monadın farklı derecelerde olsa bile bir algıya sahip olduğunu düşündüğü dinamik bir evren anlayışında olan Leibniz, buna bağlı olarak da Descartes’ın aksine her canlı organizmanın farklı bilinç derecelerine sahip olduğunu düşünür. Oysa Descartes’a göre sadece insan bilince sahiptir, insan bedeni ve diğer canlılar otomat olarak çalışan makinelerdir.

Psiko-fiziksel paralelizm görüşünü savunanlara göre, zihin ve beden arasındaki etkileşim; zihinle ilgili olayların kendi nedensellikleri, bedenle ilgili olan olayların da kendi nedensellikleri içinde birbirine paralel bir biçimde gerçekleşmesidir. Bu kuramda en çok kullanılan örneklendirme şu şekildedir: Eğer bir çivinin üstüne yanlışlıkla oturursak, bu bizde zihinsel bir acı hissine sebep olacaktır, bu acı hissi de bizde oturduğumuz yerden hemen kalkma isteği uyandıracaktır ve bu istek de bedenimizin hareket etmesine sebep olacaktır. Ancak paralelizme göre, çivinin üstüne oturularak yapılan fiziki davranış yerimizden kalmamıza sebep olan başka bir fiziki davranışa sebep olur, duyduğumuz acı hissi ise yerinden kalkma arzusuna sebep olmaktadır. Sonuçta çivinin üstüne oturmak zamansal olarak acı hissinden

önce olmasına rağmen onun sebebi değildir. Zihinle ve bedenle ilgili olayların düzenli bir şekilde birbirine paralel olarak gerçekleşmesiyle alakalı olduğu için aralarında bir nedensellik bağı aramaya gerek yoktur. Bu görüşü savunanların açıklaması gereken en önemli sorun, zihinsel ve fiziksel olayların nasıl olup da her zaman birlikte ortaya çıktığı sorunudur. Leibniz, Tanrı'nın zihinsel ve fiziksel olaylar arasındaki paralelligi önceden ayarladığı ve dünya düzeninin bu şekilde yaratıldığı düşüncesindedir.

2.4.3. Aranedencilik (Vesilecilik)

Descartes'ın düalizm felsefesinin önemli temsilcilerinden olan Arnold Geulincx ve Nicholas Malebranche ikiciliği kabul etmiş olmalarına karşın, zihin ve beden arasındaki etkileşime Descartes'tan farklı bir anlayışla yaklaşmışlardır. Ruh-madde, zihin-beden düalizmini kabul ederek maddi ama bilinçsiz olan bedenle, bilinçli ama maddi olmayan zihnin etkileşimini ara bir nedenle açıklamaya çalışmışlardır. Zihin ve beden arasında Descartes'ın söylediği gibi bir etkileşim değil de bunun yerine zihin ve beden arasındaki uyumu sağlayan bir paralellik olduğunu savunurlar. Aranedencilik, vesilecilik olarak da isimlendirilen bir paralelizm çeşididir, paralelizmden farkı Tanrı'ya daha etkin bir rol vermesidir. “Aranedencilik bütün olayların tek gerçek nedeninin Tanrı olduğunu öne süren, insana neden gibi görünen bütün öbür şeylerin, Tanrı'nın istencini yansıtan birer araneden olduğunu savunan, bir düalizm çeşididir” (Gödelek, 2015, s. 105). Çıkış noktası olarak düalizmi alan aranedencilik, zihinsel ve fiziksel tözler arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığını bu tözler arasında ancak Tanrı'nın aracılığıyla bir bağlantı kurulduğunu söyleyen bir kuramdır.

Geulincx'e göre, maddi bir şey eylem başlatan bir güç olamaz çünkü maddi nesne bilinçten yoksun olduğu için eylemde bulunduğunu anlamaz, aynı şekilde ruh da kendi bedeni üzerinde etkin ve eylem sahibi olamaz. “Başka bir deyişle, ben, bedenimdeki değişme ve hareketlerin meydana gelişi sırasında, neden ya da aktör değil de seyirciyim” (Cevizci, 2020, s. 869). Geulincx'e göre, dış etkilere bağlı olan bedensel duyular ve zihnin de istek, düşünme, yargılama gibi edimleri vardır. Beden, ruhta meydana gelen duyuların nedeni değildir, ruhta meydana gelen edimlerden de beden sorumlu değildir. Dıştan gelen uyarımlar ve içten gelen istekler vücutta ya da ruhtaki duyum ve devinimlerin gerçek sebebi olmayıp ara bir

nedendirler. Aradaki etkileşimi sağlayan gerçek neden Tanrı'dır. Geulincx, ruhun madde dünyasından herhangi bir beklenti içinde olmadan kendisini Tanrı'ya ve akla adayarak yaşaması gerektiğini söyleyerek Tanrı'yla bütünleşmeyi öğütleyen mistik bir tutum geliştirmiştir.

Zihin-beden etkileşimi sorununa Geulincx'ine benzer şekilde Malebranche de bu vesileci tutumla çözüm getirmiştir. Malebranche'a göre de zihin-beden arasında etkileşim değil bir paralellik söz konusudur. Ruh ve bedene iki farklı töz olarak bakan Malebranche, bu tözlerin birbirleri üzerinde etkin bir rol oynamadıklarını, bunların arasındaki bağı Tanrı tarafından sağlandığını savunmuştur. Bu düşüneyi tam bir kesinlikle ortaya koyan Malebranche, sonlu tözlerin hiçbir şekilde etkin olamayacağını, bütün etkinliğin tek nedeninin sonsuz bir töz olan Tanrı olduğunu açıklamıştır. Ona göre maddi olan tözler harekete sebep olacak bir kuvvete sahip değildirler. Bu sebeple, maddi tözler hareket ettiren değil, Tanrı tarafından hareket ettirilen olduğu için maddede bulunan kuvvetin Tanrısal kuvvetin bir parçası olduğunu söyler. Maddi olan şeylerin yalnızca ruh üzerinde değil birbirleri üzerinde de herhangi bir etkileri yoktur. Aynı şekilde ruh da etkisiz ve Tanrı'nın etkisi olmadan algılama ve isteme yeteneklerinden yoksundur. Evrende etkin olabilen tek varlık Tanrı'dır.

Malebranche'a göre biz her şeyi Tanrı'dan görürüz, bütün bilgiler Tanrı'nın içimizdeki ışığıdır, onun bizi aydınlatmasıdır. Ona göre Tanrı ideal cisimler dünyasına sahiptir, bu ideal cisimler bizim gördüklerimizin asıl olanlarıdır. Görünen cisimler ideal cisimlerin örneklerine göre yapılmışlardır. Malebranche bu konuda Augustinus ve Yeni Platonculuğun etkisi altında kalmıştır. Ona göre "Uzay cisimlerin Tanrı'da ruhların yeridir" (Gökberk, 1985, s. 291). İnsan bildiklerini ne kendi kendine ne de dış dünyadan öğrenmiştir. Bilginin temellerini insan ruhuna yerleştiren Tanrı'dır, böylelikle Tanrı'ya ve kendi zihnimize sahip olduğumuzu biliriz. Bize verilen içgüdü sayesinde Tanrı bilgisine kaynaşmış olacak şekilde insan ruhuna verilen kendilik bilincine sahip oluruz.

Malebranche ve Leibniz arasında paralelizm açısından şöyle bir fark vardır: Leibniz'in düşüncesinde iki ayrı töz olan ruh ve beden arasındaki etkileşim Tanrı tarafından başlatılır ancak daha sonra Tanrı bu tözlerin etkileşimine dahil olmaz. Geulincx ve Malebranche'ın paralelizm anlayışında da tözlerin etkileşimi aynı şekilde Tanrı tarafından başlatılır ancak, Tanrı her etkinin esas nedeni olarak bu

etkileşimi sürekli kontrol etmeye devam eder. Örneğin; bacağımızı hareket ettirmek istediğimizde bizdeki bu istekle bacağımızı kaldırmamız arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi yoktur. Bacağımızı kendi isteğimizle kaldırmış gibi görünmemiz bir yanılısamadır, bu hareketin tek sebebi bunu Tanrı'nın istemesidir. Malebranche'a göre, bizim istek ve irademiz bir vesile bir aranedendir çünkü biz bacağımızı nasıl hareket ettireceğimizi bilmeyiz. Bacağımız hareket ettiren şeyin gerçek nedeni biz olsaydık bizim de yaratıcı bir güce sahip olmamız gerekirdi oysa hiçbir insanın yaratıcı olma gücü yoktur. Zaten Tanrı yaratma gücünü insana aktarmamıştır dolayısıyla tek ve gerçek bir neden vardır o da Tanrı'dır. Maddi cisimler arasındaki ilişkilerde de cismin etkin bir kuvveti olmadığı için çarpışan iki nesnenin birbirlerinin hareketine etkide bulunamayacakları bu güce sahip olmadıkları iddiasında bulunmuştur (Cevizci, 2020). Malebranche'ın felsefesi Tanrı kavramını merkeze alan bir felsefedir ne ruh ne de madde herhangi bir şeyin nedeni olur tek neden Tanrı'dır.

2.4.4. Nitelik Düalizmi

Nitelik düalizmin de tek bir tözde (maddi töz) hem fiziksel hem zihinsel olmak üzere iki tür nitelik vardır ve zihinsel durumlar indirgenemezler. Zihnin fiziksel çözümlemesi yapılamaz. Fiziki olan beynimizin sahip olduğu bu özel niteliklerin fiziksel olmayıp da zihinsel olması bu görüşü düalist bir görüş yapar. “Nitelik düalizmine göre, bazı objeler, hem zihinsel hem de fiziksel niteliklere sahiptirler. Zihinsel niteliklerin tamamıyla farklı olduğunu kabul ederler, ancak bu niteliklerin tamamıyla farklı bir töz'e ait olduğunu kabul etmezler” (Günday, 2003, s. 42). Nitelik düalizmi, materyalizm ve töz düalizmi arasında yer alan bir konumdadır. Bilinçli düşünmenin sebep olduğu düşünme, ağrı duyma, isteme gibi niteliklerin fiziksel değil zihinsel olduğunu kabul etmelerine rağmen bunu fiziksel olan beynin özel nitelikleri olarak tanımlarlar. Bu görüşe göre zihinsel durumlar indirgenemezler, fiziksel kavramlarla açıklanamazlar dolayısıyla, zihnin tam bir çözümlemesi ve aydınlığa kavuşturulması söz konusu olamaz. Örneğin; kırmızı rengi algılamak fiziksel olan beynin özel bir niteliğidir ve bu algı fiziksel kavramlarla açıklanamaz. Sadece beyni töz olarak kabul eden bir görüş olmasından dolayı bu görüşte, bedenle etkileşimde olan sonsuz bir ruhun var olduğuna karşı çıkılır. Tek bir tözde fiziksel ve zihinsel olan iki ayrı nitelik bulunur.

Bu görüş, düalizmin ve materyalizmin içine düştüğü sorunlardan kaçınmayı başarmıştır. Çünkü; bir yandan zihinsel nitelikleri tamamen fiziksel niteliklerden daha üst düzeyde bir yere yerleştirerek indirgemeci materyalizmin içine düştüğü çelişkilerden kaçınır. Diğer yandan, zihinsel niteliklerin, bağımsız olarak var olan ölümsüz bir tözü temsil ettiklerini varsaymadığı için, töz düalizminin, iki birbirinden bağımsız tözü nasıl etkileştiğini açıklayarak karşılaştığı sorunlardan kaçınır (Gödelek, 2015, s. 108).

Nitelik düalizminde zihin tek başına bir töz olmamakla beraber, zihin süreçleri fiziksel süreçlerden farklı ve indirgenemez özelliklere sahiptir. Nitelik düalizminin de farklı yaklaşımları vardır. Bunlar arasında belki de en eski olan ve en çok bilineni epifenomenalizm bir diğeri etkileşimci nitelik düalizmidir.

2.4.4.1. Epifenomenalizm

Nitelik düalizminin en bilinen görüşü olarak epifenomenalizm, zihnin fiziksel yapıyı nasıl etkilediğinin tam olarak açıklanamadığı düalist yaklaşımlar içinde bu sorundan kurtulmanın bir yolunu sunar. Bu görüş fiziksel ve zihinsel olarak iki farklı tözün varlığını kabul ettiği için düalist bir görüştür ancak, fiziksel olmayan zihinsel durumların beden ve beyin etkinliğini nedensel olarak etkilemediğini varsayar. Epifenomenalizmin ön eki Yunanca ‘epi’ ötesi, dışı anlamında kullanılır, buna bağlı olarak da zihinsel süreçlerimizin eylemlerimizi ve davranışlarımızı belirleyen beyin süreçlerinin bir parçası değil de bunun ‘ötesinde’, ‘dışında’ yer aldığını savunur. Zihinsel süreçler epifenomendir, gelişen beynin belirli bir karmaşıklık düzeyinin ötesine geçmesiyle meydana gelirler. Beynin çeşitli etkinlikleri yüzünden meydana gelen bu zihinsel süreçlerin, nedensel hiçbir etkinlikleri yoktur (Churchland, 2018). Epifenomen terimi günümüzde felsefeciler, psikologlar, bilişsel bilimciler tarafından kullanılan bir terimdir. Felsefeciler ve bilişsel bilimciler arasında sıklıkla iç-nitelik anlamıyla kullanılan epifenomen işlevsel olmayan özellik veya yan ürün anlamındadır. Aslında epifenomen terimi 1706’da ‘ikincil görünüm veya semptom’ anlamında patolojide kullanılan bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Biyolog Thomas Huxley muhtemelen bu terimin psikolojide kullanımının yaygınlaşmasına sebep olan kişidir (Dennett, 2017).

Epifenomenalizmde nedensellik tek yönlü işler zihinsel olaylar fiziksel olana nedensel olarak bağlıdır. Zihinsel olayların varlığının kabul edildiği bu görüşe Huxley’in şöyle bir örneği vardır: Bir fabrikanın bacasından çıkan dumanın fabrikanın çalışmasına bir katkısı yoktur ancak, duman fabrikanın çalışması sonucu

ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde bir trenin çalışması sonucunda buhar makinesinin düdüğü öter ancak, bu düdüğün trenin çalışmasına bir katkısı söz konusu değildir. Shaffer'in örneğinde ise; epifenomenalizmin fiziki olayların bir ışık kaynağının önünde oynayan parmaklar gibi görünürken, zihinsel olayların hareket eden parmaklar tarafından meydana gelen ancak hiçbir şekilde bu parmaklara etki edemeyen duvara yansıyan gölgeleri gibi olduğunu söyler. Zihinsel durum ve olaylar fiziksel süreçlerin bir yan ürünü, yan etkisidir (Shaffer, 1991). Epifenomenalistler fiziki bilimlerdeki gelişmelerin tamamen fiziksel terimlerle açıklanabilen fiziksel olayların sayısında ciddi bir artışa sebep olduğunu düşünmektedirler. Ekinlerin büyümesi, hayvanların üremesi gibi fiziki olayların sebeplerinin bütünüyle fiziksel terimlerle açıklanması gibi Sar'a nöbetleri gibi alışılmadık davranışların da beynin yetersizliklerinden kaynaklandığının fiziksel sebeplere dayanması artık bu olayların şeytan çarpması, uğursuz ruhlar, hortlaklar, hayaletler gibi bir izaha gerek kalmadığını kanıtlamaktadır. Epifenomenalistler, her şeyin tamamen fiziksel terimlerle açıklanabileceğini düşünmemekle beraber herhangi bir fiziksel olayı açıklamak için de fiziki olmayan bir etkenin olduğunu kabul etmezler (Shaffer, 1991). Epifenomenalistlerin zihinsel aktivitelerin kaynağı olarak beyni gördüklerini ancak, zihinsel ifadelerin beyin üzerinde bir etkileri olmadığına ilişkin düşüncelerini anlamak için bir çiçekle bu çiçeğin kokusu arasındaki ilişkiye bakılabilir. Koku çiçekten farklı bir şey olmasına rağmen çiçek üzerinde bir etkisi yoktur, çiçeğin kokusunun sebebi çiçekte meydana gelen biyolojik olaylardır. Bu benzetme de çiçek beyin, koku da zihin olarak düşünülebilir (Günday, 2003).

2.4.4.2. Etkileşimci Nitelik Düalizmi

Epifenomenalizm görüşünde zihin ve beden etkileşiminde zihnin beden üzerinde hiçbir etkisi yoktur oysa etkileşimci nitelik düalizminde zihinsel durumlar beyin ve davranışlar üzerinde etkin rol oynamaktadırlar. Zihinsel durumlar beynin fiziksel nitelikleriyle sistematik bir şekilde etkileşirler. Bu görüşte fiziksel bir yapıya sahip olan beynimiz nöronlar, sinapslar, iletili sistemler gibi birbirine nedensel etkilerle bağlanmış bütüncül ve tek, karmaşık bir yapıdadır. Bu karmaşık yapının evrimsel süreç boyunca kendini yeterli bir şekilde örgütleyene kadar ortaya çıkmayan daha sonra da birden beliriveren tümüyle yeni ve öngörülemez niteliklere sahip olduğu kabul edilir. Revonsuo, bu görüşün daha iyi anlaşılabilmesi için şöyle bir örnek verir:

Biyoloji hakkında fazla bilgiye sahip değilseniz, ilk bakışta cansız gibi görünen bir meşe palamudu veya ayçiçeği tohumundan su, güneşi ve toprakla birleştiğinde, aşamalı bir şekilde, başlangıçtaki tohuma hiçbir biçimde benzemeyen kocaman, karmaşık ve güzel bir canlı organizmanın belir(iver)mesi mucizevi bir olay gibi görünür (Revonsuo, 2017, s. 68).

Bu görüş materyalizme yakın durmasına rağmen, materyalizmden farklı olarak, zihinsel niteliklerin fiziksel olan beynin örgütsel çalışmasından kaynaklanan özelliklerden ibaret olmadığını ve bu özelliklere indirgenemeyeceğini ileri sürer. “Bunların, fizik biliminin kestirimleri veya açıklamalarının ötesinde yer alan yeni nitelikler olduğu söylenir” (Churchland, 2018, s. 34). Beynin nörofizyolojik olarak çalışmasının açıklanması dışında daha üst düzey ve yeni nitelikler söz konusudur. Zihinsel niteliklerin indirgenemez olması bu görüşü düalist bir görüş yapar.

2.5. John R. Searle’ün Düalizm Eleştirisi

Searle, geçmişten günümüze kadar gelen zihin-beden sorunu hakkındaki tartışmalar gözden geçirildiğinde, bilinç hakkındaki açıklamaların önündeki en büyük engelin dini, felsefi gelenekten ve eskimiş bazı kategorilerden gelen ön kabullerin hala geçerliliğini sürdürmesi olarak görmektedir. Monizm, düalizm, idealizm, fiziksel, zihinsel gibi kavramlarla zihin-beden sorununun çözüme kavuşturulmaya çalışılması bizim yanlış bir yolda ilerlediğimiz göstermektedir. Searle’e göre birçok filozof, bilincin varlık olarak tanımlanmasıyla fiziksel ve zihinsel olarak iki ayrı varlığın kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak Searle, düalizmi umutsuz bir kuram olarak görmektedir. Düalizmin gerçekliğin iki ayrı kategoride imkansız bir çatallaşmayla son bulan bir görüş olduğunu düşünür. Çünkü fiziksel ve zihinsel ayrımının yapılmasının ardından, bu iki varlık alanının nasıl etkileşime geçtiğini aralarında nasıl bir ilişki olduğunu açıklamak imkansızdır. Searle, düalizmin kabul edilmesini bilimsel dünya görüşünden tamamen vazgeçmek olarak görmektedir. On yedinci yüzyılda Descartes ve Galileo fiziksel gerçekliğin sınırlarını bilimle çizmişler ve bilimsel araştırma dışında kalan ruhun zihinsel gerçekliği arasında kesin bir ayrım yapmışlardır. O dönemde bu ayrım bilimsel araştırmalar açısından çok faydalı olmuştur. Bilim insanların dini otoritelerin baskısından kurtulmasına ve fiziksel dünyanın bilimsel incelenmesine yardımcı olmuştur. Ancak Searle’e göre düalizm, bilinci fiziksel dünyanın içerisinden çıkarmış ve doğa bilimleri kapsamının dışında bırakmıştır. Bu durum günümüzde artık bir engele dönüşmüştür (Searle, 2018).

Searle'e göre Descartes o dönemde fiziksel ve zihinsel olarak yaptığı ayrım, bilimin yalnızca nesnel üçüncü şahıs görüngüleriyle ilgilenmesine neden olarak, bilinçli yaşantımızı oluşturan öznel, içsel deneyimlerin bilimsel incelemelerin dışında kalması gerektiği gibi yanlış bir anlayışa sebep olmuştur. Bu düşünce tarzı günümüze bilincin bir doğa bilimleri konusu olamayacağı şeklinde bir gelenek ve eğilim bırakmıştır. Searle, bilinç çalışmalarında ilerleme kaydetmek istiyorsak bu tür gelenek ve eğilimlerden kurtulmamız gerektiğini düşünmektedir (Searle, 2016). Searle'e göre düalizmin *cevherci düalizm* ve *nitelikçi düalizm* olarak göze çarpan iki önemli özelliği vardır. Cevherci düalizimde; maddi ve maddi olmayan nesnelere ayrımı vardır nitelikçi düalizimde ise; nesnelere metafizik açıdan birbirinden farklı iki tür niteliği vardır. Belli bir ağırlığa sahip olmak gibi fiziksel nitelikler, ağır hissetmek gibi zihinsel nitelikler vardır. Günümüzde hala düalizm düşüncesine bağlı filozoflar, genellikle nitelik düalizmini savunmaktadırlar. Searle, dünyadaki cevherlerin ve niteliklerin fiziksel ve zihinsel olarak ayrılmasını saçma bulmaktadır. Ona göre ister cevherci isterse nitelikçi olsun, düalizmin doğru olma şansı yoktur. Düalizm, her formunda bilincin konumunu ve varlığını gizemli bir hale getirmektedir (Searle, 2015).

Searle bilinç, zihinsel süreçler, şeylerin varlığı ve bunların bizim davranışlarımızla nedensel ilişkilerinin *Kartezyen Düalizmle* bağdaştırılmaması gerektiğini savunmaktadır. Searle'ün amacı, düalizm anlayışının hatalı olduğunu, artık güvenilir olmayan Kartezyen düşüncesini kabul etmeden, zihinle ilgili olguların tutarlı bir açıklamasının yapılabileceğini göstermeye çalışmaktır. Düalizmin tüm kategorileri fiziksel ve zihinsel niteliklerin birbirlerini karşılıklı olarak dışladıkları görüşünde hemfikirler, eğer zihinsel ise fiziksel olamaz, eğer fiziksel ise zihinsel olamaz. Ancak Searle'e göre bu görüşler nörobiyolojik bilgilerimizin ışığı altında bakıldığında yanlıştır. Beyin süreçleri bilinçli zihinsel durumlar gibi belirli zihinsel görünlere sebep olmaktadır. Bu bilinç durumları da beynin üst düzey nitelikleridir. Searle, bu durumu suyun katı ve sıvı hallerinde ortaya çıkan üst düzey nitelikleriyle örneklendirmektedir. Suyun 'üst düzey' ve 'ortaya çıkan' özelliklerinde olduğu gibi bilinç de beynin 'üst düzey' ve 'ortaya çıkan' özelliğidir. Bilinç sıvılığın moleküler sistemlerinin doğası olması anlamında, beynin zihinsel ve bu nedenle de fiziksel bir niteliğidir. Searle'e göre bir özelliğin zihinsel olması onun fiziksel olmadığını göstermez aynı şekilde bir özelliğin fiziksel olması da onun zihinsel olmadığını

göstermez. Bu açılımla Searle, Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" düşüncesinin "ben düşünen bir varlığım, öyleyse ben fiziksel bir varlığım" olarak değiştirmeyi doğru bulmaktadır (Searle, 2014).

Searle, düalizmi çekici kılan birkaç sebep saymaktadır. Bunlardan birisi şudur: Açıkça görüldüğü üzere biz hem bir zihne hem de bir bedene sahip, hayatlarımızda hem fiziksel hem de zihinsel özellikler olan varlıklarız. Ayrıca dünyanın fiziksel parçacıklardan ve bu parçacıkların fiziksel özelliklerinden oluştuğunu biliyoruz. Descartes'ın söylediği gibi, hepimizin kendi bilinç deneyimleri vardır ve bu deneyimler etrafımızı çevreleyen maddi dünyadan farklıdır. Bu durumda düalizm anlaşılır görünmektedir. İkinci olarak, bilinçli kendiliklerimizin bedenlerimizle ilişkisini düşündüğümüzde, bedenlerimiz yok olduğunda kendilik halimizin bir hiç olacağını düşünmek insana çok korkunç görünmektedir. Bedenin yok olmasıyla varlık kategorisinden ayrılmak düşüncesi, insana zor gelen bir düşüncedir. Değer verdiğimiz ya da değer gördüğümüz insanlarla beraber kaçınılmaz bir şekilde ölüm, çürüme, yok olma, tamamen ortadan kalkma gibi düşünceler içerisinde olmak sıkıntı verir. Düalizm bu durumda sadece deneyimlerimizin en açık yorumuyla bağdaşmaz, aynı zamanda hayatta kalma dürtümüzü de tatmin eder. Searle, düalizmi çekici taraflarıyla beraber kabul ettiğimizde yani bir zihin ve bir bedenden meydana geldiğimizin yaygın bir şekilde kabul görmesi ve ima ettiği şeyi geleneksel bir şekilde çözüme ulaştırdığımızda ortaya çıkan durumu şu şekilde özetlemektedir: "Bilincimiz fiziksel dünyadan bağımsız asılı olarak durmaktadır ve bizim gündelik biyolojik hayatımızın bir parçası değildir" (Searle, 2015, s. 60).

Düalizmin birçok yanlış kabule dayandığını söyleyen Searle'e göre bilinç, gerçekten öznel ve niteliksel bir görüngüye fiziksel dünyanın bir parçası olamaz. Geleneksel tanımlara bağlı kalındığında bilincin birinci şahıs ontolojisine sahip olması nedeniyle fiziksel olamayacağı sonucuna ulaşırız. Bu durumda da bilinç zihinsel bir şeymiş biz de bilincin düalist açıklamasına ulaşmışız gibi görünmektedir. Searle'e göre çözüm bu tanımları terk etmektir, geleneksel problem bu problemin birbirini karşılıklı dışlayan zihinsel-fiziksel, ruh-beden gibi sınıflandırmaları içeren terminolojiyi kabul ettiğimizde doğmaktadır. Düalizmi Batı felsefesine özgü olarak düşünen Searle, doğulu kabul görmüş dini liderler tarafından da benimsenmiş olmasının düalizmin geniş bir çekiciliğe sahip olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak Searle'e göre düalizm 'çok kültürlülüğe sahip' olsa da evrensel değildir (Searle,

2015). Searle'e göre düalist, geleneksel dnceler terk edilince bilincin nedensel ileyiiyle ilgili gizemli hiçbir Şey kalmayacaktır. Bu yalnızca nedensel olarak işleyen üst ya da sistematik özellik iidir. Searle, nedenlerin toplamı olarak bilinç ve nöronların olmadığını sadece farklı düzeylerde betimlenen bir bütün olduğunu söyler yani bilinç, sertliğin moleküler sisteminde bulunması gibi, nöronlar sisteminde bulunmasından başka bir Şey değildir (Searle, 2019).

Searle, bu geleneksel sorunun üzümünde iki önerme kullanmaktadır: Bütün znelliğiyle bilince beyindeki süreçler neden olmaktadır ve bilinç durumları beyinin yüksek seviye özellikleridir. Bu nermeler kabul edilirse ortada zihin-beden sorunu diye bir sorun kalmayacağını dnen Searle, bilincin biyolojik görüngüler arasında özel bir konuma sahip olduğunu söyler. Bilinç, birinci Şahıs ontolojisine sahiptir ve ne cnc Şahıs ontolojisine indirgenebilir ne de olmadığı farz edilebilir. Bu durumu doğanın ileyiindeki bir olgu olarak gören Searle, beyindeki belirli süreçlerin bilinç durumlarına ve bilinçli süreçlere neden olmasını nörobiyolojik bir gerçek olarak görmektedir. Searle'n açıklaması Şu Şekildedir: "Benim ısrarla üzerinde durmakta olduğum Şey, olguları, bu olgularla geleneksel olarak bir arada bulunan metafiziksel eklentileri kabul etmeksizin, doğru kabul etmemiz gerektiğidir" (Searle, 2015, s. 63).

3. JOHN SEARLE'DE BİYOLOJİK DOĞALCILIK ANLAYIŞI

3.1. Biyolojik Doğalcılık Anlayışının Açılımı

Zihin-beden sorununun çözümüne ilişkin ortaya atılan geleneksel kuramlar monizm ve düalizm olarak iki ana noktada yoğunlaşmıştır. Ancak monizm ve düalizmi temel olarak geliştirilen bu kuramların farklı versiyonları da zihin-beden sorununun tam olarak çözülmesi için yeterli açıklamayı geliştirememişlerdir. Bu kuramlar zihin-beden etkileşiminin nasıl sağlandığına dair cevaplanamayan sorular içermektedir. Çağımızda bilim ve teknolojinin ilerlemesini dayanak olarak zihin-beden sorununun yeniden değerlendirilmesi ve bu sorunun yakın bir tarihte doğal sınırlar içinde kalınarak çözüleceği inancı günümüz felsefecilerinin farklı yaklaşımlarla bu soruna çözüm getirme çabalarına önyak olmuştur. John R. Searle'ün *Biyolojik Doğalcılık* kuramı da bu yeni yaklaşımlarla beraber çözüm arayışında olan kuramlardan bir tanesidir. Bu bölümde çalışmanın ana konusunu oluşturan Searle'ün çözüm olarak sunduğu *Biyolojik Doğalcılık* anlayışına açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Searle, bilince beyindeki nörobiyolojik süreçlerin sebep olduğunu savunmaktadır. Ona göre bilinç sorunu; beyinde gerçekleşen bu nörobiyolojik süreçlerin bilinci nasıl meydana getirdiği, öznel bilinç durumlarının beyin yapısında nasıl gerçekleştiği, bilincin beynin idaresinde nasıl işlev gördüğü, dolayısıyla genel anlamda hayatımızda nasıl işlediğini açıklamakla ilgili bir sorundur (Searle, 2018).

Searle'e göre bilincin günümüzde hala bir problem olarak görülmesinin sebebi 'fiziksel' ve 'zihinsel' ayrımından kaynaklanmaktadır. Searle, 'fiziksel' ve 'zihinsel' kavramlarının birbirini dışlayan kategorilere dönüşmesinin geleneksel yaklaşımlardan kaynaklandığını söyleyerek, bu durumun bizim zihinsel görüngülerin doğal, biyolojik hallerine karşı görüşümüzü daralttığı konusunda uyarıda bulunmaktadır. Searle, bilincin açıklanmasında önümüzdeki en önemli engelin geleneksel, modası geçmiş, dini ve felsefi mirastan gelen ön kabullerin hala varlığını sürdürüyor olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Bunun çözümü olarak ise,

hem düalizmin hem de maddeciliğin terk edilmesi gerektiğini düşünen Searle, bilincin hem zihnin öznel bir yapısı hem de fiziksel dünyanın bir parçası olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Searle'e göre beyindeki alt düzey nörobiyolojik süreçler, bilinçli durumlara neden olur ve bilinçli durumlar da beyin sisteminin üst düzey nitelikleridir: "Dolayısıyla, bilinçli durumlara neden olan şey bir grup nöral ateşlemedir, fakat bilinçli durumun kendisi belirli herhangi bir nörona özde değildir" (Blackmore, 2017, s. 239).

Searle'e göre düalizm, fiziksel ve zihinsel olanı kesin bir şekilde iki ayrı alana ayırmış ancak, fiziksel ve zihinsel alanlar arasındaki bağlantının nasıl gerçekleştiği konusunda tam bir açıklama getirememiştir. Materyalistler ise, bilinci başka bir şeye indirgemek suretiyle elemek istemektedirler. Tamamen fiziksel olarak açıklanmaya çalışılan beyin süreçleri ayrıca, bilgisayar programları ile beyin çalışma düzeninin eşleştirilme çabalarıyla birlikte bu duruma katkı sağlamaktadır. Bilincin tamamen yok sayılması gerektiğini düşünen materyalistler de vardır. Bu varsayım kişisel olarak sahip olduğumuz içsel, öznel durumların reddedilmesi ile sonuçlanmaktadır. Searle'e göre, "(...) materyalizme cevap vermenin yolu, materyalizmin bilincin gerçek varlığını ihmal ettiğine işaret etmektir. Düalizmi alt etmenin yolu ise, bilincin doğal dünyanın bir parçası ve biyolojik bir şey olarak görmeyen kategoriler sistemini reddetmekten geçer" (Searle, 2015, s. 63). Hem düalizmin hem de materyalizmin yanlış olduğunun gösterilmesi gerektiğini vurgulayan Searle'e göre bu iki ana kuramın, zihin felsefesi alanında hala varlık gösteriyor olması, bu alandaki çalışmaları sınırlandırmakta ve başka seçenek bırakmamaktadır. Searle, günümüzde düalizmin bilimsel dünya görüşüyle aynı çizgide olmadığı için daha kolay elimine edileceğini düşünürken, maddeci kuramların apaçık yanlış bir düşünce içinde olduğunun görülmesi gerektiğini ancak, bu düşüncenin önemli felsefeciler tarafından hala savunuluyor olmasının şaşırtıcı olduğunu dile getirmektedir. Çünkü zihin felsefesinde herkesin öznel, bilinçli, zihinsel içeriklere sahip olduğu, bu öznel içeriklerin başka bir şey lehine elimine edilemeyeceği ve bu kadar belirgin olguların, bu alandaki saygın felsefeciler tarafından hala inkar ediliyor olmasının anlamsız olduğunu vurgulamaktadır (Searle, 2014).

Düalizm ve materyalizmin dayatmalarından kurtularak, bu kuramların geçersiz kılınabileceğini düşünen Searle, bu şekilde 'doğallaşmış' bilinç kavramına sahip olacağımıza inanmaktadır; doğaldır çünkü zihin doğanın bir parçasıdır, biyolojiktir

çünkü zihinsel görüngülerin varlığını açıklama şekli biyolojiktir. Bu durumu ‘biyolojik doğalcılık’ olarak isimlendiren Searle, zihin-beden sorununun sindirim, büyüme, fotosentez gibi biyolojik hayatımızın bir parçası gibi görülerek çözümlenmesi gerektiği düşüncesindedir.

Searle, ilk olarak ‘biyolojik nitelikçilik’ olarak isimlendirdiği kendi bilinç görüşünü anlatan ve zihin-beden sorununa çözüm getireceğine inandığı bir kuram ileri sürmüş, daha sonra bu ifadeyi ‘biyolojik doğalcılık’ olarak yeniden düzenlemiştir. Bu görüşe göre bilinç; doğal sınırlar içinde biyolojik bir fenomen, beyin fonksiyonlarının daha üst düzey bir özelliğidir. Bilinçli olarak algıladığımız görüngülerin nöral sistemde işlenmesiyle ortaya çıkan niteliklerdir, bilinç tamamen nörobiyolojik aşamalardan kaynaklanan beynin fiziksel yapısında belirivermektedir. Ancak, bizim bilincinde olduğumuz görüngüleri, nesnel görüngülere indirgememiz mümkün değildir. Bu görüngüler, öznellik veya birinci şahıs ontolojisi özelliğine sahiptir ve sadece nesnel beyin etkinliğine indirgenemez (Revonsuo, 2017). Searle’e göre patolojik hastalıklara sahip olanların dışında, zihinsel açıdan sağlıklı olan, atomcu madde teorisinden, biyolojinin evrimci teorisinden, biyoloji ve sinirbilimden bir şeyler anlayan herhangi bir eğitim almış kişi için zihin-beden sorununun çok kolay anlaşılabilir bir çözümü vardır (Süzcü, 2009). Zihinsel fenomenleri beyindeki nörofizyolojik işlemlerin sonucu olarak gören Searle, zihinsel olay ve işlemlerin de sindirim, mitoz bölünme, mayoz bölünme veya enzim salgılama kadar bizim normal biyolojik tarihimizin bir parçası olduğunu düşünmektedir (Searle, 2014).

Zihni beynin nörofizyolojik bir özelliği olarak gören biyolojik doğalcılık görüşü ne materyalizm ile ne de düalizm ile uyumludur. Searle, zihnin fiziksel bir özellik olduğunu kabul ederken aynı zamanda zihni diğer fiziksel görüngülerden ayıran özelliğinin de ‘öznellik’ olduğunu her zaman vurgulamaktadır. Zihnin sahip olduğu öznellik, zihnin ana ögesi olan ve materyalistler tarafından tamamen elimine edilmek istenen bilinçten kaynaklanmaktadır. Bilincin doğal bir biyolojik fenomen olduğunu düşünen ve geliştirdiği bilinç teorisine bu sebeple *Biyolojik Doğalcılık* ismini vermiş olan Searle’e göre bilincin elimine edilmesi mümkün değildir. Bilinci unutmadan ve bilincin, zihnin beynin bir özelliği olması gerçeğine engel olmadığından emin olunacak şekilde açıklanması gerekmektedir. Bilincin ontolojik olarak öznel bir kategoriye sahip olduğunu belirten Searle, ontolojik öznellik ve epistemolojik

nesnellik ayrımının bilinci açıklamanın yolu olduğunu açıklayarak, zihin-beden sorununa yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemiştir (Doğan M., 2018).

Searle, nesnel-öznel ayrımının amaçlara uygun kullanılabilmesi için, epistemik ve ontolojik olarak kazandıkları anlamların tam olarak anlaşılabilir birinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgulayarak, bu anlamları şöyle açıklar: Epistemik nesnellik anlam olarak, kişiye özel önyargı, görüş ve inançlarına bağlı olmadan doğru ya da yanlışlığı nesnel olarak doğrulanabilir veya bilinebilir olarak kabul edilmiş bilimsel olgulardır. Örneğin; Rembrandt'ın doğum tarihi insanların kişisel duygu ve görüşlerine bağlı olmadan, nesnel bir şekilde kanıtlanabilen bir gerçektir. "Rembrandt 1606'da doğdu." ifadesi epistemik olarak nesnel bir olgudur. Ancak, Rembrandt'ın çağdaşlarından daha iyi bir ressam olduğu söylenecek olursa, bu söylem epistemik olarak öznel bir tercih olarak anlaşılır ve bu iddianın kanıtlanması için kişisel öznel düşüncenin dışında herhangi nesnel bir kanıt yoktur. Epistemik nesnel ve öznel ayrımı dışında ontolojik nesnel ve öznel ayrımını da açıklamak gerekir. Searle'e göre bazı varlıkların öznel bir var oluşu vardır. Örneğin; kişinin vücudunun herhangi bir yerinde hissettiği ağrı kişinin kendi tecrübesine dayandığı için ontolojik olarak öznel ancak, denizler, ormanlar, atomlar, hücreler nesnel bir var oluşa sahiptir ve bunların ontolojik olarak varlık göstermesi herhangi bir özne tarafından tecrübe edilmesini gerektirmez. Searle, bilimin epistemik nesnellik arayışının, ontolojik olarak öznel olan varlıkların olduğu gerçeğini görmezden gelmesine engel olmak gerektiğini savunmaktadır. Ontolojik olarak öznel, epistemik olarak nesnel bilgi alanlarının olduğunu kabul etmek gerektiğini düşünen Searle, hissettiğimiz herhangi bir ağrının, epistemik olarak gerçek ancak, ontolojik olarak öznel olduğunu söyleyerek örnek verir (Searle, 2016).

Sonuç olarak Searle'ün zihin-beden sorunu için geliştirdiği *Biyolojik Doğalcılık* anlayışına göre, beyindeki alt düzey süreçler, kişinin sahip olduğu bilinç durumlarını ortaya çıkaran özelliklere sahiptir. Bu da öznel bilinç hallerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır ancak, ortaya çıkan bilinç durumları, fiziki olarak sahip olduğumuz beynimizden ayrı bir varlık alanına sahip değildir aksine beynin sahip olduğu bir özelliktir. Yani Searle'e göre; "beyin süreçleri bilince neden olur ancak bilinç, beynin bir özelliğidir." Bu zihin-beden sorununa getirilmiş bir çözüm olarak geleneksel monizm ve düalizmin getirdiği çözümlerden, bu kuramların algılanış biçimlerinden kaçınmanın yoludur (Searle, 2018).

Searle'ün *Biyolojik Doğalcılık* anlayışı tümüyle kabul edilmiş bir düşünce değildir. Bu bölümde Searle'ün düşüncesine getirilen eleştirilerden bazılarını da yer verilecektir. Zeman, Searle'ün düşüncesinde sıkıntı yaratan durumu şöyle açıklamaktadır: Searle, bilinci suyun üst düzey nitelikleri olan, katılık ve sıvılık halleri gibi beynin üst düzey nitelikleri olarak tanımlar. Bir sıvının mikroskopik özelliklerinin yani moleküller arasındaki serbest ilişkisinin, akışkanlığının makroskopik özellik olarak ortaya çıkması anlaşılır bir şeydir. Bu nedenle, akışkanlık özelliği fiziksel açıklamalarda kullanılabilir ancak, bu tür açıklamalar akışkanlık özelliklerini ima eder, kendi başına açıklayıcı bir güce sahip değildir. Zeman'a göre, bilincin durumu farklıdır. Beynin mikro özelliklerinin suyun akışkanlığı zorunlu kıldığı gibi farkındalığı zorunlu kılıp kılmadığı hakkında bir bilgimiz yoktur. Zihin ile beden arasındaki ilişkinin karmaşıklığı da buradan gelmektedir. Beynin bilince sahip olması olgusu daha ileri bir seviyedir. Bilince, "beynin mikro özellikleri neden olmuş olabilir" diyen Zeman, suyun akışkanlık özelliğini tanımlayan mikro nitelikler gibi bir açıklamanın bilinç için kullanılamayacağını düşünmektedir. Zeman, Searle'ün belirttiği gibi, bazı olguların 'işsel olarak öznel' olması durumunda fiziksel nesne ve özelliklere ait genel kavrayışımızın üstüne çıkacağını söylemektedir. Bu işsel durumlar davranışlarımıza etki ediyorsa bunların fiziksel tablo içinde nereye yerleştirileceği bir sorun olarak kalır ve aynı soruna tekrar döneriz. Zeman'a göre, beliren özellik kavramı Searle'ün amaçladığı uzlaşmayı sağlamayacak kadar zayıf ya da güçlü görünmektedir. Ancak bunların karşılıklı bir tutarlığı tam olarak ikna edici görünmemektedir (Zeman, 2017).

Searle'ün bilinç sorununun çözümünde deneysel bilimlerin rolüne önem vermesine karşın, onun biyolojik doğalcılık düşüncesini deneysel olmaktan daha ziyade felsefi bulanlar vardır. Revonsuo, Searle'ün felsefi soruları açıklığa kavuşturulduktan hemen sonra nörobilimcilerin bu tasarının başına geçmeleri gerektiği beklentisini eleştirerek, Searle'ün temel felsefi konuları açıklığa kavuşturduktan sonra deneysel bilimcilerin basit felsefi hatalara düşmekten kaçınacakları konusundaki düşüncesini yanlış bulmaktadır. Revonsuo, Searle'ün bilinç durumlarına beyin süreçlerinin neden olduğunu gerçek gibi göstermesini doğru bulmaz. Çünkü bunun nasıl gerçekleştiğine dair detaylar hala tam olarak açıklanamamıştır. Searle'ün aksine gerçek olarak bildiğimiz tek şey bilinçli fenomenlerin var olduğu ve beyindeki nöral düzenlemelerle sıkı bir bağlantı içinde olduğudur. Revonsuo'ya göre bu bağlantı,

birbirleriyle bağıntılı olan şeylerin doğası hakkında bize bir bilgi vermeyen oldukça zayıf bir ilişkidir. Ona göre ayrıca beyin süreçleri ile bilinçli fenomenler arasındaki nedensel ilişkiler nesnel bir şekilde kurulamaz. Çünkü bu ilişkiler gözlemlenemez, ölçülemez, tespit edilemez. Revonsuo'ya göre, Searle'ün biyolojik doğalcılık düşüncesi kullanışlı bir düşünce olsa da sorunu tamamen çözmez. Çünkü Searle, beyin etkinliklerinin bilinçle bağıntılı olması dışında buna neden olmasıyla ilgili herhangi bir kanıt sunmamaktadır. Deneysel olarak da beynin bilince tam olarak nasıl neden olduğu noktasında da bir şey söyleyememektedir (Revonsuo, 2017).

David Chalmers, bilincin dünyanın fiziksel olmayan bir özelliği olduğunu iddia etmektedir. Chalmers, beynin bilinci neden ve nasıl desteklediğinin açıklanmasında sadece beyni yeterli bulmamaktadır. Araya bir köprü kurmak gerektiğini düşünen Chalmers, bunun için bağımsız 'köprü kurucu' kanunların gerektiğini düşünmektedir. Chalmers, bilincin indirgenemezliğini savunan Searle'ün bunun sonuçlarıyla yüzleşmesi gerektiğini söylemektedir. "Beyin bilince neden olur." diyen Searle'ün bu yargısının hiçbir şeyle bağdaşmadığını söyleyen Chalmers'a göre yapılması gereken şey, nedenleri ve sonuçları birbirinden ayırmak ve bu yargının sadece beyinlerin bilince neden oldukları anlamına gelmediğinin farkına varmaktır. Chalmers, Searle'ün düşüncesinin bir çözüm olmaktan ziyade sorunun basit bir şekilde ortaya konması olarak görmektedir. Beynin bilince neden olduğu konusunda gerçek bir cevabın gerçek bir kuram gerektirdiğini söyler. Bu kuramın da yalnızca bir beyin kuramı değil aynı zamanda beyin ile bilinç arasında köprü kuracak kurallara da sahip olan bir kuram olması gerektiğini dile getirmektedir (Searle, 2018).

Dennett, açıkça Searle'ü eleştirmese de onun düşüncesini düalizme yakın bulmakta ve düalizmi benimsemenin de araştırmaktan vazgeçmek anlamını taşıdığını savunmaktadır. Dennett, Searle'ün görüşlerine gönderme yaparak, günümüzdeki bazı araştırmacıların beyni mide, böbrek, pankreas gibi diğer organlarla eşdeğer tuttuğunu ve bunun yanlış olduğunu savunmaktadır. Ona göre beyin, fiziksel ve biyolojik bilimlerin en güvenilir terimleriyle açıklanması gereken bir yapıdır ve fiziksel bilimlerin ontolojisinin genişletilme çabalarının da bilinç olgusunun açıklanması için yapıldığını düşünmektedir. Bu araştırmacıların beynin özelliklerini büyüleyici ve şaşırtıcı bulmalarının sebebinin, zihin olduğu yönündeki kabullerinin "Büyük Meseleler"le yüzleşmek konusundaki isteksizliklerine bağlayan Dennett, bilincin doğasına dair rahatsız edici sorunu, ileri bir tarihe ertelemeyi istedikleri için

eleştirmektedir. Bu eleştirisini de şöyle bir soruyla dile getirir: Zihin denilen şey gerçekten de beyni oluşturan moleküllerin ve atomların ötesinde ve hatta üstünde ama buna rağmen bilimsel olarak incelenebilir bir konu mudur? (Dennett, 2017).

Heil'e göre, bilinçli deneyimlerin niteliklerine göre onları üst-sıra zihinsel durumlara iliştiyerek bu sorunu çözüme çabaları sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Nedenlerin nitelikleri ile sonuçların nitelikleri arasında ayırım yapılmalıdır. Deneyimimiz, kırmızımsı ve yuvarlak bir nesneye dair olsa da deneyimin kendisi yuvarlak ya da kırmızımsı değildir. Bu yüzden Heil, Searle'ün görünüşün gerçeklik olduğu yönündeki itirazını tartışmalı bulmaktadır. Bilinçli durumları açıklamak için üst-sıra durumlara geçilmesini de şüpheli bulduğunu ifade etmektedir. Heil, bilincin ikinci düzey düşünce tarafından meydana getirilip getirilemeyeceğini sorgular. Ona göre ikinci düzey zihin durumları önemli olmasına rağmen, 'bilinçli' ile 'bilinç-olmayan' sınırını belirlemek için uygun değildir (Heil, 2020).

Searle'e getirilen yorumların bir kısmı onun yaklaşımını materyalist düşünce biçimine yakın bulurken bir kısmı da düalizme yakın bulmaktadır. Searle, bu yorumlara şöyle bir açıklama getirmektedir: Bilincin indirgenemezliği konusunda ısrar etmesi onun düşüncesini özel bir düalizm gibi göstermekte, bilincin sindirim ya da fotosentez gibi sıradan biyolojik bir durum olduğu şeklindeki ısrarı ise onun materyalist olarak yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu durumlardan çıkış yolunu şöyle açıklar; bilincin, biyolojik bir görüngü olduğu düşüncesi, bilinci 'maddi' olarak gösterse de bilinç; özellikle üçüncü şahıs fiziksel terimleriyle açıklanabilen fiziksel görüngülerden oluşan herhangi bir sürece de indirgenemez. "Çözüm, açıkça meydana olan olgulardan hiçbirini reddetmeden, bilincin bir ve aynı anda tamamiyle hem maddi hem de indirgenemez bir biçimde zihinsel olduğunu kabul edecek şekilde kategorilerimizi değiştirmektir" (Searle, 2015, s.81). Searle, Kartezyen gelenekten itibaren kullanılan 'zihinsel' ve 'fiziksel' sınıflandırmanın tamamen ortadan kalkması gerektiği düşüncesindedir.

3.2. John R. Searle'e Göre Bilinç Kavramı

Searle'ün bilinç hakkındaki düşüncelerini, sorduğu şu soruyla başlatabiliriz: "(...) kafatasımın içindeki o vıcık vıcık madde, nasıl olur da bilinçli olabilir?" (Searle, 2005, s. 18). Searle bilinci, zihnin merkezinde görmektedir bu yüzden bilincin

incelenmesine önem verir. Bilinçliliği insanın var oluşundaki temel gerçeklik olarak ifade eden Searle'e göre eğer bilinçlilik olmasaydı, insanın var oluşundan kaynaklanan insansal özelliklerden mahrum olacaktık. Searle, yaşamımızdaki en önemli şeyin bilinç olduğunu "bilinç yaşamımızdır" ifadesiyle dile getirmektedir. Doğumumuzdan ölene kadar hayatta bizim için önemli olan ve öncelik taşıyan her şeyin bilincin biçimleri olduğunu söyleyerek, aslında sormamız gereken sorunun bilincin neden önemli olduğu değil de herhangi bir şeyin bilinçten nasıl daha önemli bir hale geldiği sorusunun olması gerektiğini ifade eder. Bilinç dışındaki şeylerin önemli olma sebebini de bilinçle bağlantıları bağlamında ele alan Searle'e göre bilinci bu kadar önemli ve özel kılan şey, insan yaşamında insan için önemi olan her şeyin ön koşulu olmasıdır (Blackmore, 2017).

Bilincin önemine vurgu yaptıktan sonra "Bilinçlilik nasıl mümkün olur?" sorusu da Searle'ün ele alınmasının gerekli olduğunu düşündüğü sorulardan biridir. Bir şeyin nasıl mümkün olabileceğinin anlaşılması için, en iyi yöntem, onun nasıl var olduğunun açıklanmasını gerektirir. Bilim tarihindeki ilk sorunlardan biri salt biyolojik zeminde, yaşamın var oluşunu açıklamanın mümkün olmadığı inancıdır. Birçok biyolog ve filozof bu sorunun açıklanmasında biyolojik süreçlere ek olarak başka 'elan vital'lerinde (yaşam atılımı) bulunması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Ancak günümüzdeki gelişmeler, yaşayan varlıkları biyolojik olarak açıklayarak, yaşamın karakteristik özelliklerinin açıklanmasındaki gizemi ortadan kaldırmıştır. Searle, bilinçlilik konusundaki tartışmalarda, beynin diğer maddelerden farklı olarak, bilinçli ve canlı bir yapıya sahip olduğunu kabul etmenin gerektiğini, böylece de çözüm yolunun açılacağını düşünmektedir. Bilinçlilik konusundaki bilinmezliği gidermenin yolunun, beyin süreçlerini takip ederek anlamak olduğunu, hala bu süreçlerin tam olarak çözülmemiş olmasına rağmen, en azından genel yapısının nöronlar ve nöron bağlantıları arasında oluşan, elektro-kimyasal alışverişler ve beynin diğer özelliklerinin anlaşılması olduğunu vurgulayan Searle'e göre, bilinçliliği sağlayanlar da bu süreçlerdir (Searle, 2005).

Searle, hem etimolojik hem de kullanımdan kaynaklanan bilincin vicdan, biliş, kendilik bilinci gibi kavramlarla karıştırılmasının önüne geçmek amacıyla, bilinç kavramının neyi anlattığının belirtilmesi gerektiğini zorunlu görmektedir. Searle'e göre bilinç kavramının tanımlanmasının güç bir şey olduğu, sıklıkla dile getirilmiş olmasına rağmen, bir kavramın özünü analiz etmeyi amaçlayan, analitik tanımlama

ile sadece hakkında konuşulan şeyi belirlemek için, sağduyuya dayalı yapılan bir tanımlama, birbirinden ayrıldığı zaman, bu zorluk ortadan kalkacaktır. Zihnin en önemli özelliğinin bilinç olduğunu ifade eden Searle'e göre bilinç; sabahleyin uyandıktan sonra tekrar uyuma sürecine girene kadar gün boyunca süren ve her şeyin deneyimlendiği uyanıklık halidir. Ölüm, koma hali, bayılma, hastalıklara bağlı bilinç yitimi gibi durumlar dışında bilinç birçok biçim ve türde ortaya çıkmaktadır. İçsel, niteliksel, öznel durumlar ve süreçler bilinçli durumlar olarak açıklanabilir (Searle, 2015).

Bilinç, uyanık yaşantımızın karakteristiği olarak büyük bir farkındalık ve çeşitliliğe sahiptir. Birçok bakımdan uyanık haldeki bilinçten farklı olsa da rüyalar da bir bilinçli olma halidir. Rüya biçimleri uyanıklık halinde sahip olduğumuz bilinç durumunda olduğu kadar bir yoğunluk ve canlılık içermeseler de uykuda görülen rüyalarda da bilinçli duruma geçilir. Aslında uyanıklık hallerinde de bilincin derecesinde değişiklikler olabilir. Bıkkın, dikkatsiz, uyuşuk, uyarılmış ya da tam uyanıklık durumlarında aynı bilinç seviyesinde değildir, sersemlikten tam uyanıklığa uzanan yoğunluk dereceleri mevcuttur. Searle için "Bilinç bir açma kapama düğmesidir, bir sistem ya bilinçlidir ya da değildir. Fakat bir kez bilinçli olduğunda, sistem bir direnç aygıtıdır yani bilincin farklı dereceleri vardır" (Searle, 2014, s. 116). Bu şekilde tanımlanan bilinç, öznel bir birinci şahıs fenomenidir.

Searle'ün amaçlarından biri, bilinci bilimsel dünya anlayışının içine yerleştirmektir. Zihin hallerinin açıklanmasında bilince verilen konumun öne çıkmasının sebebi, zihinsel kavramların zihinsel olup olmadıklarının ancak bilinçle aralarındaki bağ incelenerek anlaşılabilirdir. Searle'ün çalışmalarında bilincin genel dünya görüşümüzdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Bilimsel dünyanın içinde bilincin konumunun ne olduğuna geçmeden önce, bilincin doğası hakkında felsefe gelenekleri içinde yaygın olarak yerleşmiş olan hataların Searle'ün bakış açısıyla aktarılmaya çalışılacağı bu bölümde daha sonra bilimsel dünya içerisine bilincin nasıl yerleştirildiğine yer verilecektir.

Searle'e göre bilincin doğası hakkında felsefenin içine yerleşmiş olan yaygın birkaç hatalı görüş vardır. Bunlardan birincisi Descartes'ın kesin varsayımlarından birisi olan, kendi bilinç durumlarımız hakkında yanılma ihtimalimizin olmaması durumudur. Bu da şunu göstermektedir ki kendi bilinç hallerimiz hakkındaki öznel iddialarımız değişken değildir, herhangi bir kanıtla düzeltilme ihtimali yoktur.

Searle, hata olarak gördüğü bu durumu ‘düzeltilemezlik’ olarak isimlendirmiştir. Searle’e göre birinci şahıs öznel bilinç erişimi ile üçüncü şahıs nesnel bilinç erişimi arasında paralellik söz konusu değildir. Başkalarının bizim zihin durumlarımızı anlamasıyla, kendi zihin durumlarımızı anlamak, birbirinden farklı olsa da bu kişinin kendi zihin durumlarında yanılığa düşmeyeceği anlamına gelmez (Searle, 2015). Searle, Descartes’ın aksine kişinin kendi bilinç durumlarıyla ilgili hatalı sonuçlara ulaşabileceğini düşünmektedir. Birçok insan içinde bulunduğu bilinç durumunu farkında olmadan inkar edebilir. Örneğin; kişiler arasında gelişen kıskançlık duyguları, üçüncü şahıs nesnel bakış açısıyla çok belirgin olmasına rağmen, kendi duygularının bilincinde olmayan, birinci şahıs tarafından inkar edilerek yok sayılabilir ya da herhangi bir şeyi yapma niyeti olmayan bir kişinin bu niyeti taşıdığını öne süren öznel bilince sahip olduğu yanılığında olabilir. Searle, kendi bilinç durumlarımız hakkında yanılmamıza sebep olan etkenleri şöyle açıklamaktadır.

Bunlardan ilki kendimizi aldatmakla ilgilidir. Kendimizle ilgili utandıığımız duygularla yüzleşmek kolay olmadığı için, kendimizi bu duyguları taşımadığımızı dair aldatma yoluna gideriz ve bu duyguları reddederiz. Bir diğer yanılığın sebebi yanlış yorumlamadır. Duygularımızı yanlış değerlendirdiğimizde de bir yanılığın içine düşeriz. Örneğin; deli gibi aşık olduğumuzu düşündüğümüz birisine karşı duygularımız o anda gerçek gibi görünse de daha sonra aslında sadece geçici bir tutkudan ibaret olduğunu fark ettiğimiz durumlar olabilir. Bu örnekte, sevgi ve tutku kavramları eşleştirilmiş olup, daha sonra yanlış yorumlandığı anlaşılmış görünmektedir. Öznel zihinsel durumlarımızla ilgili en yaygın üçüncü hata, öznel zihinsel durumların davranışlarımızla kavramsal olarak bağlı olması gerektiğidir. Yani, bir şeyi yapmaya niyetli olduğu söylenildiği zaman niyetli olduğumuzu iddia ettiğimiz şeyi yapmak için en azından bir eğilim gösterilmesi gerektiği yoksa bu şeye gerçekten niyet edip edilmediğine dair kuşku duyulmasına sebep olacaktır. Bilince ve davranışa uygulanan sözel kategoriler arasında ayrılık olduğunu düşünmek hatadır. Örneğin; bir kitap yazmaya karar verildiği zaman bilinçli bir eylemde bulunuruz. Buna bağlı olarak da fiziksel olarak vücudumuzun bu bilinçli eylemle aynı anda ve birlikte çalışması gerekir. Son olarak yapılan dördüncü hata ise, basit dikkatsizliktir (Searle, 2015). Hayatın içindeki yoğunluk, bizim bilinç durumlarımıza karşı dikkatimizi azaltabilir. Searle’ün bu duruma verdiği örnek politika ile ilgilidir.

Kendi partisinin taraftarları tarafından sempatik bulunduğu fikrinin hatalı olduğunu anlayan bir politikacı aslında farkında olmadan kendisi başka bir partiye karşı sempati geliştirmiştir. Kendi partisindeki gelişmelerden memnun olmayarak farkında olmadan kendi partisi hakkında fikrini değiştirmiştir. Searle, bu ayrımı görünüm ve gerçeklik arasında bir dikkat odaklanması sorunu olarak görmektedir (Searle, 2014).

Searle, felsefi gelenekteki ikinci yaygın hatayı ‘iç gözlem’ olarak tanımlar. Searle bu konuya şu soruyla başlamaktadır: “Bilinçli zihin durumları, özel bir yetiyle yani iç gözlem yetisiyle bilinir mi?” (Searle, 2014, s. 184). Kendi bilinç durumlarımızı, bir iç göz aracılığıyla, bildiğimizi düşünmemizle, kendi zihinsel durumlarımız hakkında düşünmek anlaşılıyorsa, iç gözlem yaptığımızı söylemekte hatalı bir durum yoktur. Ancak, ‘iç gözlem’ ile kendi içimizde bir iç denetimden tıpkı görme yetisi gibi ama daha az renkli özel bir yetiden bahsediyorsak da böyle bir yetinin olma ihtimali yoktur. Görme ile algılama arasında ayrım olduğunu vurgulayan Searle, bu ayrımların algılanan nesne ile algılama deneyimi arasında yapılamayacağını çünkü iç denetim modelinin denetlenen nesne ile onu denetleme arasında bir ayrım yapmasının gerekliliğini savunur (Searle, 2014). Bu ayrım ise bilinç durumları ile yapılamaz. Bilinç durumlarımızı içsel algıya ait özel bir yeti ile görme modeline uygun olarak düşünmek hatalıdır. Örneğin; herhangi bir ağrı hissettiğimizde ağrı ve ağrının algılanması arasında ayrım yapamayız ancak, herhangi bir eşya gördüğümüzde, bu eşyayı görme ve algılama arasında bir ayrım söz konusudur.

Searle, kendi bakış açısıyla bilinç hakkında gördüğü geleneksel üçüncü ve anlaşılması ve fark edilmesi en zor hatayı ‘kendilik bilinci’ olarak tanımlar. Her bilinçli durumun, aynı zamanda bir kendilik bilinci gerektirdiği, bilinçli zihinsel durumların ayırıcı bir özelliği olduğu bu durum, zaman zaman tartışmalıdır. Bu düşüncede bir şeyin bilincinde olmak, eş zamanlı olarak, kendinin bilincinde olmayı gerektirir. Searle, bu düşünce hakkında iki farklı yorum geliştirmiştir: İlki; herhangi bir şeyin bilincinde olmanın, her zaman kendi bilincimle bağlantılı olmasının olgusal olarak hatalı olduğudur. Searle bu hatayı şu cümleyle açıklamaktadır: “Bir şey hakkında düşünürken çoğu zaman sadece o şey hakkında düşünürüm; o şey hakkında düşünen kendim hakkında düşünmem” (Searle, 2015, s. 85). İkinci olarak getirdiği yorum ise; algılanan nesne yerine algılama eylemine odaklanılan durumlardır yani dikkatimizi bilinçli deneyim nesnesi yerine deneyimin kendisine odaklayabiliriz. Burada kullanılan örnek ise izlenimci ressamlar üzerinden verilmektedir. Bu

ressamlar dikkatlerini nesneden çekerek, nesneye baktıklarında, görsel olarak deneyimlediklerini, tuvale dökerek yeni bir tarz oluşturmuşlardır (Searle, 2014).

Searle'ün temel amaçlarından biri de, bilincin bilimsel dünya kavrayışının içinde yer almasını sağlamaktır. Searle'e göre Kartezyen düşünce anlayışına bağlı olarak Descartes, Galileo ve diğerlerinin on yedinci yüzyılda doğa bilimlerinin 'zihin' kavramını dahil etmeden sadece 'madde' ile ilgilenmesi gerektiği yolundaki tavırları yani zihin ve madde arasındaki bu ayrımı yapmaları bilincin doğal dünyadaki konumunun anlaşılması önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Felsefe ve bilimin, inceledikleri konular bakımından, evrensel bir özelliğe sahip olduğu düşüncesinde olan Searle, ikisinin de bu evrensel konuların olası parçaları hakkında bilgiye ulaşmayı amaç edindiklerini açıklar. Sistematikleşen bilgi bilimsel bilgi olarak adlandırılır ve çalışılan konu üzerinde kısıtlama içermez. Searle, bazı bilim dallarında, bilincin açıklanması probleminin görmezden gelindiği ya da bu konuya ilgi gösterilmediği düşüncesindedir. Nörobilimciler, psikologlar ve kognitif bilimciler bu probleme karşı bir direnç geliştirmişlerdir ve bu disiplinlerin kendi içlerinde bu konuda çalışmamalarının farklı sebepleri vardır. Felsefeciler bilinç konusundan ziyade dil felsefesiyle ilgilenmişler, dilin incelenmesine yönelmişlerdir. Psikologlar, psikolojinin öznel olanla değil nesnel olanla açıklanmasını yani bilimsel psikolojinin, davranış bilimiyle açıklanmasını daha uygun görmüşleridir. Searle'ü en çok şaşırtan ise, nörobilimcilerin bilinç üzerinde çalışmaya karşı dirençli olmalarıdır. Bunun nedeni beynin temel özelliğini bilinç süreçlerinin oluşturmasıdır. Bilinci çalışmadan beyin üzerinde çalışmayı, kalıtımı çalışmadan genetik üzerinde çalışmaya benzeten Searle'e göre bu direncin iki sebebi vardır: Birincisi, nörobilimcilerin bilinci bilimsel araştırmaya uygun görmemeleri. İkincisi ise, bilinç probleminin üstesinden gelmek için yeterliliğin olmadığını düşünmeleridir. Searle, bu konuda şöyle bir öneri geliştirmiştir: Bir problemi çözmek için hazır olmanın yolu onu çözmeye çalışmaktır (Searle, 2016).

Searle'e göre bilimsel dünya görüşü evrenin nasıl işlediğine dair genel kabul görmüş teorilerin tümünü içermektedir. Bu teorilerin bazıları geçici olmakla birlikte, atom teorisi ve evrim teorisi modern dünya görüşünün kurucusudur. Bu teorilerin de ilerde çürütülme ihtimalleri olmasına karşın, şimdilik karşı çıkılamayacak kadar sağlam olduğunu düşünen Searle, bilincin bu iki teoriyle ilişkilendirilerek, bilimsel dünya anlayışındaki yerinin tespit edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Atom teorisine göre,

fiziksel fenomenler tam olarak doğru kabul edilmese de küçük parçacıklardan oluşmaktadır, yani büyük varlıkların tümü daha küçük varlıklardan, moleküller, atomlar ve atomdan küçük parçacıklardan oluşur. Atom teorisinin açıklanmasında kullanılan sistemler, büyük sistemlerin küçük sistemlerden oluştuğu düşüncesinin yanı sıra, büyük sistemlerin birçok özelliğinin küçük sistemlerin hareketleriyle nedensel olarak açıklanabileceği yani makro fenomenlerin, mikro fenomenlere bağlı olarak açıklanabileceğini mümkün kılmaktadır. Evrim teorisini de atom teorisine ekleyerek açıklayan Searle, uzun zaman yaşayan canlı sistemlerin belli ve özel yollarla karmaşık bir evrim sürecinden geçtiğini söyler. Temel işleyişlerinin var olan türlerin benzerlerinin varlığa gelmesi, böylece öncekilerin yerini alarak asılların ortadan kalmasına neden olduğunu ve çevresel şartlara bağlı hayatta kalanların biyolojik düzenin bir parçası olduğunu düşünür. Bu süreçte, organizmalar hücrelerden meydana gelen bir alt sistemden oluşur. Bu organizmaların bazıları sinir hücrelerinin alt sistemlerini geliştirir ve bunlar sinir sistemleri olarak kabul edilir. Searle'ün anlatımıyla, bazı aşırı karmaşık sinir sistemleri, bilinç hallerine ve işleyişlerine sebep olma ve sürdürme yeteneğine sahiptir. Bilincin evrimsel olarak ne kadar daha gelişeceği şu anda bilinebilen bir durum olmamasına rağmen, bilincin insan beyninde meydana gelen bir olgu olduğu günümüzde kabul edilmiş bir durumdur. Searle böylelikle bilinci insanların ve bazı belli hayvanların beyinleri tarafından üretilen biyolojik bir özellik olarak görür. Nörobiyolojik süreçler sonucunda ortaya çıkan bu durumun fotosentez, mitoz bölünme ya da sindirim gibi biyolojik olan sistemlerle benzer olduğunu ve bilincin de doğal biyolojik düzenin bir parçası olduğunu savunmaktadır (Searle, 2014). Searle, bilinç durumlarının nörobiyolojik süreçlerden nedensel olarak kaynaklandığının anlaşılması halinde, sorunun teorik ve bilimsel bir araştırmaya dönüşeceğini düşünmektedir ve günümüzde bu sorunun en azından felsefi ve metafiziksel imkansızlık alanından çıkartılmış olmasını bir gelişim olarak görür.

3.3. John R. Searle'e Göre Bilincin Özellikleri

Searle, bilinci diğer biyolojik özelliklerden ayıran ve bilinci farklı kılan üç özellikten bahseder. Bunları niteliksellik, öznellik ve birlik olarak isimlendiren Searle, ilk olarak bu özellikleri ayrı ayrı değerlendirdiğini ancak mantıksal olarak birbirleriyle ilişkili olduklarından dolayı aynı özelliğin değişik yönleri olarak değerlendirmenin

daha doğru olacağını ifade etmiştir. Searle bu durumu şöyle özetlemiştir: “Birincisi ikincisine, ikincisi de üçüncüsüne zımnen delalet ettiği için ayrı değildir” (Searle, 2016, s. 68).

3.3.1. Niteliksellik

Bilincin temel özelliklerinden biri ‘niteliksellik’dir. Her bilinç durumunun kendine özgü niteliksel bir karakteri olduğunu düşünen Searle’e göre bilinç deneyimlerinin kendi niteliksel özellikleri öncelikle duyularımıza göre farklılık göstermektedir. Beş duyumuzla ilgili, ayrı ayrı deneyimlerimiz farklı bilinç deneyimlerine sebep olmaktadır. Bir çiçeği koklamak, bir şeyin tadını almak, iyi bir müziği dinlemek ya da güzel bir şeye bakmak farklı niteliksel özelliklere sahiptir ve tüm bu farklı bilinç deneyimleri birbirinden farklı özelliklere neden olur. Buna ek olarak da her duyu kendi içinde de farklı özellikler oluşturabilir. Örneğin; farklı müzik türleri kişide farklı deneyimler oluşturur. Niteliksellik, bilinçli olmanın genel bir özelliği olduğundan bilinç ve niteliksellik birlikte var olurlar.

Searle, Thomas Nagel’in ortaya koyduğu yarasa ‘gibi’ olmak düşüncesine katılarak her bilinç deneyimi için onda ‘gibi hissedilen’ veya ‘gibi olan’ bir şey bulunduğunu söyler ve bu durumun bilinci diğer tüm özelliklerden ayırdığını düşünür. Searle’e göre yarasalar bilinçli ise yarasa ‘gibi’ olmak diye bir şey mümkündür ancak bilinçli olmayan ağaç ya da taş gibi varlıklarla ilgili bu varlık ‘gibi’ olmak diye bir şey söz konusu değildir. Searle, ‘gibi’ olmak durumunun yalnızca bilinçli durumlar için geçerli olduğunu düşünmektedir. Bilincin bu niteliksel özelliği bazı felsefeciler tarafından “qualia” yani kişisel deneyimlerin özneliği olarak tanımlanmaktadır ve “qualia problemi” olarak ayrı bir sorun olarak görülmektedir. Searle, bu düşünme yapısı sonucunda, bilinç problemi ve qualia problemi olarak iki ayrı problem varmış gibi gösterilmesini doğru bulmamaktadır. Bilinç ve qualia kelimelerinin kapsamlarını aynı gören Searle, bilinç dışında özel bir terimin gündeme getirilmesini gereksiz bulur (Searle, 2016).

Qualia kelimesinin kapsamını, algısal deneyimlerin karakteristik yapısı olarak gören bazı düşünürler, qualianın yalnızca renkleri görmek ve ağrı gibi duyularını hissetmek olarak sınırlamışlar ve düşünmenin niteliksel bir karakteri olmadığını ifade etmişlerdir. Searle’e göre bu düşünce biçimi yanlıştır çünkü bilinçli düşünmenin bile kendine ait niteliksel bir hissi vardır. Searle bu düşüncesini şöyle örneklendirir: “iki

iki daha dört eder” cümlesini düşünmek ya da başka bir dilde bu cümleyi düşünmek veya “iki iki daha yüz seksen yedi eder” diye düşünmek bilinçli düşünmenin farklı karakterlerde olduğunu anlamamızı sağlar. Bilinçli durumları qualia olarak görüp görmemek qualia tanımının kapsamıyla ilgilidir ve Searle’e göre düşünceler kesinlikle qualiadır (Searle, 2016). Düşünceler niteliksel durumlardır ve bu durum zihnin duyuşal ve duygusal durumlarıyla sınırlandırılmaz.

3.3.2. Öznellik

Searle’e göre, bilinçli zihin durumları ve süreçleri bilincin en önemli özelliği olan öznelliğe sahip olmamıza sebep olmaktadır ancak, bu özellik aynı zamanda bilincin biyolojik ve psikolojik olarak bilimsel araştırma yöntemleriyle incelenmesinin ve felsefi olarak analiz edilmesinin önündeki engeldir. Bilinçli durumlar bir özne tarafından tecrübe edilirler yani birinci şahıs ontolojisi diyebileceğimiz bir organizma, bir hayvan ya da kendilik bilinci taşıyan bir insan bakış açısıyla mevcuttur. Sahip olduğumuz bilinç durumları yalnızca bizim için erişilebilir bilinç durumlarıdır. Zihin geleneksel olarak bilinç ve öznellikten bağımsız bir alan olarak incelenmiştir ancak, bu yaklaşım zihinsel ve zihinsel olmayan görüngüleri birbirinden ayırt eden özellikleri dışarıda bırakır. ‘Öznellik’ kavramının birden fazla anlamı olduğunu düşünen Searle, öncelikle ‘öznel’ ve ‘nesnel’ derken kendi kullandığı anlamın yargılarda kullanılan ‘öznel’ ve ‘nesnel’ anlamından farklı olduğunu şöyle açıklamaktadır.

Doğruluk ve yanlışlık kavramlarının genellikle nesnel olamayacağı kişiden kişiye değişiklik gösteren öznel bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Çünkü doğruluk ve yanlışlık kavramları yargıyı oluşturan kişinin belirli duygu ve davranışları tarafından oluşturulur. Örneğin; “Van Gogh, Matisse’ten daha iyi bir sanatçıdır.” cümlesi bu cümleyi söyleyen kişinin öznel çıkarımıdır ancak, “Matisse 1917 yılı boyunca Nice’te yaşadı” cümlesi ise nesnel bir doğrudur. Nesnel yargılar kişilerin duygu ve düşüncelerinden bağımsız olarak, doğru veya yanlış olarak kabul edilebilir. Ancak Searle’ün bilinci açıklarken kullandığı ‘öznellik’ anlamı yargılarda kullanılan ‘öznel’ ve ‘nesnel’ anlamlarından farklılık göstermektedir. Searle, kendi kullandığı ‘öznel’ kavramının bilgiye dair bir tarza değil, varlıkbilimsel bir kategoriye gönderme yaptığını söylemektedir (Searle, 2014). Bilimin nesnel olması gerektiği düşüncesi günümüzde hala devam etmektedir. Searle, bilimsel araştırmaların

epistemik nesnellüğünün, fizik ve kimya gibi disiplinlerde bilimsel bir konunun varlıkbilimsel nesnellığı ile karıştırıldığını ileri sürmektedir. Bilimsel bilgi, araştırmacının kendine ait bakış açısına dayanmayan epistemik anlamdaki nesnel gerçeklere dayandığı için bireysel olarak kişinin tecrübelerinden bağımsız bir bilgi olması gerektiği bize öğretilmiştir. Ancak Searle'e göre varlıkbilimsel nesnellik bilimin temel bir niteliği değildir. Öznel bilinç durumlarının dünyanın bir parçası olduğunu kabul etmek, öznel olan bir gerçekliğin, nesnel olarak açıklanmasını bilimsel olarak gerektirmektedir (Searle, 2016).

Öznelliğin çoğu zaman bilincin bilimsel açıklamasına engel olduğu düşüncesi bilinci bilimsel bir incelemenin ötesinde bırakmaktadır ancak, bu düşünce Searle'e göre kötü bir kıyasın sonucudur. Argüman şu şekildedir:

1. Bilim, tanım gereği neseldir.
2. Bilinç, tanım gereği öznelir.
3. O halde, bilincin bilimi söz konusu olamaz.

Searle, bu argümandaki yanlışlığın, öznellik ve nesnellik sözcükleri üzerindeki belirsizlikten kaynaklandığını ileri sürmektedir. Epistemolojik olarak anlamı, ifadelere uygulanırken varlık olarak anlamı, dünyadaki var olan nesnelere işaret etmektedir. Denizler, dağlar var olmak için bir öznenin deneyimine ihtiyaç duymazlar, nesnel bir varlığa sahiptirler ancak, ağrılar, kaşınmalar aynı duygu ve düşünceler gibi öznel bir var oluşa sahiptirler. Buradaki yanlışlık, bilinç durumlarının ontolojik bir varlığa sahip olmalarının epistemolojik olarak nesnel bir bilim olarak incelenemeyeceği düşüncesidir (Searle, 2015). Örneğin; vücudumuzda hissettiğimiz herhangi bir ağrı, gerçek bir olgu olarak doğrulanabilen, nesnel bir varlığa sahiptir. Gözlemcilerin tavır ve tutumlarına bağlı değildir ancak, var olan ağrı, öznel bir varlık alanına da sahiptir kişinin öznel olarak bilincinde olduğu bir ağrıdır yani, ağrı birinci şahıs sayesinde bir varlığa sahiptir. Searle'e göre ağrının bir ağrı olması için birinin ağrısı olması gerekir, organ nakli mümkün olduğu halde ağrı naklinin olması mümkün değildir. Searle, ağrılar için doğru olan her şeyin, genellikle bilinç durumları için de geçerli olduğunu, her bilinç durumunun her zaman birisinin bilinç durumu olması gerektiğini, her kişinin kendi bilinç durumlarıyla özel bir ilişkisinin olduğunu, diğer insanların kendi bilinç durumlarıyla ilişkilerinin kendilerine özel bir durum olduğunu ifade eder. Ayrıca kişiden bağımsız bir dünya hakkında bilgi veren bilinç durumlarıdır. Dünya bir bakış açısına sahip değildir ancak, özne kendi

bilinç durumları sayesinde dünyaya erişimini kendi bakış açısıyla gerçekleştirir (Searle, 2014). Aslında herkes özelliğinin var olduğunu bilir ancak, gerçekliğin olması gerektiği gibi olmasına ve bu gerçekliği keşfetmeye yönelik çalışmaların nasıl olacağına dair anlayışımız ve yaşamımızda indirgenemez olarak öznel bir şeyin var olmasını kavramak zor görünmektedir.

Yöntembilimsel disiplinlerin tanımladığı gerçek dünyanın içinde kaçınılmaz olarak, öznel bir ögenin varlığının kabul edilmesinin zor olmasının Searle'e göre çok derin sebepleri vardır. Searle, şöyle bir denklem kurmuştur: Dünya parçacıklardan oluşur, bu parçacıklar sistemleri düzenler, bu sistemlerin bazıları biyolojik sistemleri oluşturur, bu biyolojik sistemlerin bir kısmı bilinçlidir ve bilinç temelde özeldir. Bizden bir dünya görüşü oluşturmamız istendiğinde, bütün bu denklemi kapsayan bir gerçeklik imgesi oluşturmaya çalışırız. Ancak, dünya görüşümüzü içsel bir bakış açısıyla gözümüzde canlandırdığımızda bilinci göremeyiz. Aslında bilincin tam bu noktada görünmez olmasını sağlayan şey de bilincin öznel yapısıdır. Etrafımızdaki herhangi bir kişinin bilincinin resmini çizmeye çalışırsak, o kişinin fiziksel yapısını resmetmiş oluruz. Kişinin bilincine dair herhangi bir bilgimiz söz konusu olamaz. Eğer kendi bilincimizi çizmeye çalışırsak da o anda bilincinde olduğumuz herhangi bir şeyi çizmiş oluruz. Bilinç, gerçek dünyaya ulaşmanın temelini oluşturuyorsa biz bu şekilde bilincin gerçekliğine ulaşamayız, bilinci kullanarak diğer şeylerin gerçekliğine ulaşabiliriz. Kendi bilinç durumumuzla ilgili yaptığımız iç gözlemin kendisi de bir bilinç durumudur. Standart bir gözlem yöntemiyle, bilincin özelliğini gözlemlenmesi pek yararlı olmayacaktır. Çünkü özelliği dünya görüşümüzün bir parçası olarak resmetmek mümkün değildir, özellik zaten resmetmenin kendisini oluşturmaktadır (Searle, 2014). Searle, varlıkbilimsel olarak öznel kabul edilen bilincin, epistemolojik olarak nesnel bir bilim olarak kabul edilmesinin gerekliliğini ifade etmiştir. Bilincin biyolojik bir yapısının olduğunu ancak, diğer biyolojik özelliklerden farklı olarak öznel bir yapıya sahip olduğunu dile getirmektedir. Ontolojik anlamda bilimin nesnel bir yapısının olduğunu söyleyerek öznel bir yapıya sahip olan bilinci bilimsellikten ayırmayı yanlış bulmaktadır çünkü nesnellik ontolojik değil epistemik bir boyutta geçerli olmalıdır. Bilincin varlıkbilimsel özelliği bilimsel olarak incelenmesine engel değildir.

3.3.3. Birlik

Searle, bilinci birleşik bir form olarak görmektedir, sağlıklı olan, patolojik olmayan bilinç durumları birleşik bir ardışıklığın parçasıdır. Yaşamın herhangi bir anında, tüm bilinçli deneyimlerin birleşmiş tek bir bilinçli alanın parçası olarak algılanması söz konusudur. Duyu organlarımız aracılığıyla, aynı anda farklı uyaranları bir araya getirerek, bunları birleşik, tutarlı bir deneyim haline getirmek beynin dikkat çeken bir yeteneğidir. Deniz kenarında, denizin maviliğinin bizi etkilediği anda ayakkabımızın verdiği rahatsızlığı, insanların gürültüsünü, içtiğimiz kahvenin tadını aynı anda tek bir bileşik bilinç alanının parçası olarak deneyimleyebiliriz. Bu bütünlük, farklı bilinç türleri olduğunu ya da bilincin farklı anlamları olduğu düşüncesini ortadan kaldıran bir bütünlüktür. Duygu ve düşünceler arasında farklılıklar olduğunu kabul ederiz. Ancak bilincin en önemli yeteneği hem düşüncenin hem de duygunun bilincin aynı alanında ve aynı zamanda meydana gelmesidir. Aynı anda hem ağrı hissedip hem de felsefi bir problem üzerinde düşünebilmek, iki farklı bilinç durumu olmasına rağmen ikisi de tek ve birleşik bir bilinç alanının bütünsel tek bir bilinçli deneyimin parçasıdır (Searle, 2015).

Searle'e göre bilincin birlik özelliği 'yatay' ve 'dikey' olarak en az iki boyutta gerçekleşir. Yatay birliği kısa süreli bilinçli tecrübelerden oluşur. Örneğin; bir paragraf okurken sonuna gelindiğinde, paragrafın başlangıcındaki düşüncelerin farkındalığı artık düşünceler tekrarlanmasa bile devam eder. Bu türdeki resimsel hafıza bilincin birliğinin temelini oluşturur. Dikey olarak birlik ise, herhangi bir bilinç alanında farklı parçaların özelliklerinin, eşzamanlı farkındalığının konusudur. Bilincin bu birliği nasıl meydana getirdiği nörofizyolojide 'bağlayıcı tertibat problemi' olarak isimlendirilmiştir (Searle, 2014). Bağlayıcı problemde, görsel sistemin farklı görsel uyarıcı girdilerini tek bir görsel algıya bağlaması gibi beynin de farklı uyaran girdilerini tek bir birleşik bilinç deneyiminde toplayarak nasıl bağladığı, bağlayıcı problem çerçevesinde bilincin doğasını çözmek için imkan sağlayacağı düşünülmektedir. Birlik yönüyle ilgili olarak iki güncel çalışmadan biri olan bağlayıcı problemin yanı sıra bir de bölünmüş beyin hastaları üzerinde yapılan çalışmalar vardır. Bu hastalıkların yatay ve dikey yönde bilinç bozukluklarına sebep olduğu bilinmektedir. Kısa süreli ve simgesel hafızada yeterli yeteneği gösteremeyen beyin kusuru olan hastalar yatay bütünlük gösteremezken, ayrık-beyin hastaları dikey bütünlük bozuklukları göstermektedirler.

Bölünmüş beyin ya da ayrı beyin olarak isimlendirilen bu durum, nörolojik bir rahatsızlık değil beynin sağ ve sol yarıküreleri arasındaki ana nöral bağlantıların bilerek kesildiği cerrahi bir işlemdir. Bu hastalarda, cerrahi işlem sonrasında kusurlu bir şekilde çalışan iki ayrı bilinç merkezinin olduğuna dair hem biyolojik hem de davranışsal kanıtlar, bu vakaların ilgi görmesine sebep olmuştur. Bu hastalar aynı kafatası içinde iki ayrı bilinçli zihne sahipmiş gibi görünmektedirler, bu iki kısım birbirleriyle eksik bir biçimde iletişim kurar. “Dışarıdan birinin bakış açısından, ayrı-beyin hastasının zihni ikiye ayrılmıştır, fakat hastanın (veya konuşan sol yarıkürenin) bakış açısından her şey normal görünür; herhangi bir ayrılık yoktur” (Revonsuo, 2017, s. 220). Belli beyin hasarı olan kişiler, deneyimlerini hafıza yoluyla kayıt edemezler, kesintisiz bilinç durumları oluşturamazlar ayrıca düzenli bir bilinç durumları da söz konusu değildir. Searle, niteliksel birleşmiş öznellik olarak tanımladığı bileşik özellik durumunu bilincin temel özelliği olarak görmektedir ve bilinci doğa bilimlerinin incelediği ya da başka herhangi bir şeyden ayıran en önemli özelliğinin de bu olduğunu düşünür. Searle’e göre, sıcak şeylerin verdiği sıcaklık hissi ya da kırmızı şeylerin kırmızı görünmesi gerçekliği bilinen şeylerdir. Bazı felsefecilerin ve nörobilimcilerin asla bir öznellik açıklaması yapılamayacağı düşüncesi, gerçekliğini bildiğimiz şeyleri değiştirmez. Bu tarz düşüncelere Searle’ün verdiği cevap bunların olduğunu bildiğimiz şeklidir ancak, yeterli bir açıklama getirememektedir.

Searle, birçok felsefeci ve bilim adamının bilincin özelliğinin bilinci bir bilim dalı olarak görmelerinin önündeki engel olduğunu düşünmektedir. Searle’e göre niteliksellik, öznellik ve birlik ayrı ve bağımsız değildir. Bir durumun niteliksel ve öznel olması, alandaki tek şey olsa bile, birleşik bir niteliksel öznellik alanının parçası olduğu anlamına gelir. Eğer şu anki bilinçli alanımızın yedi parçaya bölünmüş olduğunu hayal edersek, kendimizi yedi parçalı bilinçli bir alanı değil, yedi ayrı bilinçli alanı hayal ederken bulabiliriz (Searle, 2007).

3.3.4. John R. Searle’e Göre Bilincin Alt Özellikleri:

Niyetlilik, Duygu Durumu, Tanıdıklık, Figür Temelli Bilinçli Deneyimin Gestaltçı Yapısı, Taşma, Merkez ve Çevre, Sınır Şartları, Memnuniyet/Memnuniyetsizlik, Aktif ve Pasif Bilinç Searle’ün düşüncesinde bilincin temel özellikleri yanında, alt özellikler olarak gördüğü özelliklerdir. Searle, nedensel bir açıklama yapabilmek için

bilincin tüm yönleriyle incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Böylece Searle bilincin tüm yapısal özelliklerinin çözümlenmesini yapacağını düşünür. Bunları sırasıyla irdeleyelim.

Niyetlilik

Searle, zihnin kendi içinde kapalı bir öznel alanı olmasının üstünde yoğunlaşılmasını yanlış bulmaktadır. Aksine bilinç bizim belli şekillerde çevreyle ve diğer insanlarla ilişki kurmamızı sağlayan bir özelliğe sahiptir. Özne dünyamız ile bunun dışındaki dünya arasında bağlantıyı sağlar, bu ilişkiyi Searle ‘niyetlilik’ olarak isimlendirmiştir. Searle’e göre niyetlilik: “(...) zihnin nesnel ve dünyadaki şey durumlarına yönelmesini ve onlara dair olmasını sağlayan çeşitli biçimlerin hepsinin genel terimidir” (Searle, 2015, s. 99). Felsefe de niyetlilik kelimesi sadece ‘niyet etmek’ için kullanılmaz, gönderimsel içeriğe sahip tüm zihinsel görüngüler için de kullanılmaktadır. Searle için niyetlilik, bilincin önemli özelliklerinden biridir. Ona göre bilinç durumları, bu özellik yoluyla dünyadaki fiziksel şeylerle ve bunlarla ilişki durumlarına yönelik veya onlarla ilgili olur. Tüm bilinçli durumlarda niyetlilik yoktur. Örneğin; bir kişinin kaygılı olmadığı ya da kaygılanmadığı zamanlarda bile kaygı ya da depresyon durumları vardır. Kişi özellikle bir şey hakkında depresif ama sadece kötü bir ruh hali içinde olabilir. Bu niyetli bir durum değildir. Ancak yaklaşan bir olay hakkında depresyona giriyorsa, bu niyetli bir durumdur çünkü bu durum kendisinin ötesinde bir şeye yöneliktir. Bilinç ve niyetlilik arasında kavramsal bir bağlantı vardır (Searle, 2008). Searle, bir şeyin inancına sahip olmayı niyetli bir durum olarak görür ve bir inanç herhangi bir şey hakkında değilse o şeyin bir niyetli nesnesi de yoktur. Sonuçta temsil edilen bir ilişki durumu elde edilemez ve karşılığı olmaz. Searle, inançların zihinden dünyaya uyma yönü taşıdıklarını, bağımsız bir şekilde dünya ile uyum sağlanmasının inancın sorumluluğunda olduğunu düşünmektedir. Farklı olarak, arzular ve niyetler dünyadan zihne uyma yönü taşımaktadırlar. Bir arzu veya niyet karşılık bulmazsa bunun sorumlusu dünyadır. İnançların doğru olmak amacı vardır ve bu yüzden zihinden dünyaya uyma yönü gerçekleştirirler ancak, arzuların amacı ise tatmin edilmektir ve dünyadan zihne uyma yönü gerçekleştirirler (Searle, 2015).

Searle, iki tür gerçek niyetlilikten söz eder: İçsel ve türetilmiş. Ayrıca ‘mış gibi niyetlilik’ olarak adlandırdığı gerçekte sahip olunmayan özelliklerin, benzerlik

kurularak varmış gibi gösterilmesi olarak açıklayabileceğimiz üçüncü bir niyetlilik türünden de bahsetmektedir. Bu içsel ve türetilmiş niyetlilik arasındaki ayrım, gözlemciden bağımsız ve gözlemciye bağlı özellikler arasında yapılan ayrımın özel bir durumudur. İçsel niyetlilik gözlemciden bağımsızdır, örneğin; herhangi bir gözlemciden bağımsız olarak açlık hissi olabilir. Türetilmiş niyetlilik gözlemciye bağlıdır. Mesela yabancı dildeki bir cümlenin bir anlama sahip olması gözlemciye bağlıdır. Türetilmiş niyetliliklerin hepsi içsel niyetlilikten türerler. Searle, bu durumun vurgulanması gerektiğini düşünmektedir çünkü içsel niyetliliğin türetilmiş ve ‘mış gibi’ niyetlilik bağlamında açıklanmaya çalışılmasına karşıdır. Bilinç ve niyetlilik gözlemciden bağımsız olarak zihnin özellikleridir şöyle ki; eğer bilinçliysem ve su içmek gibi niyetli bir duruma sahipsem bu durumun var olması benim dışımda herhangi bir gözlemciye bağlı değildir (Searle, 2015).

Bilinçli niyetlilik doğal biyolojik yaşantımızın bir parçasıdır, açlık-susuzluk hissetmek, inançlar, korkular, beklentiler tarzındaki eylemler, görsel, işitsel deneyimlere sahip olmak aslında solunum ve sindirim yapmak gibi biyolojik bir durumdur. Safra salgılamak, mitoz ve mayoz bölünme gibi biyolojik durumlara benzer şekilde, niyetli görüngüler de belli biyolojik organizmaların gerçek içkin nitelikleridir. Beyinde süregelen nörofizyolojik süreçlerin nedensel sonuçları, içkin niyetli görüngülerdir ve beynin işlevleri dahilinde gerçekleşirler. Beynin işlev mekanizması hakkında bilimiz sınırlı olmasına rağmen bazı niyetlilik durumlarının çıkış noktaları hakkında bilginin olduğunu söyleyen Searle’e göre, görsel korteks ve hipotalamus gibi belirli beyin organlarının, niyetli görüngülerle ilgili özel rolleri tam olarak bilinmez değildir. Örneğin; bazı tümörler hipotalamusa baskı yaparlar bu tür tümörlere sahip olan hastalar daima susuzluk hissederler ve ne kadar su içerlerse içsinler susuzluk hissi duymaya devam ederler. Hipotalamusun ilgili kısımlarında zedelenme yaşayan hastalarda ise susuzluk duygusu kaybolmaktadır. Beyin ve zihinsel görüngüler arasındaki ilişki türleri, doğada bulunan diğer ilişki türleri açısından tanıdık diyen Searle, herhangi bir sistemdeki alt düzey mikro özelliklerin üst düzeyde bir niteliksel özelliğe sahip olmasını, bunun da bu mikro varlıklar sistemi içerisinde meydana gelmesinin doğada yaygın olarak örneklendiğini söylemektedir (Searle, 2016).

Niyetli görüngüler belli biyolojik organizmaların içkin nitelikleridir, içkin niyetli görüngüler ise beyinde süregiden, beyin yapısı içinde meydana gelen nörofizyolojik

süreçlerin nedensel sonuçlarıdır. Yani, belli organizmalar beynin sahip olduğu nöron sistemlerindeki süreçlerin neden olduğu içkin niyetli durumlara sahiptirler. Bu durum mideye gönderilen yiyeceklerin, sindirim sisteminde geçen süreçler sonunda sindirilmesi kadar doğal bir düzendir. Bilinçli niyetli zihinsel durumlar, niyetliliğin birincil biçimleridir ve niyetler isteklerden farklıdır. Niyetler isteklerin tersine kendi niyetli yapısında inşa edilen niyetli nedenselliğe sahiptir, onlar sadece temsil ettikleri eylem gerçekleşirse başarılı olarak nedensel olarak, kendilerine referans olurlar (Searle, 2016).

Searle, niyetli nedenselliği de şöyle açıklamaktadır: Zihnimiz sürekli dünyayla ilişki halindedir dünya üzerindeki nesnelere gördüğümüzde, gördüğümüz şeyler bizim görme deneyimi yaşamamıza sebep olurlar. Herhangi bir zamanda geçmişle ilgili hatırladıklarımız, bizim şimdiki zamanda hatıralarımız olurlar, bedensel hareketlere niyet etmemiz bedenimizi hareket ettirir. Bu durumlarda, hem nedensel hem de niyetli bir bileşen oluştururuz. Zihnin temsil etme yeteneğinin ve dünya ile kurulan nedensel ilişkilerin birbiriyle sistematik olarak iç içe geçmesi, hem niyetliliğin işlev görmesi açısından hem de yaşamımızı sürdürmemiz açısından temel oluştururlar. Nedensel ve niyetli durumların birlikte oluşturdukları bu formu Searle ‘niyetli nedensellik’ olarak isimlendirmektedir. Neden ve sonuç birbirlerinin temsil eder. Örneğin; su içme arzusu duyarak bu arzuyu yerine getirmek için su içersem o zaman zihinsel durumumuz yani su içme arzusu durumu, su içme durumunun olmasına sebep olur. Arzu bu durumda kendisinin yerine getirilme şartına, hem neden olur hem de onu temsil eder. Ya da kolumuzu kaldırmaya niyet ettiğimiz durumlarda niyetin yerine getirilmesi kolumuzu kaldırmaktan daha fazlasını gerektirmektedir. Bu niyette niyetin kendisinin kolun kalkmasına neden olması, kolumuzu kaldırma niyetimizin yerine getirilme şartının bir parçasıdır. Yani Searle, niyetlerin nedensel açıdan kendi kendilerine göndermede bulduklarını söylemektedir. Niyetin gerçekleşmesi için yerine getirilme şartlarının geri kalan kısmına neden olması halinde niyet gerçekleşir. Kolumuzu kaldırırız ve kolumuzu kaldırma niyetimiz kolumuzun kalmasına neden olursa, bu niyetimizi gerçekleştirmiş oluruz (Searle, 2015).

Searle, niyetliliğin gerçekleşmesi için bir ‘Arkaplan’ yetisinin olması gerektiğini söyler. Çünkü ona göre, niyetli durumlar kendi başlarına iş göremezler. Dünya üzerinde edindiğimiz daha önceki bilgilerimizi kullanarak inançlar, istekler, niyetler

üretmekteyiz. Örneğin; kayak yapmaya niyet edebilmek için, kayak yapmayı bilmemiz ve daha önceden bildiğimiz bir kayak alanına gitmemiz gerekir ya da bu yılki vergi oranındaki artışın az olacağına dair inancımızın olması için bir vergi sisteminin varlığını bilmemiz gerekir. Searle'ün 'Arkaplan' olarak nitelendirdiği şey genel olarak bu yetenekler, alışkanlıklar, eğilimler ve 'nasılın bilgisi'dir. Niyetli durumlarımız yani inançlarımız, umutlarımız, korkularımız sadece dünyayla temas halinde olmamızı sağlayan nasılın bilgisinden bir Arkaplan'ıyla temas halinde işlev görürler. Searle'e göre niyetlilik ayrı bir zihinsel yetenek olarak işlemez. Arkaplan bir anlamda niyetlilik-öncesidir (Searle, 2015).

Duygu Durumu

Herhangi bir niyetli içerik şartına bağlı olmadan bir ruh hali içerisinde olabiliriz ki bu ruh hali tek başına bilinçli bir durumun tüm içeriğine sahip olmaz. Buna karşın, bu ruh halleri bilinçli durumları veya neticelerini nitelendiren tonu veya rengi sağlamaktadır. Kişinin bilinç durumuyla ilgili, belli bir duygu durumunu öğrenmenin yolu nasıl hissettiğini sormaktır. Bütün bilinçli durumlarımız içinde bulunduğumuz ruhsal duygu durumlarını yansıtmaktadır. Bazen ruhsal olarak ne neşeli ne kederli ne de herhangi bir duygu barındırırız. Herhangi bir isme sahip olmasa da biz daima bir haleti ruhiye içindeyizdir. Sevinçli, neşeli, üzgün hissetmediğimiz bir durumda da deneyimlerimiz belli bir tavır olarak adlandırılabilir. Öyle anlaşılmıştır ki Searle'ün ruh hali olarak kastettiği durum bu tavırlardır. Her türlü bilinç durumu daima belli bir tavır da beraberinde getirir. Aynı şekilde duygularımızın farkında olduğumuz bilinç durumlarında neşeli ya da kederli olduğumuz zamanlarda bu tavırlar daha belirgin bir hale gelmektedirler (Searle, 2015). Duygu durumları duygularla aynı şey olmamakla birlikte içinde bulunduğumuz duygu durumları kişiyi belli duygulara sahip olmaya hazırlar. Searle, duygu durumlarının bilincin diğer özelliklerine nazaran ilaçlarla daha kolay kontrol altında tutulabileceğini de belirtmektedir (Searle, 2016).

Ruh hallerinin bir diğer niteliği ise, bilinçli deneyimlerin tümünü kapsamasıdır. Sevinçli ve üzüntülü iki farklı duygu durumunda olan kişiler için bir ağacın, bir manzaranın, güzel bir günün farklı yansımaları vardır. Sevinçli olan bütün bunlardan zevk alırken, kederli olan için bu görüntüler ancak sıkıntı verir. Searle, sürekli olarak farklı ruh halleri içinde olmamızın, tek başına niyetli olmasa veya olmak zorunda olmasa da bilinçli niyetlilik durumlarımızı tamamen kaplamasını insanlar için ayırıcı

bir nitelik olarak görmektedir. Kişinin ruh halindeki genişliğin dramatik bir değişimle açığa çıkması, normal zamandaki günlük duygu durumunda beklenmedik büyük bir sevinç ya da üzüntüyle köklü bir değişiklik geçirmesi aslında sürekli bir ruh hali içinde olduğunu ve bu ruh halinin de bilinçli durumları kapsadığını fark etmesine sebep olmaktadır. Searle, ruh hallerinin yayılmış ve basit olduklarını düşünmektedir çünkü ruh halleri özellikle temel bir niyetliliğe sahip değildir. Hatta bazı ruh hallerinin biyokimyasal olarak bile açıklanabileceğini söyler. Ona göre ruh hallerinin nörobiyolojik olarak açıklanması duyguları açıklamaktan daha kolaydır (Searle, 2014).

Tanıdıklık

Bilinçli farkındalığın patolojik olmayan, sıradan en yaygın özelliğinin tanıdıklık olduğunu ifade eden Searle, bilinçli deneyimlerimizin farklı derecelerde tanıdıklık yönüne sahip olduğunu söyler. Görüngüleri bize en tanıdık olandan en alışılmadık olana doğru bir süreklilik ve genişleyen bir yelpaze halinde deneyimleriz. Bilinçli niyetliliklerin yönelimsel olmasına benzer şekilde, bilincin de yapılanmış veya düzenlenmiş olması yönelimsel ve düzenli bilinci oluşturan aygıt sayesinde. Bu aynı zamanda bilinç düzeninin çok ya da az tanıdık olup olmayacağını da ayarlamaktadır. Searle'e göre tanıdıklık özelliğinin en iyi açıklamasına kendisinin ve Wittgenstein'in yaklaşımları karşılaştırılarak ulaşılır. Wittgenstein bir odaya girildiğinde 'tanıma edimi' deneyimine sahip olup olmadığını sorar ancak, böyle bir edimin olmadığını da bize hatırlatmaktadır. Searle bu konuda Wittgenstein'la aynı fikirde olmasına rağmen kendi odamıza girdiğimizde eğer odanın içinde çok büyük bir değişim olmamışsa yani günlük durumlarda, odanın bize tanıdık geleceğini düşünmektedir. Searle'e göre oda deneyiminin gerçeği, dünya deneyiminin gerçeğidir. Sokakta yürürken gördüğümüz evler, insanlar, ağaçlar, kaldırımlar tanıdık olanın bir parçası olarak deneyimlenmektedir. Bilmediğimiz başka bir şehirde bile evlerin yapısı, insanların kılık kıyafeti, sokakların düzeni çok farklı olsa da bizim için evler hala evdir, insanlar da hala insandır ve tanıdıklık yönü mevcuttur. Kendi varlığımızın da hala farkındayızdır ve en önemlisi ben olma hissine ve kendi olma duygusuna sahip olmaya devam ederiz (Searle, 2014).

Searle'e göre, sürrealist ressamlar tanıdıklık duygusunu kırmaya çalışarak içinde tanıdıklık bulunmayan resimler çizerler ancak yapılan resimlerde üç başlı da olsa

kadın yine de kadındır, bitkin bakışlar hala bakıştır veya sarkarak bükülen bir saat yine de saattir. Bu hisler bilincimizin tanıdıklık yönünden kaynaklanan parçalardır ve bilinçli deneyimlerimize ait olan tanıdıklığı kırmak kolay değildir. Searle, bu durumun bizim zihinsel düşüncelerimizin yönelimselliğin etkisinde kalmasından kaynaklandığını düşünmektedir (Searle, 2015). Searle, tanıdıklık yönünü ‘duygu’ olarak değil de ‘yön’ olarak ifade eder çünkü ona göre tanıdıklık yönü ayrı bir deneyim değildir, Wittgenstein’in “odamı gördüğümde burada bir tanıma edimi olmadığını” söyleyişinde haklı bulmasının sebebi de budur, yani ortada ayrı bir deneyim yoktur. Odayı kendi odamız gibi görmemiz tanıdıklık yönü ile algılanmasından kaynaklanmaktadır (Searle, 2014).

Tanıdıklık yönünün değişik derecelerinin olduğunu ifade eden Searle’e göre bu görüngüler ölçülebilir. Bu ölçeğin en tepesinde en iyi bildiklerimiz, nesnelere, insanlar ve sahneler yani günlük yaşamdaki görüntüler vardır, biraz daha aşağıda kolaylıkla tanıyabileceğimiz nesnelere, yabancı sahneler ve insanlar vardır ancak, daha aşağıda tanıyabileceğimiz çok az şey bulunur ve bu durum hiçbir şeyin tanıdık olmadığı bir durum olarak hayal edilebilir. Kendi bedenimizin bile bize tanıdık gelmediği patolojik durumlar da söz konusudur. Searle, bilincin sınıflandırmayı gerektirdiğini ancak, bu sınıflandırmanın da deneyimden önce kazanılması gerektiğini söyler çünkü bu sınıflandırmalar sayesinde deneyim yaşayabiliriz. Bir şeyi ‘ördek’ ya da ‘tavşan’ olarak görebilmenin yolu onun önceden bilincimizde bir sınıflama içerisinde olduğunu bilmemize bağlıdır, sonrasında algı sayesinde tanıdıklık yönü gerçekleşecektir çünkü algıyı mümkün kılan sınıflandırmalar tanıdık kategorileridir. Önceden var olan sınıflandırmalar sayesinde algılar tanıdıklık yönü ile gerçekleşir (Searle, 2014). Patolojik olmayan bilinç biçimleri tanıdıklık yönüne sahiptir. Çok veya az tanıdıklık olduğu zaman hem yapılanmış hem de yönlendirilmiş deneyimler üretebilmek daha önceden öğrenilmiş sınıflandırmaya sahip olduğumuz gerçeğiyle açıklanır. Patolojik vakalarda ise, örneğin; Capras Sendromu’nda hastalar tanıdıklarını gerçek kimlikleriyle tanıyamazlar, eşlerinin, çocuklarının onu kandırmaya çalışan sahtekarlar olduklarını düşünürler, bu vakalar tanıdıklık yönünün bir açıdan kırıldığını gösteren vakalardır. Patolojik olmayan vakalarda tanıdıklık yönünü kırmak oldukça zordur (Searle, 2016).

Figür Temelli, Bilinçli Deneyimin Gestaltçı Yapısı

Gestalt psikolojisi, parçaların niteliklerini bütünden aldığı, bütünden önce parçanın var olmadığını savunan psikoloji görüşüdür. Tüm deneyimleri atomcu bir yaklaşımla parçalar halinde ele alarak çözümlenmeye çalışan yapısalcı ve çağrışımçı ekollere karşı geliştirilmiş bir görüştür (Cevizci, 2020). Gestalt psikologları beyne gelen büyük bir şekilde bozuntuya uğramış uyarıların bile tutarlı bir şema haline dönüştürüldüğünü göstermişlerdir. Searle, bu görüşle paralel bir biçimde beynin bozuk uyarıcıları yapılanmış belli biçimlerin içine yerleştirme yeteneğinin çok güçlü olduğunu düşünmektedir. Searle, bilinç alanı içerisindeki deneyimlerin eylemli uyarıcının yapısının ötesinde bir şekilde yapılandığını düşünür. Hastalıklı olmayan bilinç durumları sürekli yapılandırılmış haldedirler. Bu durum özellikle görme olayında açıkça anlaşılabilir diyen Searle, bu durumun hem diğer algı biçimlerinde hem de bilinç hakkında doğru olduğunu düşünmektedir.

Searle'e göre Gestalt yapısının iki yönü vardır: Deneyimlerimizin bir bütün haline gelecek şekilde yapılandırılması ve niyetlenilmiş nesneye ait deneyimlerin daima daha önceden kazanılan öğrenmelerle temas halinde olmasıdır. Searle, algının ayırıcı niteliğini genellikle bilincin de ayırıcı niteliği olarak görmektedir: "Dikkatimi odakladığım şey, dikkatin merkezinde olmayan bir arka plana karşı olacaktır ve dikkatin faaliyet alanı ne kadar geniş olursa ulaşacağımız bilinç sınırlarım o kadar yakın olacaktır" (Searle, 2014, s. 172). Bilinç deneyimlerinin figür temelli olması, normal algıların yapılanmış olgusuyla ilişkilidir. Sadece ayrılmamış şekilleri algılamayız aynı zamanda algılar nesnelere ve özellikleri hakkında da olmaktadır. Birbirinden farklı ancak birbiriyle bağlantılı olarak iki özellikten bahseden Searle, birinci olarak bilincin figür yapısını ikinci olarak da algısal ve diğer bilinçli deneyimlerin düzenlenmesi olarak bahsettiği bu özelliklerden yaygın olan figür temelli olandan ziyade yapılanmışlığın ayrıcalıklı bir duruma sahip olduğunu söylemektedir (Searle, 2014).

Taşma

Bilincin karakteristik özelliklerinden biri de bilinçli deneyimlerin hiçbir zaman yalıtılmış halde olmamasıdır. Bilinçli deneyimler kendilerinin ötesindeki şeylere göndermede bulunurlar. Bir deneyim, her zaman deneyimlenen şeyin ötesine geçmeye eğilimlidir; bir düşünce bize başka bir düşünceyi hatırlatır, dinlediğimiz

müzik bize başka şeyler hatırlatır, baktığımız manzara görülmeyen şeyleri hatırlamamıza sebep olur. Searle, bu özelliği ‘taşma’ olarak isimlendirmiştir. Örneğin; kalabalık bir sokağa bakıldığında evler, insanlar, nesnelere bakarız ve bu insanların kim olduğunu, gördüğümüz evlerin başka bir yerde karşılaştığımız evlerle benzerliğini ve bunlarla beraber gelen diğer düşünceleri aynı anda deneyimleriz (Searle, 2015). Bilinçli deneyim o anda deneyimlenen şeyin ötesinde birçok duyguyu, düşünceyi de içermektedir, hiçbir zaman yalın halde bulunmazlar, her zaman deneyimin ötesine geçerek bir taşma yaşarlar.

Merkez ve Çevre

Bilinç alanımızın içinde dikkatimizin merkezinde ve çevresinde bulunan şeyler arasında her zaman bir ayrım söz konusudur. Bilinçli alanda kişi her zaman bazı şeylere diğerlerinden daha fazla dikkat eder yani bazı şeyler bilinç alanımızın merkezinde diğerleri çevresindedir. Bunun iyi bir işareti kişinin yönünü değiştirebilmesidir. İrademizi kullanarak dikkatimizi bir şey üstünde odaklayabiliriz. Bunu bulunduğumuz konumu bile değiştirmeden sadece gözlerimizi hareket ettirerek yapabiliriz. Bir anlamda bilinçli alan kalır ancak, farklı özelliklere odaklanılır. Dikkatimizi istediğimiz gibi değiştirme kapasitemize ek olarak beyin bazı şeyleri örtmek için küçük oyunlar oynamaktadır. Gözümüzün görme alanındaki kör noktamızı görmesek de bu nokta ve çevresinde renk görebiliyoruz üstelik o alanda renk alıcılığı olmamasına rağmen (Searle, 2004).

Dikkat etmediğimiz, ilgimizin odağında olmayan birçok şeyin aynı zamanda bilincinde olduğumuzu söyleyen Searle, bilinçli yaşantımız içinde olup dikkat etmediğimiz görüngülerin bilinç dışı olarak isimlendirilmesini doğru bulmamaktadır. Searle’e göre bilinçli ve bilinçdışı ayrımı ile dikkatin merkez veya çevrede olma ayrımının iyi bir şekilde yapılması gerekir, dikkat etmediğimiz şeylere bir anda dikkatimizi yöneltebiliriz çünkü onlar bilinç alanının bir parçasıdır. Searle, bu durumu şu şekilde örneklendirmektedir; araba kullanırken dikkatimizi herhangi bir şey üstünde yoğunlaştırmamız, arabayı bilinçsiz bir şekilde kullandığımız anlamına gelmemektedir. Bilinçsiz araba kullanmak kaza yapmaya sebep olabilir, arabayı kullanırken bilinçliyizdir ancak, ilgimizin merkezinde trafik ve yol değil, düşüncelerimiz vardır. Searle’e göre böyle bir örnek bilinçli durumlardaki dikkatin değişik düzeyleri arasında ayrım yapmanın önemini de göstermektedir. Bu örnekte

yüksek düzeydeki dikkat düşüncedeysen, alt düzeydeki dikkat araba sürmeye yöneliktir ancak, trafikte üst düzey dikkatin kullanılması gerekseydi düşünmeyi bırakıp tüm dikkatimizi araba kullanmaya yönlendirebilirdik. Bu iki dikkat düzeyinin yanında çevresel olarak da bilincinde olduğumuz pek çok şey söz konusudur ancak, bunlar dikkatin merkezini oluşturmazlar (Searle, 2014).

William James'in "Bilinç ihtiyaç duyulmadığı yerden uzaklaşır." olarak öne sürdüğü yasayı Searle "Dikkat, ihtiyaç duyulmadığı yerden uzaklaşır." olarak açıklamanın daha doğru olacağını düşünmektedir. Gün içinde ufak tefek odaklanmalar bilincimizin merkezinde olmasına rağmen, daha sonra dünya ile ilgimizin artmasıyla gereksiz bir hale gelir ve artık merkezde değil bilincin çevresine doğru çekilirler. Örneğin; aldığımız yeni bir ayakkabıyı, ilk defa giydiğimizde baskısı ve hissi bilincimizin merkezindeysen daha sonra herhangi bir rahatsızlık hissetmiyorsak, dikkatimiz başka şeylerde yoğunlaşır. Ancak, ayağımıza batan bir şey ya da ayakkabının vurması gibi deneyimler tekrar bilincin merkezine geçmesine sebep olur. Searle, William James'in vurguladığı noktanın bilinç ve diğer şeylerden ziyade bilincin merkezi ve çevresi hakkında olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir (Searle, 2014). Searle'e göre: "Dikkat, bilincin bir bölümünden diğerine kaydırabileceğimiz bir ışığa benzer" (Searle, 2015, s. 91).

Sınır Şartları

Searle, bilincin bu özelliğini değişik dikkat dereceleri tarafından oluşturulan merkez ve çevre arasındaki ayrımla ilişkili ancak özdeş olmayan bir özellik olarak görmektedir. Tüm bilinçli deneyimlerimiz, bize kendi yer ve zamanlarını belirten bir duygu ile ulaşırlar. Sınır şartları olarak isimlendirilen bu özellikte bulunduğumuz durumların algısı olmak zorunda değildir, genellikle de bilinçli alanın bir parçası olmaz. Ancak, normalde nerede olduğumuzun farkında oluruz. Dünyanın yüzeyinde, günün hangi saati, saat kaç, yemek yedim ya da yemedim, hangi ülkenin vatandaşıyım gibi sahip olduğumuz bir dizi özellik ile birlikte bilinçli alanımızın içinde bulunduğu durum olarak kabul edilen bir konumdur. Kişi konumlanma duygusunun farkına varır (Searle, 2004). Bilinç durumlarımızın her biri bilincimizin niyetlenmiş bir nesnesi olmasa da zaman ve mekan duygusuyla birlikte gelmektedir. Bilincin birçok özelliğinde olduğu gibi, bu özelliğini incelemek için patolojik örneklere bakılabilir. Kişinin yön, zaman ve bilinç kaybı yaşadığı örneklerde

gözlemleyebildiğimiz gibi kişi nerede, hangi ayda ya da kim olduğuyla ilgili hatırlamadığı bir duruma düşebilmektedir (Searle, 2015).

Memnuniyet/Memnuniyetsizlik

Duygu durumundan farklı olarak bilinç durumları daima bir ölçüde memnuniyet ve memnuniyetsizlik veren durumlardır. Searle, bilinç durumunun tamamını birlik ve uyuma sahip düşünce akıntısındaki büyük bir damla olarak görmektedir ve böyle bir damlanın her zaman keyif ve keyifsizlik boyutu mevcuttur. Keyif ve keyifsizlik boyutunun da birkaç alt boyutundan bahseden Searle'e göre, haz aldığımız bir durumdayken sıkıntılı olabileceğimiz gibi, fiziksel bir acı hissederken de sevinçli olabiliriz. Duygu durumumuzla ilgili olarak ölçek üzerinde tam olarak tanımlanamayan durumların hiçbir şekilde ölçek üzerinde olmadığını düşünmek hatalıdır (Searle, 2014). Her bilinç durumu için sorulabilecek bir soru mevcuttur: Hoşunuza gitti mi? Eğlenceli miydi? Canınız sıkın mı? Mutlu musunuz? Sıkıntılı mısınız? Tıpkı tanıdıklık gibi memnuniyet ve memnuniyetsizliğin de farklı dereceleri mevcuttur. Ayrıca bir ve aynı bilinçli deneyim hem memnuniyet hem de memnuniyetsizlik duygularını bir arada içeren durumlara sebep olabilir (Searle, 2015).

Aktif ve Pasif Bilinç

Bilinçli deneyimleri üzerine düşünen herhangi bir kişi için, bir yanda gönüllü niyetli faaliyet deneyimi ile diğer yanda pasif algı deneyimi arasında büyük bir fark vardır. Searle, bu durumun keskin bir ayırım olduğunu öne sürmez çünkü algının iradeci unsuru ve gönüllü eylemin de pasif bileşenleri vardır. Ancak, bilinçli bir şekilde kolumuzu kaldırmak ile sinir bağlantımızı tetikleyen biri tarafından kollarımızın kaldırılması arasında belirgin bir ayırım vardır. Bu ayırım Kanadalı beyin cerrahı Wilder Penfield tarafından açık bir şekilde gösterilmiştir. Penfield hastaların motor korteksini uyararak uzuvlarının hareket etmesine neden olunabileceğini keşfetmiştir. Hasta sürekli "ben yapmadım, sen yaptın" diyerek kolunun hareketini algılamasına rağmen bu hareketin istemli bir hareket deneyimi olmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Algı durumunda temel ayırım şudur: Önümüzdeki bardağı görmek, gömleğin boynumuza teması kişide ben bunu algılıyorum hissi yaratır. Eylem durumunda kolumuzu kaldırdığımızda, odanın içinde yürüdüğümüzde kişi bunu kendisinin yaptığını bilir ve bunu gerçekleştiriyorum duygusunu yaşar. Bize kendi

özgür irademize olan inancımızı veren, her şeyden çok gönüllü eylem deneyimidir ve zihnin herhangi bir açıklaması bu deneyimle yüzleşmek zorundadır (Searle, 2004).

3.4. John R. Searle'ün Zihin-Beden Sorununa Yaklaşımı

Searle, zihin-beden problemini aşmanın yolunun hem 'maddeci' hem de 'düalist' olarak hakim olan görüşlerin ve zihnin bir bilgisayar programı olduğunu kabul eden teorilerin üstesinden gelmek olduğunu düşünmektedir. Bilincin merkezi bir fenomen olduğunu düşünen Searle, bilinci kendi şartları içinde incelemenin gerekliliğini savunur. Searle, son yıllarda ortaya çıkan kognitif bilimin zihnin kara kutusuna girerek, psikolojideki davranışçı geleneğe ara vereceği iddiasında bulunduğunu ancak, kognitif bilimcilerin de davranışçıların hatalarını tekrar ettiğini iddia eder. Searle, onların da zihnin öznel niteliklerini görmezden gelerek sadece nesnel olarak gözlemlenebilir fenomenleri araştırma eğiliminde olduklarını düşünmektedir. Ayrıca kognitif bilimde hakim olan bir düşünce olarak, hesaplamanın dünyanın içkin bir özelliği olduğu bilincin de hesaplama gibi gözlemciye bağlı ya da daha temel bir şeye indirgenebilir olması sebebiyle dışarıda bırakılabileceğini varsayımlarını eleştirir. Searle, bilinç ve niyetliliğin indirgenemez olduğunu, ayrıca hesaplamanın da gözlemciye bağlı olduğunu savunmaktadır (Searle, 2014).

Searle, geleneksel olarak kullanılan terminolojinin ortadan kaldırılmasını zihin-beden probleminde aşılması gereken ilk engel olarak görmektedir. Zihin-beden sorununda 'zihinsel' ve 'fiziksel' ayrımı 'ruh'a karşı 'madde' anlayışı ortadan kalkmadan bu sorunun çözümsüz kalacağına inanan Searle, bilinci fiziksel gerçeklikten farklı olarak, ayrı, gizemli bir fenomen olarak düşünmenin bizi geleneksel 'düalizm' anlayışının içine sürükleyeceğini savunmaktadır. Bu görüş de bizi evrende iki temel varlık vardır şeklindeki düşünceye mecbur bırakır. Düalizmi ve bilincin indirgenemez bir biçimde öznel bir şey olduğunu reddedersek bu da bizi 'materyalizm'e götürmektedir. Materyalizm görüşü ise, bilincin gerçekte var olmadığını düşünmemize sebep olmaktadır. Searle, günümüzde bazı felsefecilerin nitelikçi düalizm görüşüne sahip olduğunu, ancak çoğunun materyalizmin biçimlerini izlediğini düşünmektedir.

Searle, hem düalizmin hem de materyalizmin doğru olma şansının olmadığına inanmaktadır. Düalizmin tüm formlarının, bilincin statüsünü ve varlığını tamamen

gizemli bir hale getirdiğini düşünmektedir. Fiziksel olandan ayrı bir zihinsel alanın varlığının kabul eden düalizm, bu alanın içinde yaşadığımız maddi dünyayla ilişkisini açıklayamamaktadır. Searle'e göre, bir özelliğin zihinsel olması onun fiziksel olmadığını göstermez. Aynı şekilde bir özelliğin fiziksel olması gerçeği de onun zihinsel olmadığını göstermez. Descartes'ın "düşünüyorum öyleyse varım" ve "ben düşünen bir varlığım" düşüncesini "ben düşünen bir varlığım, öyleyse ben fiziksel bir varlığım" olarak yeniden düzenleyen Searle, bilinç, zihinsel durumlar gibi kavramların varlığını ve bunların bizim davranışlarımızda nedensel bir rol oynadığını kabul etmenin düalizmle bir ilgisi olmadığını söylemektedir. Bu düşüncelerine bağlı olarak, nitelikçi düalist olmakla eleştirildiğini söyleyen Searle'e göre bu eleştirilerin sebebi, eleştiri yapanların zihin-beden sorununa çözüm olarak erişilebilir tek çözüm olarak, maddeciliğin bazı formları ile düalizmin bazı formlarını görmeleri ve izlemelerinden kaynaklanmaktadır (Searle, 2014).

Searle'e göre materyalizm ve farklı türleri de zihin-beden sorununun çözümüne çok uzaktır. Searle, bu düşüncede olanları inançlar, istekler ve niyetler gibi sıradan zihinsel fenomenleri ve öznelik gibi zihinsel durumları şüpheli göstermeye çalıştıklarından dolayı eleştirir. Materyalistlerin bir kısmı zihinsel durumların hiç var olmadığını düşüncesindedir. Eleyici maddeciler olarak bilinen bu düşüncede, kabul gören yaygın inanışların aksine umutlar, korkular, istekler yoktur. Eleyici maddeciliği destekleyen halk psikolojisi görüşünde insanlar hakkında genelleme yapılmaktadır. Halk psikolojisinin deneysel bir teori olduğu varsayılır. Aynı tarzda başka bir görüş Searle'e göre işlevselciliktir. Bu görüşte de özel olarak 'zihinsel' olarak nitelenen bir şey yoktur. Zihinsel durumlar sistemin girdi-çıktıları olarak görülmektedir. Ayrıca bilgisayar işlevselciliği de makul olmayan görüşler arasındadır. Bu görüştekiler bilgisayarın uygun girdi-çıktılarla, uygun bir programla duygu ve düşüncelere sahip olacağını, aslında sahip olması gerektiğini savunurlar. Searle, bu görüşü 'güçlü yapay zeka' olarak isimlendirmiştir (Searle, 2014).

Searle, düalizmin tutarsız tarafları anlaşıldığı zaman monizmin ve maddeciliğin hatalarının net bir şekilde görüleceğini söylemektedir. "Nesnel ve nitelikler kaç türdür?" diye soran düalizmin cevabı 'iki' monizmin cevabı ise 'bir' olmaktadır. Searle'e göre buradaki hata saymaya başlamaktır. Düalizm ve idealizme bağlı olarak monizm ve maddeciliğin tanımlandığını düşünen Searle, monizm ve maddeciliğin tutarsız görüşlerini düalizm ve idealizmden miras aldığını iddia etmektedir.

Düalizmin cevherci ve nitelikçi olarak genelde iki çeşit olarak düşünüldüğünü söyleyen Searle, bunların yanına kendi deyimiyle ‘kavramsal düalizm’ olarak bir üçüncüsünü eklemektedir. Düalist kavramların ciddiye alınması sonucu geliştirilmiş olan bu görüş, fiziksel olanın zihinsel olmayanı, zihinsel olanın ise fiziksel olmayanı dolaylı olarak içermesidir. Geleneksel olarak düalizmin ve maddeciliğin kökeninde bu kavramların tanımlı olduğunu söyleyen Searle, ‘kavramsal düalizm’ tanımını maddeciliği gerçekte düalizmin bir formu olarak görmesinin nedeni olarak açıklamaktadır. Kartezyen kategorileri kabul etmeye başlayan tutarlı düalistlerin bu kategorileri zihinsel-fiziksel, zihin-beden olarak ciddiye almanın sonucunda maddeciliği kabul etmeye zorlanacağını savunmaktadır. Searle, “maddeciliği düalizmin çiçeği” olarak gördüğünü söyler (Searle, 2014).

Düalizme ve materyalizme mecbur olmadığımızı düşünen Searle, bilincin tıpkı diğerleri gibi biyolojik bir fenomen olduğunu, bilincin kendine özgü özelliklere özellikle de öznellik özelliğine sahip olduğunu kabul eder. Tıpkı sindirim sisteminin midenin yüksek seviyede bir özelliği olması ya da akışkanlığın kanımızı oluşturan moleküllerin yüksek seviyede bir özelliği olması gibi, bilinç de beynin yüksek seviyede bir özelliğidir. Ona göre materyalizme cevap vermenin yolu, materyalizmin bilincin gerçek varlığını ihmal ettiğine işaret etmek, düalizmi alt etmenin yolu ise, bilincin doğal dünyanın bir parçası ve biyolojik bir şey olarak görmeyen kategoriler sistemini reddetmekten geçer (Searle, 2015).

Searle hakkında zaman zaman düalist görüşlere yakın, zaman zaman da materyalist görüşlere yakın olduğu hakkında eleştiriler yapılmaktadır. Searle’ün zihin teorisini nörobiyolojik olarak, beyin süreçleriyle açıklaması onu materyalizme yakın tutmaktadır. Bilincin varlığını kabul etmesi ise, onu düalist görüşe yaklaştırmaktadır. Bilincin beynin üst seviyede bir özelliği olmasına beyin süreçleri sebep olsa da bilincin herhangi bir şey üretilmediği hakkında boşluklar mevcuttur. Searle bu konuda herhangi bir görüş belirtmemektedir. Bu yüzden epifenomenalizme yakın olduğu eleştirilerinin Searle doyurucu bir açıklama yapmadan ortadan kalkması pek mümkün görünmemektedir. Searle, bu eleştirileri kavramsal yanlışlıklara bağlasa da onun zihin teorisinde de tam olarak açıklanamayan durumlar vardır. Searle, epistemik nesnellik ve ontolojik öznellik açıklamalarıyla sorunu çözmeye çalışsa da kuramın içindeki bu tür boşluklar sorunun tam olarak çözülmüş olmadığını göstermektedir.

4. SONUÇ

Zihin günümüzde en gizemli ve en çok merak edilen felsefi konulardan birini oluşturmaktadır. Zihin sayesinde bilinçli bir özne olarak varlığımızı diğer canlılardan farklı bir şekilde algılamaktayız. Bilinçli bir şekilde öznel deneyimlere sahip olmak, var olduğumuzun farkında olmak, bizim varlığın anlamını sorgulamamıza dolayısıyla da felsefi bir bakış açısına sahip olmamıza neden olmaktadır. Zihnin sahip olduğu özelliklerin sorgulanmaya başlaması, felsefe tarihiyle birlikte başlamış olmasına rağmen zihin felsefesinin bir disipline dönüşmesi yirminci yüzyılda gerçekleşmiştir. Ancak yirminci yüzyılda felsefe ve bilimde, bilince duyulan ilgi, çeşitli sebeplerle sekteye uğramış ve pek fazla ilerleme kaydedememiştir. Daha sonra bilimsel çalışmalarda ilerlemelere bağlı olarak bilinç bilişsel bilimlerin, yapay zeka çalışmalarının, nörobiyolojinin ve zihin felsefesinin bir türlü çözüme ulaşamayan popüler sorunu haline gelmiştir. Zihin sorununun çözüme ulaştırılması amacıyla felsefeciler farklı kuramlar öne sürmüşlerdir. Bu çalışmada, Descartes tarafından zihin-beden sorunu olarak başlatılan ve düalist bir yaklaşımla çözüm ürettiği düşünülen *Kartezyen Düalizmi* ve çağımızda bilinç çalışmaları önemli bir yer tutan John Searle'ün, *Biyolojik Doğalcılık* yaklaşımları incelenmiştir. Searle'ün düalizme karşı geliştirdiği düşünceleri ve bu düşüncelerin kabul edilen ve edilmeyen tarafları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Zihin felsefesinin başlangıcı olarak görülen ve genellikle Descartes'ın ortaya koyduğu düşünülen ruh ve bedenin ayrı ayrı iki varlık olduğu düşüncesinin kökenlerine aslında ilk olarak Antik Çağ'da rastlanmaktadır. Descartes'ın düalizm anlayışının temelinde, Platon'un etkileri görmezden gelinemeyeceği gibi, Platon'un da başlangıç noktası olarak Pythagorasçı düşünce tarzından etkilenecek ele aldığı ruh ve beden ayrılığı düşüncesini idealar dünyası aracılığıyla açıkladığını söylemek mümkündür. Platon'un ruh ve bedenle ilgili düşüncelerinin etkisi altında kaldığı Pythagorasçı düşünce tarzında ruhun ölümsüz olduğu, ölüm sonucunda bedeni terk eden ruhun başka bedenlerde tekrar varlığını sürdürmeye devam ettiği görüşü savunulmuştur. Pythagoras'ın ruh göçü anlayışı *Orphik Mistisizm* olarak ortaya

çıkıştır. İlk defa Pythagorasçılar, ruh ve bedenın ayrı ayrı varlık sahibi olduklarını ve bedenın değil ama ruhun ölümsüz olduğunu dile getirmişlerdir. Pythagorasçılardan ruhun ölümsüzlüğü, ölümün de ruhun içinde bulunduğu hapishaneden kurtuluşu olarak görmesi, Platon'un idealar kuramı ve ruhun ölümsüzlüğü görüşlerinin temelini oluşturur. Platon'un ruh-beden anlayışı Tanrı ve dünya ile ruh ve beden arasındaki ilişkiyi birbirinden ayıran, düalizm anlayışına dayalı görüştür. Platon'un neredeyse bütün diyaloglarında, ruhun varlığı idealar dünyasında yerini alırken, beden ise sadece görünüşler dünyasında varlık bulabilmektedir. Platon ruh ve beden ayrılığına dair düşüncelerini birden fazla diyalogunda dile getirmiştir, *Phaidon* diyalogunda ruhun ölümsüzlüğünü devirsel kanıt argümanı ile *Kebeş* ve *Simmias*'ın eleştirilerine karşı savunmaktadır, *Menon* diyalogunda anımsama argümanı ile ruhun öldükten sonra başka bedenlerde tekrar varlık kazandığı ve bu sayede de daha önce öğrendiği bilgileri tekrar anımsayarak hatırladığı anlatılır. *Devlet* diyalogunda ise, ruh göçü yani ruhun farklı bedenlerle tekrar tekrar görünüşler dünyasına geri döndüğü açık bir şekilde anlatılmaktadır.

Klasik dönemde ruh ve bedenın birbiriyle nasıl ilişkide olduğu ruh-beden sorunu olarak kabul edilmiş ve bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Descartes'la beraber zihin ve bedenın ayrı birer varlık olarak ele alınması ve sonrasında yapılan çalışmalarla bu sorun zihin kavramı ve zihnin yapısı etrafında yeniden şekillenmiştir. Descartes'ın 'ruh öğretisi' olarak bilinen geleneksel yapıdan uzaklaşması ile birlikte modern felsefede bu sorun, zihin-beden sorunu olarak yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Descartes, ruh ve beden ayrılığını uzun bir düşünce döneminden sonra, metodik şüphecilik yöntemiyle, her şeye şüphe ile yaklaşarak, zihnin insanın temelini oluşturduğunu, zihin olmadan bedenın varlığının mümkün olamayacağını, tek bir inancın, kendi varlığına dair inancın şüphe edilemeyeceğini meydana çıkarmış ve insanın ancak düşünce aracılığıyla varlık bulabildiğini: "... *Ben'im, Varım* önermesini her ileri sürüşüm ya da zihnimde tasavvur edişimde onun zorunlu olarak doğru olduğu sonucuna varmak ve bunun değişmez olduğunu kabul etmek gerekir." diyerek "Cogito ergo sum" gibi yüzyıllara yayılan bir mottoyla ilan etmiştir. Descartes'ın görüşünde fiziksel olanı algılayabilmek için öncelikle zihne ihtiyaç duymaktayız. Descartes'ın *Ruhun Tutkuları* isimli eserinde, zihin ve bedenın can ruhlarının epifiz bezi aracılığıyla nasıl etkileşime geçtiği geniş bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışmada da düalizm açıklaması Descartes'ın '*can ruhları*'

bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Descartes, zihin ve bedenin ayrılığını tanımlarken birisini uzayda yer kaplayan, belirli boyutları olan maddi bir varlık olarak beden, diğerini ise temel özelliği düşünme etkinliği olan, biçimi ve boyutu olmayan, uzayda yer kaplamayan bir varlık olan zihin olarak açıklar.

Platon ve Descartes'ın ruhla ilgili bazı durumlarda farklı düşüncede oldukları görülmektedir. Platon'un düalizm anlayışında ruh ve bedenin görünüşler dünyasında bileşik olduğu ancak öldükten sonra ruhun bedenden ayrıldığı düşüncesi vardır. Platon'un düşüncesinin temelinde, bileşik bir şeyin onu oluşturan parçaları bir arada tutan noktalardan ayrılabilmesi ancak, bileşik olmayan bir şeyin dağılma veya bozulma gibi bir durumla karşılaşma ihtimalinin olmaması yatmaktadır. Dağılma ve bozulmanın karşıtı olarak bileşik olma durumu anlayışına göre; daha önce bileşik olan bir şey dağılabilirken, bileşik olmayan bir şey hiçbir zaman dağılmaz. Descartes ise zihin ve bedenin birbirinden tamamen ayrı ancak birbiriyle devamlı etkileşim halinde olduğunu savunmaktadır. Descartes'a göre, bir bedene sahip olup olmadığımızdan şüphe duyulabilir ancak düşünme edimimiz son bulursa herhangi bir var olma durumundan söz edilemez. Descartes, düşünmenin sonlanmasıyla şimdiye kadar tasavvur ettiğimiz her şey gerçek olsa bile var olduğumuza inanacağımız bir sebebe sahip olamayacağımızdan söz eder. Ona göre zihin bedenden tümüyle ayrıdır ve zihni bilmek bedeni bilmekten daha basittir. Bir başka fark ise şudur; Platon *Phaidon* diyalogunda ölümlü olan kısmının öldüğünü ölümsüz olan kısmının ise ölmemiş olarak bedenden ayrılarak bozulmadan ve yok olmadan idealar dünyasına geri döndüğünü anlatmaktadır. Platon'un düşüncesinde ölüm sırasında ruh bedenden ayrılır. Oysa Descartes, ruhun bedeni terk ettikten sonra ölümün gerçekleştiği düşüncesini bir yanılgı olarak görmektedir. Ona göre bu yanılgının sebebi ölü bedenlerin sıcaklıktan ve hareketten yoksun olduğu anlaşılınca bunun sebebinin ruhun bedenden ayrılması olarak düşünülmesidir. Ancak Descartes, bu sıcaklığın kesilmesi ve bedeni hareket ettiren organların işlemez hale gelmesi sebebiyle ruhun bedenden ayrıldığını düşünmektedir.

Bir başka farklılık bilginin kazanılması ile ilgilidir. Platon'un öğretisinde bilgi anımsamadır. Ona göre bilgi biz bu dünyaya gelmeden önce bulunduğumuz maddi olmayan bir dünyadan edinilmiş olmalıdır. Yani, idealar dünyasından gelerek yeni bir bedene kavuşan ruh, orada öğrendiklerini tekrar hatırlayarak bilgi sahibi olmaktadır. Sahip olduğumuz bilgi gerçekte tamamen hatırlamadan ibarettir.

Descartes ise, zihnin öznel algısıyla ortaya çıkan kavramların bilginin kaynağı olduğunu düşünmektedir. Descartes'ın düalizminde ruhun iki farklı yönü vardır. Descartes ruhu canlılık veren bir organizma olarak görürken, düşünceyi rasyonel aklın sonucu olarak tasavvur etmektedir. Düşünce sayesinde insan önce kendi varlığının daha sonra da Tanrı'nın varlığının bilgisine ulaşacaktır. Bilgiye ulaşmak için rasyonel aklın işlevine önem veren Descartes, bu konuda da Platon'dan farklı bir düşünceye sahiptir. Descartes ruh ve ruhun ölümsüzlüğü kavramlarını başlangıç noktası olarak almıştır. Daha sonra ise, zihin kavramının kullanımına geçerek rasyonel aklın önemini vurgulamıştır. Descartes, zihni ruh veya akılla düşünmekten ayrı düşünmemiştir. Platon'un düşüncesinde sadece ruh ve ruhun ölümsüzlüğü söz konusuysen Descartes kademeli olarak, önce ölümsüz bir varlık olarak ruh kavramından söz eder, daha sonra zihin ve düşünce olarak rasyonel akıl ve can ruhları kavramlarının kullanımına yer verir. Platon ve Descartes'ın ruhla ilgili düşüncelerindeki bir başka farklılık ruha sahip olan varlıklar arasındadır. Descartes'a göre, ruh ve düşünce aynı anlamlarda kullanılmaktadır ve sadece insan düşünme edimine sahiptir. Bu yüzden sadece insanların ruhu vardır, hayvanlar düşünemediği için Descartes hayvanların bir ruhu olduğunu kabul etmez. Descartes bitki, hayvan ve insanın beden yapısını otomat bir şekilde çalışan makinelere benzetir. *Metod Üzerine Konuşmalar* isimli eserinde akıldan yoksun hayvanların organlarını ve şeklini taşıyan makinelerin olduğunu varsayarsak bu makinelerin hayvanlardan ayırt edilmesi için elimizde hiçbir vasıtanın olmadığını söyler. Descartes'ın aksine Platon ise hayvanların bir ruha sahip olduğunu düşünmektedir. Bedenlerinden ayrılan ruhlar daha sonra başka bedenlerde tekrar yaşama dönmektedirler. Yaşama döndürülen ruhların bir kısmı da hayvan bedenlerinde geri dönmektedirler. *Devlet* diyalogunun son bölümünde bu konuya yer vererek geniş bir açıklama getirmektedir. Pythagorasçı düşünce tarzından etkilenen Platon'un, hayvanların bir ruha sahip olduğu düşüncesini buradan almış olması mümkündür. Platon ve Descartes, felsefe tarihinde birçok konuda sağlam eserler bırakmış etkin düşünürler olarak, düalizm konusunda da hala varlığını sürdüren düşüncelerini kendi yöntemleriyle birlikte açıklamışlardır.

Düalizmin en büyük sorunu, fiziksel olmayan bir nesne olarak ruhun tam olarak ne tür bir şey olduğu hakkında kanıtsal bir veri sunamamasıdır. Düalistler ancak ruhun ne olmadığını söylemektedirler 'ruh' fiziksel değildir, fiziksel olmayan bir yapıya sahiptir. Bilinç kavramı fiziksel olmayan bir yapıya sahipse, nasıl bir yapısı vardır?

Bedenle ilişkisini nasıl sağlar? Bu öznel yapıya sahip olan şey tam olarak vücudumuzun neresindedir? gibi soruları betimleyecek bir kurama duyulan ihtiyaç, hiçbir zaman tam olarak giderilememiştir. Ayrıca ruhun beden ile olan ilişkisinin nasıl gerçekleştiği hakkında da ikna edici bir sonuca varılamamıştır. Ancak, düalizmin başlattığı ruh ve beden sorununa bağlı olarak, ortaya çıkan bilinç kavramı, çağımızda çözüm arayışında olan genel bir sorun haline gelmiştir. Çağımızda bilim ve teknolojinin ilerlemesinden destek alarak, zihin-beden sorununun yeniden değerlendirilmesi ve bu sorunun yakın bir tarihte, doğal sınırlar içinde kalınarak çözüleceği inancı, günümüz felsefecilerinin farklı yaklaşımlarla bu soruna çözüm getirme çabalarına önayak olmuştur.

Bu felsefecilerden birisi olan John Searle, bilinç sorununa doğal sınırlar içerisinde çözüm getirdiğini düşünmektedir. Searle, 'fiziksel' ve 'zihinsel' kavramlarının birbirini dışlayan kategorilere dönüşmesinin, geleneksel yaklaşımlardan kaynaklandığını söyleyerek bu durumun bizim zihinsel görüngülerin doğal, biyolojik hallerine karşı görüşümüzü daralttığı konusunda uyarıda bulunmaktadır. Searle, bilincin açıklanmasında önümüzdeki en önemli engelin geleneksel, modası geçmiş, dini ve felsefi mirastan gelen ön kabullerin hala varlığını sürdürüyor olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Searle'ün bu konudaki en belirgin önerisi, bu tür modası geçmiş kavramların en kısa sürede terk edilmesinin gerekliliğidir. Kartezyen gelenekten itibaren kullanılan 'zihinsel' ve 'fiziksel' sınıflandırmanın tamamen ortadan kalkması gerektiği düşüncesindedir. Aslında şimdiye kadar kullanılan yerleşmiş kavramların tamamen değiştirilmesi düşüncesi, aynı zamanda yeni bir kuram oluşturmak için kullanılacak yeni kavramlar bulunmasını gerektirdiği için Searle açısından zor bir sürecin başlangıcı olarak düşünülebilir.

Searle'e göre düalizm, fiziksel ve zihinsel olanı kesin bir şekilde iki ayrı alana ayırmış ancak fiziksel ve zihinsel alanlar arasındaki bağlantının nasıl gerçekleştiği konusunda tam bir açıklama getirememiştir. Ona göre düalizmle başa çıkmanın yolu, bilincin doğal dünyanın bir parçası ve biyolojik bir şey olarak görmeyen kategoriler sistemini reddetmekten geçer. Düalizm ve materyalizmin dayatmalarından kurtularak bu kuramların geçersiz kılınabileceğini düşünen Searle, bu şekilde 'doğallaşmış' bilinç kavramına sahip olacağımıza inanmaktadır, doğaldır çünkü zihin doğanın bir parçasıdır, biyolojiktir çünkü zihinsel görüngülerin varlığını açıklama şekli biyolojiktir. Bu durumu *Biyolojik Doğalcılık* olarak isimlendiren Searle, zihin-beden

sorununun sindirim, büyüme, fotosentez gibi biyolojik hayatımızın bir parçası gibi görülerek çözümlenmesi gerektiği düşüncesindedir.

Descartes, zihni bilimin dışında tutarak zihnin epistemik olarak incelenemeyeceğini savunmuştur. Searle, Descartes'ın bu düşüncesini eleştirerek karşı çıkmaktadır. Searle, bilincin bilim tarafından incelenen bir konu olması gerektiği konusunda ısrar etmektedir. Ona göre zihinsel olanın, fiziksel olmasının mümkün olmadığı düşüncesi, zihnin sahip olduğu öznel niteliklerin, bilimin sınırları içine alınmasına engel olmaktadır. Searle, nesnel-öznel ayrımının amaçlara uygun kullanılabilmesi için epistemik ve ontolojik olarak kazandıkları anlamların tam olarak anlaşılabilir biribirinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgular. Descartes'ın kurmuş olduğu şüpheli yaklaşıma dayalı epistemik bilgi alanını değiştirmek suretiyle ontolojik bir zemin kurmaya çalışan Searle'e göre, ontolojik olarak öznel, epistemik olarak nesnel bilgi alanlarının olduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla bilinci de bilimsel konulara dahil etmek, onun amaçlarından biridir. Ayrıca Searle zihinsel olguları beynin üst düzey özellikleri olarak görmesiyle de Descartes'tan farklı bir bakış açısı sergilemektedir. Descartes'a göre ayrı bir varlığa sahip olan zihin Searle'de beyne bağlı, maddi bir üst düzey özelliktir.

Searle çağdaşları tarafından bazen materyalist, bazen de düalist olmakla eleştirilmektedir ancak, bu eleştirileri yapanlar Searle'ün deyimiyle geleneksel kavramların etkisinden kurtulamayanlardır. Searle'e göre, bilincin indirgenemezliği konusunda ısrar etmesi, onun düşüncesini özel bir düalizm gibi göstermekte, bilincin sindirim ya da fotosentez gibi sıradan biyolojik bir durum olduğu şeklindeki ısrarı ise, onun materyalist olarak yorumlanmasına sebep olmaktadır. Searle'ün bu eleştirilere sunduğu çözüm açık bir şekilde görünür olan olguların, hiçbirini reddetmeden bilincin bir ve aynı anda hem maddi hem de indirgenemez bir biçimde zihinsel olduğunu kabul edecek şekilde kategorilerimizi değiştirmemizin gerekliliğidir. Searle'ün düşüncesinde en çok eleştiri alan yönlerden biri de nedensellik ilişkisidir. Searle bilincin bedeni nedensel olarak etkilediğini kabul eder ancak, ona göre bilinç ayrı bir varlığa sahip değildir. Bu düşüncesi onun nitelik düalizmine yakın bir görüş sergilediği konusunda eleştirilmesine sebep olmaktadır. Searle'ün bu konudaki açıklaması 'nedensellik' kavramının yanlış kullanıldığı yönündedir. Felsefede nedensellik kavramı bir olayın, diğer bir olayın nedeni olması bakımından, doğadaki neden-sonuç ilişkisi olarak görülmektedir. Searle'ün beynin

zihinsel durumların nedeni olması bağlamında kullandığı nedensellik ise, eşzamanlı bir neden-sonuç bağlantısına dayanmaktadır bu yüzden de zihin-beden ayrılığı oluşmaz. Searle'e göre, nedensellik etki etme meselesi değil bir şeyin başka bir şeyin oluşumundan sorumlu olmasıdır. Örneğin; yer çekimi düşünüldüğünde ilk olarak yer çekiminin olması ve daha sonra sandalyelerin ve masaların zemine baskı yapması diye bir durum söz konusu değildir. Yer çekimi sürekli işleyen bir güçtür ve en azından bu durumlarda neden sonuçla eşzamanlıdır. Searle'e göre bilinç ve beyin arasında eşzamanlı bir ilişki vardır. Nedensellik üst ya da sistematik özellik işidir. Bilincin, sistemin üst düzey bir özelliği olduğu ve alt düzey öğelerin davranışının sistemin bu özelliğe sahip olmasının sebebi olduğu anlaşılmalıdır. Aynı şekilde beynin sahip olduğu nöronlara ilişik olan bilinç nöronal düzeyde etkin olabilir. Alt seviyede nedensel bir açıklama getirmek üst seviyedeki açıklamanın gerçek olmadığını göstermez. Searle için asıl zorluk beyin süreçlerinin açıklanmasıyla ilgilidir. Ona göre bilincin hala gizemini korumasının sebebi, beyinde herhangi bir şeyin bilinçli durumlara neden olabildiği hakkında net bir açıklamanın olmamasıdır.

Searle, bilinci diğer biyolojik özelliklerden ayıran ve bilinci farklı kılan üç özellikten bahseder; niteliksellik, öznellik ve birlik. Searle'e göre niteliksellik, öznellik ve birlik ayrı ve bağımsız değildir, birbirlerini tamamlayarak özelliklerini sürdürmektedirler. Bilinçlilik konusundaki bilinmezliği gidermenin yolunun, beyin süreçlerini takip ederek anlamak olduğunu, hala bu süreçlerin tam olarak çözülmemiş olmasına rağmen, en azından genel yapısının nöronlar ve nöron bağlantıları arasında oluşan elektro-kimyasal alışverişler ve beynin diğer özelliklerinin anlaşılması olduğunu vurgulayan Searle'e göre, bilinçliliği sağlayanlar da bu süreçlerdir. Searle'ün zihin-beden sorunu için geliştirdiği biyolojik doğalcılık anlayışına göre beyindeki alt düzey süreçler kişinin sahip olduğu bilinç durumlarını ortaya çıkaran üst düzey özelliklerdir bu da öznel bilinç hallerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ancak, ortaya çıkan bilinç durumları fiziki olarak sahip olduğumuz beynimizden ayrı bir varlık alanına sahip değildir. Aksine beynin sahip olduğu bir özelliktir. Yani, "beyin süreçleri bilince neden olur ancak bilinç, beynin bir özelliğidir." Searle'e göre bu zihin-beden sorununa getirilmiş bir çözüm olarak geleneksel monizm ve düalizmin getirdiği çözümlerden, bu kuramların algılanış biçimlerinden kaçınmanın yoludur.

Zihin felsefesi konusunda yapılan bu çalışma, öncelikle Descartes'ın düalist bakış açısına bir açıklık getirerek, düalizmin tam olarak anlaşılmasını, daha sonra da bilinç

sorununa farklı bir bakış açısı getiren John Searle'ün düşüncelerinin açıklanmasını hedef almıştır. Tezimde John Searle'ün özgün düşüncelerinin ayrıntılı bir incelemesi yapılarak zihin tartışmalarına açılan yeni bir kapı olarak *Biyolojik Doğalcılık* kuramı ve bu düşünceye getirilen eleştirilere yer verilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Searle'ün zihin-beden sorununa çözüm olarak getirilen farklı kuramlarla ilgili düşüncelerine de yer verilerek çağımızda önemli bir yer işgal eden zihin-beden etkileşimi sorunu ele alınmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, Searle'ün bu konudaki çalışmaları, günümüzde ve ilerleyen zamanlarda da farklı bir perspektif sağlaması açısından önemli bir yer tutacak gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağaoğulları, M. A. (2020). *Kent Devletinden İmparatorluğa* (8. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bailey, A. (Edt.) (2019). *Zihin Felsefesi* (Çev: F. Doruker). Ankara: Fol Kitabevi.
- Beyaz, M. (2014). Monizm ve Düalizme Karşı Biyolojik Doğalcılık: John Searle. Yüksek Lisans Tezi. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı*, Ankara.
- Blackmore, S. (2017). *Bilinç Üzerine Konuşmalar* (Çev: S. Akbıyık). İstanbul: Küre Yayınları.
- Blackmore, S. (2018). *Bilinç Çok Kısa Bir Başlangıç* (Çev: O. Akçelik). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Büyük, C. (2013). Düalizm, Bilinç ve Tanrı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Erzurum, 39, 133-158
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Sözlüğü* (6. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2020). *Felsefe Tarihi* (10. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2020). *Büyük Felsefe Sözlüğü* (2. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Churchland, P. M. (2013). *Bilimsel Geçeklik ve Zihnin Esnekliği* (Çev: E. B. Ersöz). İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Churchland, P. M. (2018). *Madde ve Bilinç* (Çev: S. M. Tura). İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Churchland, P. S. (2020). *Nörofelsefe* (Çev. Ö. Yılmaz). İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Crick, F. (1997). *Şaşırtan Varsayım* (Çev: S. Say). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Çağatay, H. (Edt.) (2020). *Zihin Felsefesi Güncel Tartışmalar*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Çelik, S. (2012). *Modern Felsefe I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dennett, D. (2017). *Bilinç Açıklanıyor* (Çev: S. Kibar). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Descartes, R. (2017). *Metot Üzerine Konuşma* (Çev: A. Altınörs). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

- Descartes, R. (2018). *Felsefenin İlkeleri* (Çev: M. Akın). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2019a). *Meditasyonlar* (Çev: E. Sunar). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2019b). *Ahlak Üzerine Mektuplar* (Çev: S. Sollers). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2019c). *Ruhun Tutkuları* (Çev: M. Erşen). İstanbul: Say Yayınları.
- Dickinson, E. (2020). *Seçme Şiirler* (Çev: D. Körpe). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Doğan, M. (2018). Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin-Beden Problemi. *Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 1(2) 238-239.
- Doğan, Y. (2018). Antikçağdaki Ruh Anlayışlarının Zihin Felsefesi Tarihindeki Yansımaları Üzerine. Yüksek Lisans Tezi. *Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Edelman, G. M. ve Tononi, G. (2019). *Bilincin Evreni Maddenin Hayale Dönüşümü* (Çev: A. Subaşı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Erişirgil, M. E. (2006). *Descartes ve Kartezyenler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gödelek, K. (2015). *Zihin Felsefesi* (3. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi* (5. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günday Ş. (2003). *Zihin Felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Heil, J. (2020). *Zihin Felsefesi Çağdaş Bir Giriş* (Çev: S. Akbıyık, M. Bilgili). İstanbul: Küre Yayınları.
- Hofstadter, D. (2015). *Ben Bir Garip Döngüyüm* (Çev: İ. A. Demir). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Höffe, O. (2018). *Felsefenin Kısa Tarihi* (Çev: O. N. Aytolu). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Kenny, A. (2017). *Modern Dünyada Felsefe* (Çev: B. Doğan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kenny, A. (2018). *Modern Felsefenin Yükselişi* (Çev: V. Uzundağ). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kurt, R. (2020). *Michel Foucault-Jaques Derrida: Descartes Bağlamında Tartışılan Delilik Cogito, Söylem ve Metin*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Locke, J. (2020). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (Çev: V. Hacıkadiroğlu). Ankara: Serbest Kitaplar.
- Loewer, B. (2016). *30 Saniyede Felsefe* (Çev: Z. Delen). İstanbul: Caretta Kitapları.

- Malkoç, G. (2013). *Psikolojiye Giriş* (3. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Nagel, T. (2015). *Zihin ve Evren* (Çev: Ö. Ç. Aksoy). İstanbul: Jaguar Kitap.
- Nagel, T. (2020). *Her Şey Ne Anlama Geliyor Felsefeye Küçük Bir Giriş* (Çev: H. Gündoğdu). İstanbul: Say Yayınları.
- Onur, F. (2019). Bilinç Problemi ve Panpsişizm. *Metazihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(1), 67-91.
- Özkan, C. İ. (2019). Descartes'ın Zihin Teorisi ve Sınırları. *Metazihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(2), 243-254.
- Papineau, D. ve Selina, H. (2019). *Bilinç Bilincin Kaynağı ve Zihin ile İlişisini Daha İyi Anlamak İçin Çizgibilim* (Çev: S. Köseoğlu). İstanbul: Say Yayınları.
- Payaslı, B. (2019). Çağdaş Zihin Felsefesinde Diğer Zihinlerin Bilincinin Anlamlandırılması Sorunu. Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Platon. (2018). *Menon* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2019a). *Phaidon* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2019b). *Devlet* (Çev: Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Priest, S. (2019). *Zihin Üzerine Teoriler* (Çev: A. Dereko). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Revonsuo, A. (2017). *Bilinç Özneliğinin Bilimi* (Çev: Selim Değirmenci). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ryle, G. (2011). *Zihin Kavramı* (Çev: S. Çelik). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Sayan, E. (2012). Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Kaygı Dergisi* Bursa, 19, 37-54.
- Schopenhauer, A. (2020a). *Tasavvur Olarak Dünya* (Çev: A. O. Aktaş). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2020b) *Yeterli Temel İlkesinin Dörtlü Kökü Üzerine* (Çev: A. O. Aktaş), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Searle, J. R. (2004). *Mind: A Brief Introduction*. Oxford University Press.
- Searle, J. R. (2005). *Akıllar, Beyinler ve Bilim* (Çev: K. Bek). İstanbul: Say Yayınları.
- Searle J. R. (2007). *Biological Naturalism*. The Blackwell Companion to Consciousness, Ed. M. Velmans, S. Schneider, Oxford: Blackwell Publishing.

- Searle, J. R. (2008). *The Problem of Consciousness*, <http://users.ecs.soton.ac.uk/harnad/Papers/Py104/searle.prob.html> (5/9)
- Searle, J. R. (2014). *Zihnin Yeniden Keşfi* (Çev: M. Macit). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2015). *Zihin Dil ve Toplum* (Çev: A. Tural). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle J. R. (2016). *Bilinç ve Dil* (Çev. M. Macit ve C. Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2018). *Bilincin Gizemi* (Çev: İ. K. İcüz). İstanbul: Küre Yayınları.
- Searle, J. R. (2019). *Özgürlük ve Nörobiyoloji* (Çev: Z. Özcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Shaffer, J. (1991). *Bilinç Ruh ve Ötesi* (Çev: T. Koç). İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Skirberk, G. ve Gilje, N. (2017). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (Çev: E. Akbaş ve Ş. Mutlu). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Süzgün, E. (2009). John Searle'ün Bilinç Teorisi. Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı*, İstanbul.
- Swaab, D. (2018). *Beynimiz Neyse Biz Oyuz* (Çev: E.U. Akhan ve B. S. Haktanır). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Tarhan, E. (2019). Descartes ve Spinoza Felsefesinde Ruh-Beden İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Mersin.
- Tura, S. M. (2018). *Beynin Gölgeleleri* (2. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Tura, S. M. (2020). *Madde ve Mana Rasyonalitenin Kökeni* (3. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Uslu, S. (2010). *İlkçağ Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zeman, A. (2017). *Bilinç Kullanım Kılavuzu* (Çev: G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Zehra Etili

Doğum Tarihi :

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Ön Lisans : H. Ü. Sağ. Hiz Mes. Yüksekokulu
Dış Protez Teknikerliği/1988

Lisans : Eskişehir Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi Felsefe
Bölümü/2019

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar : MEB Misket Ortaokulu/2020 Öğretim Yılı
MEB Bahattin Vahapzade Ortaokulu/
2021-2022 Öğretim Yılı

Yayınları (Diğer) : Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler
Dergisi/Platon'un İdeaları Bağlamında
Descartes'ın Ruh-Beden İkiliğinin
İncelenmesi/2022-Ocak

Araştırma Alanları : Zihin felsefesi, düalizm, zihin, bilinç.